

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA SİYASETİ ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE ÇOCUK
HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU**

Yüksek Lisans Tezi

GÜLŞAH KONUK

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA SİYASETİ ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE ÇOCUK
HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU**

Yüksek Lisans Tezi

GÜLŞAH KONUK

Danışman: DOÇ. DR. ARMAĞAN EMRE ÇAKIR

İstanbul, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğüne

Enstitünüz, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Türkçe / İngilizce Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Gülşah Konuk**, tarafından hazırlanan, “**Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Çocuk Hakları ve Çocuk Suçluluğu**” başlıklı bu çalışma, 26.08.2019 tarihin de yapılan savunma sınavı sonucunda OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞUYA BAŞARILI bulunarak aşağıda isimleri yazılı jüri üyeleri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Armağan E. ÇAKIR

Danışman

Doç. Dr. Abdurrahman SAVAŞ

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Lütfü İLGAR

Jüri Üyesi

Onay
Prof. Dr. Muzaffer Dartaň
Müdürü

29/08/2019 tarih ve 2019/24 sayılı Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

ÖZET

Çocuk hakları çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmış ve başta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere uluslararası anlaşmalarla desteklenmiştir. Avrupa Birliği de bugün çocuk haklarını desteklemekte ve politikalarında çocuklara ilişkin düzenlemelere yer vermektedir. Türkiye hem Birleşmiş Milletler üyesi hem de Avrupa Birliğine aday ülke olarak çocuk haklarına ilişkin düzenlemeleri takip etmektedir. Türkiye'de birçok konuda olduğu gibi çocuk haklarında da Avrupalılaşıma düşüncesi etkindir. Avrupalılaşımaya ilişkin çalışmaların büyük ölçüde AB'ye indirildiği ve AB öncesindeki tarihsel sürecin ihmal edildiği görülmektedir. Bu çalışmada öncelikle Avrupalılaşıma ve AB-leşme ayrımı yapılarak, çocukluğun, çocuk haklarının ve çocuk suçluluğunun tanımına yer verilmiş, AB'de çocuk hakları ve çocuk suçluluğu ile Türkiye'de çocuk haklarının gelişimi ve suça sürüklenen çocukların durumu, Avrupalılaşıma ve AB-leşme çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk hakları, çocuk suçluluğu, Avrupalılaşıma, AB-leşme

ABSTRACT

The studies of children's rights gained momentum after the Second World War and was supported by international agreements, in particular the United Nations Convention on the Rights of the Child. Today The European Union supports children's rights so and includes regulations on children in their policies. As a member of the United Nations and a candidate country to the European Union Turkey is following the regulations on children's rights. Children's rights in Turkey, is effective as of the Europeanization of thought as in many issues of it. It is seen that studies on Europeanization have been greatly reduced to the EU and the historical process before the EU has been neglected. In this study, firstly distinction between Europeanization and EU-ization and definition of childhood, children's rights and juvenile delinquency has been studied. Mainly focused on children's rights in juvenile delinquency in EU and developing of children's rights and juvenile delinquency in Turkey within the framework of Europeanization and EU-ization.

Key Words: Children's rights, juvenile delinquency, Europeanization, EU-ization

ÖNSÖZ

Avrupa ve Türkiye’de çocuğa verilen önemin artması ve çocukların “küçük yetişkin” olmaktan çıkıp, farklı düşünce ve gereksinimlere sahip bireyler olarak kabul edilmeye başlaması neticesinde çocuk hakları çalışmaları da önem kazanmıştır. Çocukluk döneminin, bireyin tüm yaşamında etkili olduğu kanıtlanmış ve çocukların sağlıklı gelişimlerinin desteklenmesi, devletin yükümlülükleri arasında yer almıştır. Bununla birlikte suça sürüklenen çocukların da içinde buldukları koşulların etkisi ile değerlendirilmesi gerekliliği ve bu durumun çocukların tercihi olmadığı düşüncesi hakim olmuştur. Avrupa’da ve Türkiye’de çocuk haklarına ilişkin gelişmeler ve problemler büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Çalışmamızın temel hedefi, Türkiye’nin AB aday üyelik sürecinin ve Avrupalılaşıma stratejisinin, Türkiye’de çocuk haklarının gelişimine ve çocuk suçluluğuna yönelik çalışmalara olan etkisini tespit etmektir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında başta, uzun süren yüksek lisans sürecimin her aşamasında destek olan ve bana her zaman anlayışla yaklaşan danışmanım Doç. Dr. Armağan Emre ÇAKIR’a, tüm yoğunluğuna rağmen bana vakit ayırıp tez konumun şekillenmesine ve çalışmama katkı sağlayan hocam Doç. Dr. Abdurrahman SAVAŞ’a, başaracağıma olan inançlarıyla beni her zaman motive eden hocalarım Doç. Dr. Şengül İLGAR ve Doç. Dr. Lütfü İLGAR’a ve meşakkatli eğitim hayatımı kolaylaştırıp beni çözümsüz bırakmayan hocam İ.Ü.C. HAYEF Dekanı Prof. Dr. Hülya ÇALIŞKAN’a,

Tez yazma sürecinde kendilerini ihmal ettiğim halde benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen dostlarım Hayrunnisa KÜÇÜKER, Tuğba TOPCU, Yağmur BÖLÜKBAŞ’a ve tüm arkadaşlarıma, kaynak temin etmem hususunda elinden gelen tüm özveriyi gösteren İ.Ü. Hukuk Fakültesi Kütüphane Müdürü Necmiye ÖZCAN’a ve gerek tezimin basımında gerek motive edici konuşmalarıyla bana destek olan başta Mustafa KURUBAŞ ve İbrahim OSKAY olmak üzere ÖZEN FOTOKOPİ’ye,

Son olarak, her zaman yanımda olan kıymetli aileme ve tezime bizzat destek veren ablam Nihal KONUK’a sonsuz teşekkürlerimi arz eder, çalışmamı kıymetli yeğenlerim Damla Yaren ve Kerem’e ithaf ederim.

Gülşah KONUK

TABLÖLAR

Tablo 2.1: Avrupa'da Çocuk Mahkum Oranları

Tablo 2.2: Avrupa'da Erkek Çocuk Mahkum Oranları

Tablo 2.3: Avrupa'da Kız Çocuk Mahkum Oranları

Tablo 3.1: Kamu Davası Açılan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayıları
(2011-2018)

Tablo 3.2: Kamu Davası Açılan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayıları, İller
(2018)

Tablo 3.3: Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Verilen Karar Sayıları (2011-2018)

Tablo 3.4: Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Açılan Davalardaki Suç Dağılımları
(2018)

GRAFİKLER

Grafik 1: Suça Sürüklenen Çocukların Mahkemelere Göre Oranları (2011-2018)

Grafik 2: Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Verilen Mahkumiyet Kararlarının Nitelikleri ve Oranları (2011-2018)

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomi Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	Avrupa Topluluğu
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BM	Birleşmiş Milletler
BBC	British Broadcasting Corporation
CNN	Cable News Network
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
CGİTK	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
çev.	Çeviren
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
Ç.Ü.	Çukurova Üniversitesi
drl.	Derleyen
ECPAT	End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes
EU	European Union

EURONET	European Children's Network
Europol	The European Union Agency for Law Enforcement Cooperation
Eurostat	European Statistical Office
İ.İ.B.F.	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KMÜ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
KTÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
m.	Madde
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
Nu.	Numara
ODAÜ	Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SHÇEK	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
TBBD	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti

TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
vb.	Ve Benzeri
Vol.	Volume
yy.	Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
TABLolar	iv
GRAFİKLER	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1. AVRUPALILAŞMA	7
2. AB-LEŞME	9
3. AVRUPALILAŞMA ve AB-LEŞME ARASINDAKİ ÖRTÜŞME.....	12
4. ÇOCUK HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU.....	15
4.1. Çocukluğun Tanımı.....	15
4.1.1. Batı Tarihinde Çocuğun Tanımı	18
4.1.1.1. Antik Yunan ve Roma'da Çocuk.....	18
4.1.1.2. Orta Çağ'da Çocuk.....	19
4.1.1.3. Modern Dönemde Çocuk.....	20
4.1.2. Türk Tarihinde Çocuğun Tanımı.....	22
4.1.2.1. Eski Türklerde Çocuk	22
4.1.2.2. İslamiyet Sonrası Çocuk.....	23

4.1.2.3. Batılılaşma Sürecinde Çocuk	23
4.2. Çocuk Haklarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	24
4.2.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	29
4.2.1.1. Yaşama Hakkı	30
4.2.1.2. Gelişme Hakkı	30
4.2.1.3. Korunma Hakkı	31
4.2.1.4. Katılım Hakkı.....	31
4.2.2. Çocuk Suçluluğu Bağlamında ÇHS’ni Destekleyici BM	
Kararları.....	32
4.2.2.1. Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş	
Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları)	33
4.2.2.2. Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler	
Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri)	34
4.2.2.3. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına	
İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları)	35
4.3.Çocuk Suçluluğu.....	36
4.3.1. Çocuk Suçluluğunun Tanımı	36
4.3.2. Çocuk Suçluluğu Kuramları.....	38
4.3.2.1. Biyolojik Yaklaşım.....	38
4.3.2.2. Psikolojik Yaklaşım	38
4.3.2.3. Sosyolojik Yaklaşım.....	39
4.3.3. Çocuk Suçluluğunun Nedenleri.....	39
4.3.3.1. Bireysel Nedenler	40
4.3.3.2. Çevresel Nedenler	40

İKİNCİ BÖLÜM

AB’DE ÇOCUK HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU: AVRUPALILAŞMA ve AB-LEŞME

1. AVRUPA’NIN AVRUPALILAŞMASI.....	44
2. AVRUPA BİRLİĞİ’NDE ÇOCUK HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU	48
2.1. AB’de Çocuk Hakları	49

2.2. AB-leşme Çerçevesinde AB’de Çocuk Hakları	54
2.2.1. AB Antlaşmalarında Çocuk Hakları.....	54
2.2.2. 2006 AB Çocuk Hakları Stratejisi.....	55
2.2.3. 2011 Çocuk Hakları AB Gündemi	57
2.2.4. Çocuk Haklarının Desteklenmesi ve Korunmasına İlişkin AB Kılavuz İlkeleri.....	59
2.2.5. Çocuk Hakları Araç Takımı	61
2.3. AB’de Çocuk Suçluluğuna Yönelik Sayısal Veriler ve Genel Durum.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU AVRUPALILAŞMA ve AB-LEŞME

1. TÜRKİYE’DE AVRUPALILAŞMA.....	75
1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Avrupalılaşma.....	79
1.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Avrupalılaşma	80
2. TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU.....	83
2.1. Türkiye’de Çocuk Hakları	84
2.1.2. Türk Hukukunda Çocuk	86
2.1.2.1. T.C. Anayasası.....	86
2.1.2.2. Türk Medeni Kanunu (TMK).....	88
2.1.2.3. Türk Ceza Kanunu (TCK) ve Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK).....	90
2.1.2.4. Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)	92
2.1.3. 2013-2017 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı. 94	
2.1.3.1. Çocuğa Saygıyı ve Çocuk Hakları Kültürünü Geliştirmek	95
2.1.3.2. Haklarına İlişkin Karar Süreçlerine Bütün Çocukların Katılımını Sağlamak.....	95

2.1.3.3. Çocuğun Doğduğu, Büyüdüğü ve Yetiştığı Ortamı Korumak ve Fiziksel Çevreyi İyileştirmek.....	95
2.1.3.4. Çocuk Hakları Kültürü Çerçevesinde Eğitim Politika ve Programları Geliştirmek.....	96
2.1.3.5. Sağlık Hizmetleri Geliştirmek	96
2.1.3.6. Aileye ve Çocuğa Yönelik Destek ve Özel Koruma Hizmetlerini Geliştirmek.....	96
2.1.3.7. Çocuk Adalet Sistemini İyileştirmek.....	97
2.1.3.8. Çocuk Dostu Bir Medya Oluşturmak	97
2.1.3.9. Etkin Bir Denetleme, İzleme ve Değerlendirme Sistemi Kurmak.....	98
2.2. İlerleme Raporlarına Göre Türkiye'de Çocuk Haklarının Durumu	98
2.2.1. 1998 İlerleme Raporu.....	99
2.2.2. 1999 İlerleme Raporu.....	99
2.2.3. 2000 İlerleme Raporu.....	100
2.2.4. 2001 İlerleme Raporu.....	100
2.2.5. 2002 İlerleme Raporu.....	101
2.2.6. 2003 İlerleme Raporu.....	102
2.2.7. 2004 İlerleme Raporu.....	102
2.2.8. 2005 İlerleme Raporu.....	103
2.2.9. 2006 İlerleme Raporu.....	104
2.2.10. 2007 İlerleme Raporu.....	105
2.2.11. 2008 İlerleme Raporu.....	105
2.2.12. 2009 İlerleme Raporu.....	106
2.2.13. 2010 İlerleme Raporu.....	107
2.2.14. 2011 İlerleme Raporu.....	108
2.2.15. 2012 İlerleme Raporu.....	108

2.2.16. 2013 İlerleme Raporu.....	109
2.2.17. 2014 İlerleme Raporu.....	109
2.2.18. 2015 İlerleme Raporu.....	110
2.2.19. 2016 İlerleme Raporu.....	110
2.2.20. 2018 İlerleme Raporu.....	111
2.2.21. 2019 İlerleme Raporu.....	111
2.3. Türkiye'de Çocuk Suçluluğu	112
2.3.1. Türkiye'de Çocuk Suçluluğuna Yönelik Sayısal Veriler	113
2.3.2. Türkiye'de Çocuk Suçluluğunun Nedenleri	122
2.3.3. Türkiye'de Çocuk Adalet Sistemi	123
2.3.3.1. Çocukların Ceza Sorumluluğu	123
2.3.3.2. Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararları ve Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri	125
2.3.3.3. Türk Ceza Hukukunda Suça Sürüklenen Çocukların Yargılanması	127
a. Çocuk Mahkemeleri.....	127
b. Soruşturma Aşaması.....	129
c. Kovuşturma Aşaması	129
2.3.3.4. Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Koruma Tedbirleri	130
a. Yakalama ve Gözaltı	131
b. Tutuklama	131
c. Adli Kontrol	133
2.3.3.5. Türk Ceza Hukukunda Cezaların Kişiselleştirilmesinde Çocuklara Yönelik Uygulamalar	134
a. Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar	134
b. Seçenek Yaptırımlar	136
c. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	136

d. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması.....	137
e. Uzlaşma	138
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	143
KAYNAKÇA	149

GİRİŞ

Çocuklar önemli bir nüfusa sahip olmalarına ve gerek politik gerek toplumsal gelişmelerden en çok etkilenen gruplardan olmalarına rağmen, çoğunlukla ihmal edilen kesimi oluşturmaktadır. Çocukluk, yaşamın en önemli dönemi olup, bu dönemde yaşananlar bireyin tüm yaşamını şekillendirebilecek güce sahiptir. Nitekim suça karışan kişilerin çoğunlukla, çocukluk döneminde bir travma yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Bu nedenle çocukluk dönemi, sağlıklı bir toplum elde edebilmek için ayrıca özen gösterilmesi gereken bir dönemdir.

Dünyada ve Türkiye'de eğitim seviyesinin artması, hümanist değerlerin yükselmesi ve çocuğa bakışın değişmesi neticesinde çocuk haklarında da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyi öncülüğünde çocuk haklarına ve çocukların karşılaştıkları sorunlara yönelik birçok düzenleme yapılmıştır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte çocukların korunmasına ve desteklenmesine yönelik gelişmeler tüm dünyada etkili olma imkanı bulmaktadır. Ancak bununla birlikte çocukların karşılaştıkları problemler ve ihtiyaçları da değişmekte ve yeni düzenlemeler gerektirmektedir.

Gelişmeleri takip eden BM ve Avrupa Konseyi, bunun yanı sıra çeşitli sivil toplum kuruluşları (STK), çocukların değişen ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çalışmalar yaparak devletin bu alanda yapacağı düzenlemeleri yönlendirmektedir. Bu kuruluşlara Avrupa Birliği (AB) de eklenmiştir. Birlik, çocuk haklarını koruma ve desteklemeyi görev bilmekte, Birlik içindeki ülkelerde ve ilişki içinde olduğu üçüncü ülkelerde çocuk haklarını desteklemeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. AB, koşulluluk prensibi çerçevesinde aday ülkelerde çocuk haklarının durumunu takip etmekte ve desteklemektedir.

Türkiye de AB adaylığı sürecinde AB müktesebatına uyum amacıyla çocuk haklarına ilişkin birçok düzenlemeler yapmıştır. Türk siyasetinin vazgeçilmez unsurlarından biri olan Avrupalılaştırma düşüncesi, Türkiye'de çocuk haklarının şekillenmesinde de etkili olmaktadır. Çalışmamızda, Türkiye'de çocuk haklarına ve çocuk suçluluğuna ilişkin düzenlemeler, Türkiye'nin Avrupalılaştırma stratejisi çerçevesinde değerlendirilmiş, "Türkiye, Avrupa Birliği'nin koşulluluğu doğrultusunda çocuk hakları bakımından neler yapmıştır, ne derece uyum sağlamıştır?" sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu sorunun yanıtı olmak üzere

“Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde Türkiye, çocuk haklarının kurumsallaşması, korunması ve geliştirilmesi yönünde önemli yeniliklere gitmişse de çocuk suçluluğunun azalması ve önlenmesi hedefinde umulan başarıyı gösterememiştir” hipotezinden hareket edilmiştir. Hipotezin temelini oluşturan argüman, Türkiye’nin Avrupa Birliği’nin koşulluluk prensibi doğrultusunda atmış olduğu adımların mevzuat düzeyinde kalması, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi amacına hizmet etmekte yetersiz olmasıdır. Bunun sebebi ise Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin, yukarıdan aşağıya uygulamalarla ve Birlik’in yine koşulluluk prensibi çerçevesinde Türkiye’ye uygulamaya çalıştıkları neticesinde gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu durum ise AB aday üyelik sürecinde gerçekleştirilen politikaların, mevcut toplumsal ve kültürel yapı ile uyumunun göz ardı edilmesi sebebiyle toplum tarafından desteklenmesini ve uygulamaların özümsemesini zorlaştırmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilmektedir. Avrupalılaşıma alanında yapılan çalışmaların Avrupalılaşımayı büyük ölçüde AB üzerinden ele aldıkları görülmektedir. Çalışmalar, kavramın tanımında AB’nin hem içte hem de Avrupa düzeyinde etkisine odaklanmakta ve bu kapsamda Avrupalılaşımayı, Avrupa genelinde AB normlarının, kurallarının ve kurumlarının üye devletlerin iç politikalarına transfer edildiği bir değişim ve uyum süreci olarak tanımlamaktadır.¹ Ancak Avrupalılaşıma, AB’ye indirgenemeyecek kadar köklü bir tarihsel geçmişe sahiptir. Avrupa’nın kendi değerleri olarak kabul ettiği Avrupa kimliği unsurları, tarihsel süreçte ve farklı gelişmelerle şekillenmiştir. Ayrıca AB kurum ve politikalarını transfer eden ülkelerin yaşadıkları Avrupalılaşıma deneyiminin farklılık göstermesi, Avrupalılaşıma kavramının kültürel arka planını işaret etmektedir. Bu nedenle çalışmamızda Avrupalılaşıma ve AB-leşme ayrımı yapılarak, Avrupalılaşımanın değerler boyutu ve AB ile şekillenen kurumsal-politik boyutu birbirinden ayrılarak ve bu iki boyutun birbirine uyum sağladığı da göz önünde tutularak, ne ölçüde örtüşükleri incelenmiştir.

Çocuk hakları ve çocuk suçluluğunun incelenmesinde öncelikle çocukluğun tanımından başlayarak, tarihsel süreç içerisinde Avrupa’da ve Türkiye’de çocuğun ifade ettiği anlam ele alınmıştır. Çocuğa bakışın değişmesi, çocuğu toplumda ve yönetimde daha görünür kılmış, çocuk hakları çalışmalarına da yön vermiştir. Bu çerçevede çocuk haklarının tarihsel

¹ Alper Kaliber, “Europeanization of Public Debates And Civil Society in Turkey: The Kurdish Question”, **Second European Workshops in International Studies**, İzmir: Eurpean International Studies Association, 21-24 Mayıs 2014, s.4.

gelişimi ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesine giden sürece yer verilmiştir. Sözleşme, çocuk haklarına yönelik bir dönüm noktası niteliğinde olduğundan ayrıca ele alınmıştır. BM'in suça sürüklenen çocuklara ilişkin düzenlemelerine de yer verilmiştir. Bu bölümde çocuk suçluluğu da genel hatlarıyla incelenmiş ve çocuk suçluluğunu yetişkin suçluluğundan ayıran unsurlara değinilmiştir.

İkinci bölümde, AB'de çocuk hakları ve çocuk suçluluğu incelenmiştir. Bu bölümde öncelikle AB'nin sahiplendiği Avrupalı değerlerin oluşum süreci ele alınmıştır. *Orta Çağ*'ın sonlarına kadar dış tehdit unsurlarına karşı Hristiyanlık üzerinden inşa edilen Avrupalı kimliğinin, büyük ölçüde “biz” ve “öteki” ayrımına odaklandığı görülmektedir. Ancak Hristiyanlığın oluşturduğu baskıdan kurtulmak isteyen Avrupalılar Hristiyanlık öğretisi dışında, seküler Avrupalı değerler inşa etmişlerdir. Bu süreçte gelişen insan hakları bilinci, çocuk haklarının da temelini oluşturmaktadır. AB düzeyinde çocuk hakları, 2004 genişleme sürecine kadar BM'in, Avrupa Konseyi'nin çocuk haklarına ilişkin belgeleri ve insan hakları çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak 2004 genişleme sürecinden sonra AB'nin Birlik düzeyinde çocuk hakları standartları belirleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Birlik'in, üye devletlerin iç politikasında sınırlı bir yetkiye sahip oluşu, çocuk hakları düzenlemelerinin etkin olabilmesi önünde engel teşkil etmektedir. Bu çerçevede AB'de çocukların durumunun genel bir analizi yapıldıktan sonra AB-leşme çerçevesinde yapılan düzenlemeler ele alınmış, gerek AB antlaşmalarında, gerek AB Komisyonu'nun düzenlemelerinde çocuk haklarına yönelik atılan adımlar incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca AB'de çocuk suçluluğu ele alınmış, Eurostat'ın istatistiki verileri çerçevesinde AB ülkelerinde çocuk suçluluğu oranları incelenmiş, AB'de çocuk suçluluğuna ilişkin genel durum değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde Avrupalılaşıma/AB-leşme çerçevesinde Türkiye'de çocuk hakları ve çocuk suçluluğu incelenmiştir. Öncelikle, Türkiye'nin Avrupalılaşıma süreci ele alınmış, Türk siyasetinde Avrupalılaşımanın ne ifade ettiği incelenmiştir. Türkiye'nin Avrupalılaşıma düşüncesinin, kültürel boyuttan ziyade AB-leşme üzerinden ilerlediği ve AB'nin Türk kültürünü bozmasından endişe duyulduğu görülmektedir. Avrupalılaşıma kaçınılmaz görülmüş ancak bu sürece bir o kadar da ihtiyatla yaklaşmıştır. Bu durum Türk siyasetçilerinin söylemlerine de yansımış, Türkiye'nin Avrupa'nın sömürgesi olmasından duyulan endişeler dile getirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin Avrupalılaşıma düşüncesinin temelinde stratejik

hedeflerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle Türkiye’de Avrupalılaştırmanın esas noktasını oluşturan AB-leştirme süreci Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren, Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayrılarak incelenmiştir. Türkiye’de çocuk haklarına yönelik düzenlemeler de AB-leştirme çerçevesinde ele alınmış, öncelikle bu doğrultuda Türk hukukunda ve siyasetinde çocuk haklarına ilişkin gelişmeler incelenmiştir. AB adaylık sürecinde atılan adımların AB tarafından nasıl değerlendirildiğini görmek üzere İlerleme Raporları incelenmiştir. Türkiye’nin mevzuat düzeyinde uyumu büyük ölçüde yakalamasına karşın, bu gelişmelerin uygulamada zayıf kalmasının arkasında yatan neden incelenmiştir. Bu noktada Avrupalılaştırmanın, AB kurum ve politikalarına uyum şeklindeki tanımının yetersizliği bir kez daha görülecektir. Türkiye’de çocuk suçluluğunun analiz edildiği başlıkta ise Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün istatistiki verileri incelenmiştir. Çocukların en çok işledikleri suç tipleri, yıllara ve cinsiyete göre çocuk suçluluk oranları, çocuklara uygulanan cezalar istatistiki bilgiler üzerinden değerlendirilmiş, Türkiye’de çocukları suça iten risk faktörlerine yer verilmiştir. Son olarak Türkiye’de çocuk adalet sistemi genel hatlarıyla incelenmiş, çocukların ceza sorumluluğu yaşı, çocuklara özgü koruyucu ve destekleyici tedbirler, Türk hukukunda suça sürüklenen çocukların yargılanması, suça sürüklenen çocuklar hakkında koruma tedbirleri ve cezaların kişiselleştirilmesinde çocuklara yönelik uygulamalar ele alınmıştır.

Sonuç ve Öneriler bölümünde, elde edilen veriler çerçevesinde AB’de ve Türkiye’de çocuk haklarının desteklenmesi ve çocuk suçluluğunun önlenmesi noktasında başarı sağlanıp sağlanmadığı değerlendirilmiş ve mevcut durumun iyileştirilmesi için önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Avrupalılaşıma kavramı üzerinde henüz bir uzlaşma sağlanamamış olmakla birlikte bu alanda yapılan çalışmalar, 1990'ların sonundan itibaren entegrasyon teorileri arasında önemli bir yer almıştır.²

Avrupalılaşıma çalışmalarında “Hangi Avrupa?” sorusunun karşılığı olarak AB üyesi devletler ile özdeşleştirilmiş bir Avrupa ile karşılaşılmaktadır ve Birlik dışında kalan Avrupa devletleri, “çevre Avrupa” veya “Avrupa dışındaki toplumlar” şeklinde kategorize edilmektedir. Söz konusu toplumlar, AB ile ilişkileri çerçevesinde Avrupa'ya dahil edilmektedir. Ancak bu indirgemeci tanımın Avrupalılaşımayı açıklamada yetersiz kalması sebebiyle, Avrupalılaşıma ve AB-leşme ayrımı yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Kaliber'in yapmış olduğu ayrıma göre AB-leşme, AB hukuku ve kurumlarına uyum ile ilgilenmektedir ve daha teknik bir niteliğe sahiptir. AB-leşmenin ölçütü ise AB müktesebatına uyumdur. Bu ölçüt, AB ile uyuma dair mükemmel bir ölçüm değilse de AB yasalarına, kurumlarına ve politikalarına uyumu az-çok göstermektedir. Buna karşın Avrupalılaşıma ise bir süreçten daha çok, belirli etkilerin oluştuğunu gösteren bir bağlam veya durumu ifade etmektedir. Avrupalılaşıma, sadece AB entegrasyonunu temel almayıp diğer Avrupa kurumlarını da kapsayan daha geniş bir tarihsel bağlam içinde gelişmektedir.³

Avrupalılaşımanın büyük ölçüde AB'ye indirgenmiş olması Avrupa Konseyi, AGİT gibi diğer yetkili kurumların, ayrıca sosyolojik-normatif boyutun ve tarihsel dinamiklerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır.⁴ Diğer Avrupa kurumlarının etkisi dahil edilmediği gibi Norveç, İsviçre gibi AB üyesi olmayan Avrupa ülkeleri de Avrupalılaşımanın dışında bırakılmaktadır.⁵

² Gizem Alioğlu Çakmak, “Avrupalılaşımasının Aşıl Tendonu: Göç Politikaları ve Yunanistan Örneği”, **Mukaddime**, Sayı.1 (2018), s.42.

³ Alper Kaliber, “Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey”, **International Relations**, Vol.27, Nu.52 (March 2013), s.57.

⁴ Ömer Uğur, “Ulusal Dış Politikaların Avrupalılaşıması: Kavramsal Bir Tartışma”, **Turkish Studies**, Vol.12, Nu.24 (January 2017), s.198.

⁵ Hatice Yazgan, “Bir Kavramsal Çerçeve Olarak Avrupalılaşıma: Kapsam, Gerekliklik ve Sınırlar”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.12, Sayı.4 (2009), s.124.

Avrupalılaşma ve AB-leşme birbirini dışlayan kavramlar değildir ancak Avrupalılaşma esas itibariyle toplumu oluşturan kuralları temel alır. AB-leşme ise esas olarak kurallar ve bu kurallara uyumla ilgilidir. Bu nedenle Avrupalılaşma ile bir kùltùre uyum sağlamaktan bahsedilebilir ancak AB-leşme kùltùrel uyumu işaret etmeyip siyasi mùzakereler sonucu gerekli koşulların yerine getirilmesini ifade etmektedir.⁶

Avrupalılaşmanın, AB düzeyindeki kurumsal inşasının ve kimlik oluşumunun, üye devletlere yayılması şeklindeki dar tanımında, bu ilişkinin arkasında yatan nedensellik bağı göz ardı edilmektedir.⁷

Avrupa entegrasyonunun toplum üzerindeki etkisini ve toplumdaki dönüşümü daha net görebilmek için Avrupalılaşma ve AB-leşme ayrımının yapılması yol gösterici olmaktadır. Nitekim AB-leşme, AB'nin hukuk ve kurumları ile sınırlı, AB müktesebatına uyumu niteleyen bir kavramdır. Avrupalılaşma ise daha geniş bir kapsamda ele alınmalıdır. Avrupa normlarının, politikalarının ve kurumlarının tek yönlü bir etki ile sınırlı olmayıp, aksine Avrupa toplulukları ve kurumların etkileşimi sonucu yeniden tanımlandığı ve şekillendiği bir durumu ifade etmektedir. Bu tanım çerçevesinde Avrupalılaşma doğrusal bir uyum süreci ile sınırlı olmayıp, farklı zamanlarda ve farklı sosyal gruplar tarafından şekillendirilmiş bir kavramdır. AB-leşme de Avrupalılaşmanın önemli bir parçasıdır ancak Avrupalılaşmanın kendisi değildir.⁸

Avrupalılaşma, AB-leşmeyi de içine alan, daha kapsayıcı bir ifade iken, AB'nin de Avrupalılaşmaya etkisi yadsınamayacaktır. Bu nedenle iç içe geçmiş bu iki kavram, belli noktalarda uyum göstermekte, belli noktalarda ise ayrışmaktadır. Avrupalılaşma ve AB-leşme ayrımı yapıldıktan sonra, nasıl ve ne derece uyumlu oldukları tespit edilmeye çalışılacaktır.

⁶ Trine Flochart, "Europeanization or EU-ization? The Transfer of European Norms Across Time and Space", **Journal of Common Market Studies**, Vol.48, Nu.4 (2010), s.791.

⁷ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.55.

⁸ Kaliber, *Europeanization of Public Debates And Civil Society in Turkey: The Kurdish Question*, s.6.

1. AVRUPALILAŞMA

Tarihsel süreç içerisinde inşa edilen toplumsal yapı, kimlik ve değerler Avrupalılaştırmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Avrupa'ya ait olandan bahsedebilmek için, geçmişe olan bağlılık göz ardı edilemez. Bununla birlikte Avrupalılaştırma sadece tarihsel süreçten ibaret olmayıp inşa süreci devam eden bir yapıdadır.⁹ “Avrupalılaştırma tarihi, politik, kültürel, toplumsal ve ekonomik boyutları olan, ulusal kurumları, aktörleri, politikaları, ulusal değerleri etkileyen, yapısal bir değişim sürecidir.”¹⁰

Avrupalılaştırma, sosyal inşacı perspektifte insan hakları, demokrasi gibi konularda Avrupa'nın ideal bir örnek olduğu ve üstün bir konuma sahip olduğu, diğer ülkeler tarafından model alındığı, Avrupa merkezli bir yaklaşımla ele alınmaktadır.¹¹

Avrupalılaştırma çalışmalarının öncülerinden olan Radaelli'nin Avrupalılaştırma tanımı, hem AB üyesi ülkeler hem de diğer ülkeler için geçerli olup, modernleşme, politika ve yönetimdeki değişimlerin yanı sıra kültürel değişimleri de kapsamaktadır.¹² Radaelli meşruiyet, kimlik, siyasi söylemler gibi normatif unsurlara da yer vererek, AB kurum ve politikalarına uyum gibi maddi anlamın ötesinde, kültürel Avrupalılaştırma gerektiğine dikkat çekmektedir.¹³ Radaelli'nin tanımı literatürdeki birçok Avrupalılaştırma tanımına göre daha kapsamlı görünse de AB merkezli olması sebebiyle yine dar anlamda bir tanımdır. Nitekim Radaelli, AB düzeyinde alınan kararların, kuralların, politikaların, yerel söylemlere, siyasi yapıya ve kimliğe dahil edildiğini söylemektedir. Bu tanımın içine sosyolojik boyut da dahil edilmiştir ancak yine AB ile başlayan bir Avrupalılaştırma söz konusudur.¹⁴

Avrupalılaştırma sadece politik ve siyasal uyumu ifade etmeyip “uluslararası kültürel yayılma” fonksiyonu da taşımaktadır. Bu çerçevede AB'nin kurumları ve politikaları ile tanımlanan Avrupalılaştırmanın minimalist, sosyal ve siyasal aktörleri ve Avrupa'ya ait fikirleri

⁹ Flochart, s.787.

¹⁰ Canan Balkır ve Diğdem Soyaltın, **Avrupalılaştırma: Tarih, Kavram, Kuram ve Türkiye Uygulaması**, 1. Basım, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018, s.42.

¹¹ Elif Uzgören, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Entegrasyon Teorileri: Gramsci'ci Tarihsel Materyalizmin Literatüre Katkıları”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt.11, Sayı.2 (2012), s.152.

¹² Balkır ve Soyaltın, s.45.

¹³ Önder Aytaç Afşar, “Rasyonel Kurumsalcılık ve Sosyolojik Kurumsalcılık Açısından Avrupalılaştırma Yaklaşımı”, **Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt.17, Sayı.30.Yıl Özel Sayısı (2017), s.72.

¹⁴ Flochart, s.789.

de dahil eden tanımın ise daha kapsamlı bir Avrupalılaşma perspektifi çizdiği görölmektedir.¹⁵

Tarihsel süreç içerisinde inşa edilen Avrupalılaşmanın normatif içeriği zaman içinde farklı yapısal koşullar ve kimliklerden etkilenecek değişime uğramıştır. Ancak ikinci bölümde yer alan ilgili başlıkta da değinildiği üzere Avrupalılık düşünceinin büyük ölçüde Avrupalı olan ve olmayan ayrımı üzerinden şekillendiği görölmektedir. Avrupalılığın “kendiliği” ve Avrupalı olmayan “öteki” arasındaki ilişki sonucunda inşa sürecinin devam eden bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür.¹⁶

Avrupalılaşma üzerine yapılan çalışmalar, Avrupa bütünleşmesinin ve derinleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Avrupa kimliğinin oluşumuna yoğunlaşmıştır. Avrupalılaşma sadece kurumsal ve siyasi bir yapı olmanın ötesinde, kültürel bir boyut kazanmıştır. Avrupa bütünleşmesi sürecinde Avrupa'ya ait kuralların, değerlerin, ulusal politikalar üzerinde etkili olması ile Avrupalılaşmanın kültürel boyuta taşındığı görölmektedir.¹⁷ Ancak Avrupalılaşma sadece Avrupa'nın bölgesel bütünleşmesinden ibaret olmayıp tarih, kültür, toplum, ekonomi, politika gibi farklı unsurları ve buna mukabil farklı aktörleri içeren bir değerışim sürecidir.¹⁸

Sonuç olarak kültürel kimlik, tarihsel sürecin bir yansımasıdır. Ayrıca sürekli yeniden yapılanma halindedir. Bu nedenle Avrupalılık geçmişten gelen birikimle birlikte inşa edilmeye devam etmektedir ve Avrupalılaşma, sadece AB'ye indirgenemeyecek kadar köklü bir yapıya sahiptir.¹⁹

¹⁵ Afşar, s.69.

¹⁶ Flochart, s.793.

¹⁷ Uğur, s.197.

¹⁸ Alioğlu Çakmak, s.43-44.

¹⁹ Flochart, s.805.

2. AB-LEŞME

Avrupa Birliği'nin üye ve aday ülkeleri AB müktesebatı doğrultusunda yönlendirici etkisi, Avrupalılaşıma olarak ele alınmaktadır. Avrupalılaşımanın bu yönü AB'nin genişleme politikasını temel almaktadır.²⁰

Ulus devletlerin ülke içi politikalarda AB politikalarına uyması ve aynı zamanda kendi çıkarları doğrultusunda AB politikalarını şekillendirmesi AB-leşmenin çift yönlü oluşunu göstermektedir.²¹ Olsen'in Avrupalılaşıma tanımı, AB'de oluşturulan yönetim yapısı ve oluşturulan bu yapının ulus-devletlerde değişikliğe yol açması şeklinde bir gruplandırmaya dayanmaktadır.²² Bu nedenle AB-leşme aşağıdan-yukarı ve yukarıdan-aşağı boyutlarıyla incelenmektedir. Aşağıdan-yukarı AB-leşme çerçevesinde, Avrupa ülkelerinin bütünleşme hareketi sonucunda Avrupa'nın kendine has yönetsel yapısının oluşumu ele alınmaktadır. Yukarıdan-aşağı Avrupalılaşımda ise AB norm ve politikalarının üye ve aday ülkelere aktarımı söz konusudur.²³

Avrupalılaşımanın genellikle, yukarıdan aşağıya AB normlarının ve direktiflerinin ulusal politikalara aktarılması şeklinde ele alındığı görülmektedir.²⁴ Yukarıdan-aşağı AB-leşme, üç aşamada incelenmektedir. İlk aşama AB politikaları ve kuralları incelenerek, AB baskısının tespit edilmesidir. İkinci aşamada ulusal kurum ve politikalar incelenerek AB ile ne kadar örtüştüğü ve ne kadar değişiklik gerektiği tespit edilir ve uyum baskısı ölçülür. Üçüncü aşamada ise AB baskısının ulusal politikayı nasıl şekillendirdiği incelenir.²⁵

AB'ye uyumluluk yönünde aday ülkeler üzerindeki baskı, üye ülkelere nazaran daha fazladır. Bunun sebebi ise aday ülkeler ile AB arasındaki "asimetrik güç ilişkisi"dir.²⁶ Doğu Avrupa ülkelerine genişleme sürecinde Avrupalılaşıma, AB'nin yukarıdan-aşağı etkisi çerçevesinde kurumsal bir yaklaşımla ele alınmıştır. Aday ülkelerin Avrupalılaşıması/AB-

²⁰ Afşar, s.67.

²¹ Balkır ve Soyaltın, s.47.

²² Yazgan, s.124.

²³ Hakan Samur, "Değişen ve Popülerleşen Bir Kavram Olarak Avrupalılaşıma", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.17, Sayı.2 (2008), s.380.

²⁴ Kaliber, Europeanization of Public Debates And Civil Society in Turkey: The Kurdish Question, s.5.

²⁵ H. Tolga Bölükbaşı, Ebru Ertugal ve Saime Özçürümez, "Avrupa Entegrasyonu Kuramlarıyla Türkiye'yi Konu Alan Yazının Etkileşimi: Avrupalılaşıma Araştırma Programını Türkiye Özelinde Yeniden Düşünmek", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt.8, Sayı.30 (2011), s.85.

²⁶ Balkır ve Soyaltın, s.67.

leşmesi için temel mekanizma, AB'nin koşulluluk prensibidir. Aday ülkenin yönetiminde ve benimsediği ilkelerde AB düzeyinde hareket etmesi beklenmektedir. Aday ülkenin Avrupalılaşmasını analiz edebilmek için söz konusu ülkeye bu değişim sürecini başlatan dinamiklerin de incelenmesi önemlidir.²⁷

AB-leşmenin en önemli unsurlarından biri olan koşulluluk, uluslararası örgütlerin, üyelerine veya üçüncü ülkelere sağlayacağı yararlar karşılığında o ülkelere yerine getirmeleri beklenen şartlara karşılık gelmektedir. AB'nin de aday ülkelerin demokratikleşme sürecini koşulluluğa bağlamasının temel prensibi, genişleme sürecindeki kontrolsüzlüğün AB bütünleşmesinde yol açacağı zararları engellemektir.²⁸

Avrupa Birliği'nin koşulluluk ilkesinin ilk olarak 1962 Birkelbach Raporu'nda yer aldığı görülmektedir. Avrupa Parlamentosu'nun hazırladığı bu raporda, “topraklarında demokratik uygulamaları ve temel hak ve hürriyetlere saygıyı temin eden devletler topluluğumuza üye olabilirler”²⁹ şeklinde bir ibare yer almaktadır.

1993 yılında Kopenhag Kriterleri çerçevesinde koşulluluk prensibi hukuki zemine oturtulmuştur. 1995 Madrid Zirvesinde “AB müktesebatının etkin şekilde uygulanabilmesi için gereken adli ve idari kapasitenin oluşturulması” üyelik koşullarına dahil edilmiştir.³⁰ 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde ise Katılım Ortaklığı Belgesi, Ulusal Program, İlerleme Raporları, AB Kurum ve Ajanslarına Katılım olmak üzere denetim mekanizması araçları geliştirilmiştir. Ayrıca müzakerelerin başlaması için Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde yerine getirilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

“AB koşulluluk ilkesi kural aktarımı ve bu kurallara ulusal düzeyde uyum için AB'nin izlediği temel stratejidir.” AB koşulluluğunun, demokratik koşulluluk ve müktesebata uyum (acquis communautaire) olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Demokratik koşulluluğa ilişkin temel prensipler Kopenhag Kriterleri ile düzenlenmişken, AB müktesebatına uyum dinamik bir yapıya sahiptir. Nitekim AB düzenlemeleri süreklilik göstermekte, gelişmekte ve

²⁷ Afşar, s.71-72.

²⁸ Burak Erdenir, “Türkiye'nin Siyasi Reform Sürecinde Avrupa Birliği'nin Demokratik Koşulluluğu”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.45, Sayı.4 (Aralık 2012), s.96.

²⁹ Ali Resul Usul, “Avrupa Birliği'nin Demokrasi/ Siyasi Şartlılığında Çekme-İtme Dengesi ve Bu Dengenin Bozulması”, **Uluslararası İlişkiler**, Cit.5, Sayı.17 (Bahar 2008), s.107.

³⁰ Erdenir, s.99.

değişmektedir. Müktesebata uyumun hukuki düzeyde kalmaması, aynı zamanda uygulamaya geçirilmesi beklenmektedir.³¹

Avrupalılık ve Avrupa'ya ait değerler söyleminin, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Doğu Avrupa ülkelerine genişleme sürecinde ayrıca önem kazandığı görülmektedir.³² AB-leşmenin önceliğini kurumsal uyum oluştururken, bunun yanı sıra, insan haklarına saygı, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü gibi değerler de koşulluluk çerçevesine dahil edilmiştir.

3. AVRUPALILAŞMA VE AB-LEŞME ARASINDAKİ ÖRTÜŞME

Bu iki kavramın odak noktası farklıdır ancak her ikisinin de bir dizi Avrupalı düşüncenin, sosyal süreçler ile bir kültürel veya politik varlıktan bir değerine aktarımına odaklanması sebebiyle bir derece örtüşüklerini söylemek mümkündür.³³

AB etkisi ve AB'ye uyum, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temel sebebi ise ulusal faktörlerdir. İç düzenlemelerin AB düzenlemeleri ile örtüşme seviyesi AB'nin uyum baskısının derecesini de belirlemektedir.³⁴ “Ulusal değişimin yönü ve derecesi AB sürecinde kurumsal düzenlemelerin geldiği aşamaya, ulusal aktörlerin değer yargıları ve politik tercihlerine, idari, politik ve kurumsal kapasitelerine, ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine, politik uzlaşma ve halk desteğine göre değişir.”³⁵ AB sürecinde ulus devletlerin başlangıç noktası aynı olmadığından uyum dereceleri de farklılık göstermektedir.

Avrupa fikir ve normlarını benimseyen yerlerde, görünürde bir benzerlik olmasına rağmen bu fikir değişimine uyumun bazen başarılı bazen başarısız olduğu görülmektedir.³⁶ Avrupalılaşıma deneyimi yaşayan tüm ülkelerde süreç aynı etkiyi yaratmamaktadır. Bu durum devlet-toplum ilişkisindeki farklılık, aynı zamanda Avrupa ve Avrupalılığa verilen politik

³¹ Balkır ve Soyaltın, s.74-76.

³² Hakan Övünç Ongur, “Avrupalılaşıma Avrupalı mı?”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.11, Sayı.1 (2009), s.240.

³³ Flochart, s.792.

³⁴ Afşar, s.72.

³⁵ Balkır ve Soyaltın, s.53.

³⁶ Flochart, s.796.

değerin farklılığı ile açıklanabilir.³⁷ Ulus devletlerin farklı yapısı sonucu, AB'nin yukarıdan-aşağı etkisine ulus devletlerin tepkisi ve uyumu da çeşitlilik göstermektedir.³⁸ AB kurum ve politikalarının üye ve aday ülkelerdeki etkisi, söz konusu ülkenin tarihi kurumsal mirası ile ilişkilidir. Mevcut düzen AB düzenine ne kadar yakınsa uyum da o kadar hızlı ve ideal olacaktır.³⁹ AB-leşme sürecinde ulusal düzenlemelerin AB'ye uyumlu olmaması, Birlik'in ulus-devlete yapacağı uyum baskısını artırmaktadır. Ancak bunun sonucunda kurumsal uyum gerçekleştirilse de uygulama açığı ile karşılaşılabilir.⁴⁰ Hatta bu durum zaman zaman AB kurucu devletlerinde dahi yaşanmaktadır. Örneğin; Fransa ve Almanya'nın AB'nin iş kanunu direktiflerine yönelik ulusal düzenlemeleri en iyi şekilde gerçekleştirmiş olmalarına rağmen uygulamada aynı başarıyı gösterememeleri, AB uyum sürecinde iç politika dinamiklerinin de ele alınması gerektiğini göstermiştir.⁴¹

AB kurallarının kabul edilip benimsenmesi, ulus devlet tarafından kendisi için uygun görülmesi ile ilişkilidir.⁴² Avrupalılaştırmanın AB-leşme olan resmi boyutu ile kültürel uyumu ifade eden gayri resmi boyutu, ulusal kimlikle AB kimliğinin örtüşmesi sonucu daha uyumlu bir şekilde ilerlemektedir.⁴³ AB norm ve değerlerinin aday ülke tarafından içselleştirilmesi sürecini içeren sosyalizasyon aşaması, ülkedeki sivil toplumun, üniversitelerin, özel kuruluşların vb. sosyal aktörlerin desteği ile mümkündür. Bu aynı zamanda AB-leşmenin meşrulaşması anlamı da taşımaktadır.⁴⁴

Avrupa'nın dönüştürücü etkisini oluşturan normlar ve değerler gerek ulusal düzeyde gerek AB düzeyinde, Avrupa toplumları tarafından tartışılıp yeniden tanımlanmaktadır. Avrupa ve özellikle AB ile yoğunlaşan ilişkiler, Avrupa toplumlarında ortak anlayışlar ve anlamların yeniden inşasını sağlamaktadır. Avrupa'nın iç politika ve siyasi yapı üzerindeki etkisi, gerek ulusal gerek Avrupa düzeyindeki aktörlerin Avrupa normlarına, politikalarına veya kurumlarına atıfta bulunma düzeyleri ile bağlantılıdır. Bu atıflar ne kadar fazlaysa etkinliğin de o denli fazla olması beklenir. Ayrıca aktörlerin Avrupa atıfları Avrupalılaştırmayı,

³⁷ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.56.

³⁸ Balkır ve Soyaltın, s.50.

³⁹ Bölükbaşı, Ertugal ve Özçürümez, s.87.

⁴⁰ Yazgan, s.128.

⁴¹ Balkır ve Soyaltın, s.52.

⁴² Afşar, s.77.

⁴³ Yazgan, s.130.

⁴⁴ Balkır ve Soyaltın, s.78.

farklı normların ve değerlerin ulus üstü bir nitelik kazandığı bir bağlam olarak yeniden yapılandırmaktadır.⁴⁵

AB-leşme yolunda yapılan değişikliklerin başarılı olabilmesi, toplum tarafından benimsenmesine bağlıdır. Bu noktada, yapılan değişikliklerin ulusal değerlere uygunluğu hususu ön plana çıkmaktadır. “Bu çerçevede Avrupalılaşıma sürecinden kaynaklanan iç değişim, toplumsallaşıma ve kolektif öğrenme süreci olarak yeni kurumsal fikirler ve inanç sistemlerinin tezahürü şeklinde kabul edilebilir.”⁴⁶ Ulusal aktörlerin Avrupa dayanışmasına olan motivasyonları sonucu, beklenti ve inançlarını değiştirmeleri Avrupalılaşımayı güçlendirmektedir.⁴⁷

Avrupalılaşıma ve AB-leşmenin örtüşmesi, AB'nin koşulluluk sistemi unsurlarının ve ilkelerinin, üye veya aday ülkenin siyasi inanç ve değerlerine aykırı olmamasıyla da ilişkilidir. Avrupalılık, Avrupa bütünleşmesine dahil olanların kendilerini Avrupalı olarak tanımlamaları ve Avrupa'ya atfedilen ortak değerleri paylaşmaları sonucu mümkündür.⁴⁸

AB normları sabit olmayıp müzakere sürecinde değişmekte, şekillenmekte ve bu doğrultuda inşa edilmektedir. Kopenhag Kriterleri bu duruma örnek verilebilir. AB üyeliğinin gerçekleşmesi için bu kriterlere uyum sağlanması önemlidir ancak bu yönde bir değerlendirme aday ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir.⁴⁹ AB'nin Doğu Avrupa ülkeleri genişleme sürecine kadarki genişlemelerinde, üye devletlerin mevcut kurumsal yapılarını AB'ye uydurmaya çalışmaları söz konusu iken Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliği'nden ayrıldıktan sonra yeni bir düzen kurma girişiminde oldukları için, bu düzeni AB kurum ve politikalarına uygun olarak şekillendirilmişlerdir.⁵⁰ Sosyolojik kuramsalcılar Avrupalılaşımayı, iç politika ile Avrupa entegrasyonu sürecinde ortaya çıkan uyumsuzlukları giderebilecek bir yöntem olarak görürler. Aynı zamanda temel inançlar ve normatif değerler bakımından uyum sağlanabilmesi için de bir araç olduğunu kabul ederler.⁵¹

⁴⁵ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.58.

⁴⁶ Afşar, s.75.

⁴⁷ Yazgan, s.128.

⁴⁸ Afşar, s.77.

⁴⁹ Thomas Diez, Apostolos Agnantopoulos ve Alper Kaliber, “File: Turkey, Europeanization and Civil Society”, **South European Society and Politics**, Vol.10, Nu.1 (April 2001), s.3.

⁵⁰ Yazgan, s.129.

⁵¹ Diez, Agnantopoulos ve Kaliber, s.4.

Geniş anlamda Avrupalılaşmaya yönelik iki önemli ayırım dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, gayri resmi unsurlar da dahil olmak üzere bir Avrupa kimliğinin yaratılmasının AB normlarının bir yansıması olarak kabul edilmesidir. Buna göre AB normları yalnızca davranışları etkilemez, aynı zamanda bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarına da etki eder. Bu çerçevede Avrupalılaşma bir “uluslararası sosyalleşme” olarak kabul edilebilir. Bu ayırımı Avrupalılaşmanın toplumsal tanımlarda yarattığı değişiklikler söz konusudur. İkinci ayırımı ise kişilerin bir bütün olarak AB ile ilişkilendirdikleri Avrupalılaşma tanımı, ulusal kimlikler üzerindeki yansımasına yoğunlaşmaktadır. Bu anlamlandırmaya göre AB ve Avrupa farklı yapılardır ve AB nezdinde tanımlanan Avrupalılaşma ulusal ve politik düşüncelerle uyum gösterdiği ölçüde ulusal kimlik ile bütünleşme mümkün olacaktır.⁵²

Bugün Avrupalılaşmanın temeline oturtulan AB-leşme sürecinin başarılı olabilmesi için, Avrupalılığın tarihi ve kültürel mirasının da etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle Avrupalılığın bir birikim olduğunu ve süregelen etkileşimler sonucunda yeniden şekillendiği görülmektedir. AB kurum ve politikalarının şüphesiz Avrupalı olarak tanımlanan ülkelerde dahi zaman zaman sekteye uğruyor olması, Avrupalılaşmanın AB ile sınırlanamayacağını göstermektedir.

AB-leşme sürecinin görünürde bir Avrupalılık yaratan maske işlevi gördüğünü söylemek mümkündür. Birçok AB üyesi ülke ve aday ülke, AB-leşme noktasında başarı sağlamaktadır ancak transfer edilen bu kurum ve uygulamaların sahada aynı başarıyı gösterememesi, kültürel ve kurumsal birikimin yadsınması ve inşa edilen yapının zemine yerleşmemesi sonucunda sakil yapılar meydana gelmektedir.

4. ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK SUÇLULUĞU

Çocukluğun tanımı ve çocuk hakları bilincinin oluşması, Avrupalılaşma gibi zaman içinde değişmiş ve şekillenmiştir. Gelişmelerle birlikte yeni problemler ve ihtiyaçlar da doğmakta, dolayısıyla çocukluğun tanımı ve çocuk haklarının gelişimi de bu süreçten

⁵² Diez, Agnantopoulos ve Kaliber, s.6-7.

etkilenmektedir. Bu bölümde öncelikle Avrupa'da ve Türkiye'de çocukluğun tanımı tarihsel süreç içerisinde ele alınacak, daha sonra çocuk haklarının tarihsel gelişimi ve çocuk suçluluğunun temel özellikleri incelenecektir.

4.1. Çocukluğun Tanımı

Uzun bir süre “küçük yetişkin” olarak algılanan çocukluk, zaman içerisinde dönüşen ve şekillenen bir kavramdır. Çocukluk, hem gelişimsel özellikleriyle biyolojik ve psikolojik, hem de toplumdan topluma farklılık arz eden kültürel, sosyolojik bir kavramdır. Kültürel yönüyle çocukluk, zaman içinde farklı tanımlara, görünümlere ve dolayısıyla değişime tabi olmuştur.⁵³

Aristo çocukluğu, muhakeme yeteneğinin gelişmediği ve erdemli davranışın erdemli olmayandan ayırt edilemediği, bu nedenle de hayati tehlikeye, her türlü zorluğa sebebiyet verebilecek, mutsuzluğa ve huzursuzluğa yol açan bir dönem olarak tanımlamaktadır. Augustin ise insan doğasının kötü olduğu düşüncesiyle, çocukluğun da kötülük içeren, iyi olmasının da zayıflık göstergesi olduğu bir dönem olduğu görüşündedir.⁵⁴

Geleneksel çocukluk tanımının argümanları; çocukların doğasının cinsiyete göre değiştiği ve eğitimlerinin de yine cinsiyetlerine göre olması gerektiği, çocuğun soy devamı için önemli bir araç olduğu, çocuğun ucuz iş gücü olarak görüldüğü, çocukların yetişkinler için yaşlılık dönemine yönelik bir güvence olarak kabul edildiği, çocuk yetiştirmede katı bir disiplin uygulanması gerektiği, çocuğun günlük yaşamın doğal akışı içerisinde, yetişkinlerin arasında büyümesi gerektiği, tüm çocukların okul hayatına dahil olmaları gerekmeyip, erken yaşta yetişkinlerle birlikte üretim hayatına katılabilecekleri şeklindedir.⁵⁵

Geleneksel toplumlarda erkek çocuk, kız çocuktan daha değerli kabul edilmektedir. Bunun iki sebebi; erkek çocuğunun ekonomiye katkısı ve soyu devam ettirdiği düşüncesidir. Erkek çocuk geleneksel toplumun temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılıkta, kız çocuğa göre daha işe yarar kabul edilmektedir. Erkek çocuk evlense de ailesiyle kalırken, kız

⁵³ Zeynep Berna Erdiller-Yatmaz, Ersoy Erdemir ve Fetiye Erbil, “Çocuk ve Çocukluk: Okul Öncesi Öğretmen Adayları Anlatıyor”, **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**, Cilt.6, Sayı.3 (Kasım 2018), s.286.

⁵⁴ Sevinç Güçlü, “Çocuk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”, **Sosyoloji Dergisi**, Cilt.1, Sayı.2 (2016), s.4.

⁵⁵ Cevat Özyurt, “Çocuk Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi”, **Aile Sosyolojisi**, (2011), s.171.

çocuk evlendiğinde başka bir aileye hizmet eder düşüncesiyle erkek çocuk daha üstün görülmüştür.⁵⁶

Tarihsel süreçte çocukluğun tanımının, cinsiyet, zengin-yoksul olma, köylü ve şehirli olma, yasal düzenlemeler vb. bakımından her toplumda farklı bir algılanışının olduğu görülmektedir. Bu bakımdan Freeman çocukluğu, “doğal fenomen olmayıp sosyal bir inşa” olarak tanımlamaktadır. Çocukluğa yönelik sosyolojik çalışmalar, hem bu farklılıkların nedenine hem de yetişkin ve çocuk etkileşimine açıklamalar getirerek, çocukluğu yaşamın bir dönemi olmaktan çıkarıp bir “sosyal pratik” olarak ifade etmektedir.⁵⁷

Özellikle savaşların çocuklar üzerindeki yıkıcı etkisi nedeniyle 18. ve 19. yüzyılda araştırmacıların çocuk çalışmalarına ilgileri artmıştır. Montessori, çocukların durumunun kölenin durumundan daha ağır olduğunun ve çocukların bir köleden daha fazla yetişkinlerin hakimiyetinde olduğunun altını çizerek, çocukların birçok engelle maruz kaldıklarını, insan hakları bakımından en zor durumdaki gruplardan biri olduğunu belirtmiş, çocuğun bir birey olarak algılanması gerektiğini vurgulamıştır. Montessori gibi çocukluğun kendine has özelliklerine ve önemine dikkat çeken birçok düşünür sayesinde çocukluk anlayışında önemli yenilikler olmuştur.⁵⁸ Çocuklar, yetişkinin bir parçası olmakla birlikte tek başına toplumu dönüştüren, etkileyen bir fert olarak bağımsızlık özelliği de taşımaktadır. Bu bakımdan çocuklar, kendi bireysel özellikleri çerçevesinde haklara ve toplumsal statüye sahip bir grubun parçasıdır.⁵⁹

Günümüzde çocukluk, sadece biyolojik-gelişimsel yönüyle ele alınmayıp psikoloji, sosyoloji, tarih gibi çok boyutlu olarak değerlendirilmektedir. Sosyokültürel bir kavram olması sebebiyle çocukluk tanımı, toplumsal değerlere göre biçimlenmektedir. Ekonomik ve çevresel etmenler de çocukluk tanımının ve çocukluk algısının şekillenmesinde etkili olan unsurlardır. Modernleşmeyle birlikte çocukluk sosyolojisinin kabul ettiği yeni özellikler; çocukluğun doğal bir yapı olmayıp, sosyal insanın ürünü olduğu ve toplumun yapısını ve kültürünü barındırdığı, çocukluğun toplumsal değişkenlerden etkilenen, bu sebeple de evrensel olmayıp çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olduğu, çocukların bireysel özellikleri ve

⁵⁶ Atalay Yörükoğlu, s.35.

⁵⁷ Güçlü, s.7.

⁵⁸ Güçlü, s.50-51.

⁵⁹ Erdiller-Yatmaz, Erdemir ve Erbil, s.288.

gerek kendi aralarında gerek toplumla kurdukları ilişkilerin yetişkinden bağımsız olarak önem arz ettiği şeklinde özetlenebilir.⁶⁰

Gelişmeler doğrultusunda yeni çocuk sosyolojisinde iki önemli kabulün şekillendiği görülmektedir. Bunlardan ilki, çocukların kendilerine ait dünyalarının toplumu ve kültürü de etkilediği yönündedir. İkinci kabul ise çocukluğun bir sosyal inşa olması sebebiyle toplumsal dinamiklerin başat unsurlarından biri olduğudur.⁶¹ Durkheim, çocuğu toplumun devamı olarak görmekte ve çocuğun toplumsal yapının bir modeli olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bakımdan geleneksel toplumda çocuğun üzerindeki aile hakimiyetine öncelik veren anlayış yerine devletin rolünün önemine dikkat çekmektedir.⁶²

Bugün birçok toplum için çocukluk tanımı, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)'de yapılan çocukluk tanımı çerçevesinde şekillenmektedir. Sözleşmenin 1. Maddesine göre “çocuğa uygulanabilecek olan yasaya göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” Sözleşmeye taraf ülkeler, çocukluk tanımlarını ve çocuklara yönelik düzenlemelerini bu tanım üzerinden şekillendirmektedirler. Çocukluğun evrensel bir tanıma sahip olmadığı, kültürel bir yapı olduğu kabul edilmekle birlikte çocukların ortak özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim çocukların sömürülmesi, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, silahlı çatışmalar, yardıma muhtaç ailelerde yaşayan çocuklar ve sokak çocuğu gibi birçok problem evrensellik arz etmektedir.⁶³

4.1.1. Batı Tarihinde Çocuğun Tanımı

Batı'da çocukluğun tanımının, kültürel yapı ve dini inançlar doğrultusunda önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Antik dönemde çocuk, soyun devamı ve güç unsuru olarak görülmüştür. Çocuk üzerinde babanın mutlak hakimiyeti söz konusudur. *Orta Çağ*'da ise çocuk, küçük yetişkin gibi kabul edilmiş, insanın doğuştan kötü olduğu inancıyla çocukluk hızlı bir şekilde atlatılması gereken bir dönem olarak kabul edilmiştir. Modern dönemde ise çocuğun ruhen ve zihnen farklı bir yapıya sahip olduğu, çocuklara bu farklı yapıları

⁶⁰ Güçlü, s.3-8.

⁶¹ Erdiller-Yatmaz, Erdemir ve Erbil, s.289.

⁶² Özyurt, s.156.

⁶³ Mediha Akarslan, *Ana Hatlarıyla Çocuk Hakları ve Çocuk Hakları Mevzuatı*, 1. Basım, İstanbul: Alfa, 1998, s.5.

gözetilerek muamele edilmesi gerektiği düşüncesi hakim olmuştur. Bu başlık altında Batı'da çocukluğun dönüşümünü içeren bu süreç, tarihsel dönemler ışığında incelenecektir.

4.1.1.1. Antik Yunan ve Roma'da Çocuk

Avrupa'da çocukluk tanımının dönüşümünü görebilmek için ilk olarak Antik Yunan'a baktığımızda, çocuğun tek başına bir birey kabul edilmeyip, babasıyla bir olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu anlayış çerçevesinde babanın çocuklar üzerinde üstün hakimiyeti söz konusudur, devlet müdahalesi de oldukça sınırlıdır.⁶⁴ Çocuğun önemi, iyi bir yurttaş yetiştirme düşüncesine dayanmaktadır. Bu nedenle çocukların müzik, spor, politika vb. kültürel birikime sahip olmalarına özen gösterilmiştir.⁶⁵

Roma'da da benzer şekilde çocuklar, *pater familias* (aile babası)'ın sınırsız hakimiyetine tabi kabul edilmiştir. Hatta aile babasının çocuk üzerindeki hakları arasında çocuğu satmak, kiralamak, yeni doğan çocuğu öldürmek de vardır. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bu sınırsız hakimiyet devam ederken, Cumhuriyet Dönemi'nde devletin hakimiyeti artmış ve çocukların aileyle olan ilişkisinde de devlet müdahalesi hissedilmeye başlamıştır. Öyle ki Iustinianus Dönemi'nde ailenin en önemli görevi çocuğun eğitilmesi olarak görülmüştür. Satma, terk etme gibi haklar yasaklanmıştır.⁶⁶ Çocuk ve aile, güç ve itibar unsuru olarak görülmüş, önemli kabul edilmiştir. Roma'nın kuruluşunu anlatan efsanede Romulus ve Remus adındaki iki çocuğun rolü vurgulanmakta ve Roma'nın kuruluşunda bir neslin etkisine dikkat çekilerek aile ve çocuğun önemi ortaya konmaktadır. Roma'da üç çocuk sahibi olmak, idari göreve gelmeksizin toplumda avantaj sağlarken,⁶⁷ en az üç çocuk sahibi bir kadının da vesayet altında olmaktan kurtulabileceği görülmektedir.⁶⁸ Roma'nın çocuğa bakışının özellikle güç ve statü ile ilişkilendirildiği söylenebilir.

⁶⁴ Emine Akyüz, **Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması**, 6. Basım, Ankara: Pegem, 2018, s.22.

⁶⁵ Hatice Karakuş Öztürk, "Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler", **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı. 13 (Ekim 2017), s.258.

⁶⁶ Akyüz, s.24

⁶⁷ Karakuş Öztürk, s.257.

⁶⁸ Bülent Tahiroğlu ve Belgin Erdoğmuş, **Roma Hukuku Dersleri**, 10. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2014, s. 189.

4.1.1.2. Orta Çağ'da Çocuk

Orta Çağ'da çocuklar, ekonomi ve üreme gibi en önemli faaliyetlere katkı sağlayamadıklarından bir yük olarak kabul edilmişlerdir. Bu nedenle *Orta Çağ* Avrupa'sında çocuk ölümleri yaygın ve normal görülmüştür. Çocukluk üzerine araştırmalarda, “*Century of Childhood*” (Çocukluğun Yüz Yılı) adlı önemli çalışması ile önde gelen isimlerden olan Philippe Aries, *Orta Çağ'da* çocukluk kavramı olmadığını iddia etmektedir. Bu dönemde çocuk, geleneksel çocuk anlayışı özellikleri göstermekte ve küçük yetişkin olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, yetişkinden ayrı bir grup olarak kabul edilmeksizin bebekken dahi onların hayatını yaşamış, onlar gibi yiyip içmiş ve onlar gibi giyinmiştir. Doğum ve ölüm oranları da yüksek olduğundan duyarsızlaşma söz konusudur, ebeveynler altı yaşından küçük çocuğu bir aile üyesi olarak kabul etmemektedir. Çocuklar, 5-7 yaşlarında aktif olarak yetişkin dünyasına katılırlar.⁶⁹ Bu durum *Orta Çağ'daki* resimlere ve heykellere de yansımış, çocuklar yetişkin yüzüyle daha küçük boyutlarda sembolize edilmişlerdir. Yine bu dönemde Fransa'da babanın çocuğunu yargılanmadan hapsedirme ve cezayı tayin etme imkanı bulunmaktadır.⁷⁰

Aries'in *Orta Çağ'da* çocukluğun olmadığı yönündeki görüşüne çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Bunlardan ilki Aries'in, dönemin çocukluk algısını incelemede resimler ve heykeller üzerinden giderek bu gözlemlerini sanatçının düşüncesi kabul etmeyip genellemesidir. Bir diğer görüş ise bugünün algısı üzerinden yorum yapıyor olması ve *Orta Çağ'ı*, dönemin koşulları çerçevesinde değerlendirmiyor olmasıdır. Son görüş ise çocukluğun kendine has özelliklerinin az da olsa bilindiğine yönelik bazı göstergelerin Aries tarafından göz ardı edildiği yönündedir.⁷¹ Aries'in *Orta Çağ'da* çocukluk olmadığı yönündeki savı, çocukluk kavramı ve çocukluk anlayışı ayrımı yapma gereğini göstermektedir. Çocukluk kavramı her zaman için mevcutken, çocukluk anlayışı topluma ve döneme göre farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla *Orta Çağ'da* da bir çocukluk kavramı olduğunu ancak, günümüzden oldukça farklı bir çocukluk anlayışının benimsendiğini söylemek mümkündür.⁷²

⁶⁹ Karakuş Öztürk, s.259-261.

⁷⁰ Güçlü, s.4.

⁷¹ Colin Heywood, **Baba Bana Top At: Batı'da Çocukluğun Tarihi**, Esin Hoşsucu (çev.), 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, s.20.

⁷² Bekir Onur, **Türkiye'de Çocukluğun Tarihi**, 1. Basım, Ankara: İmge Kitabevi, 2005, s.28.

4.1.1.3. Modern Dönemde Çocuk

1500'lü yıllarda Calvin'in öncülüğünü yaptığı Kalvenist yaklaşım, çocuğun doğuştan günahkar ve kötüye meyilli olduğu anlayışına sahip olmakla birlikte, çocuğun doğasında bulunan bu kötülüğe direnebilmesi için anne-baba tarafından eğitilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca çocukların bağımsız ve kendilerine güvenen bireyler olabilmeleri için, yine erken yaşta özdenetim sağlamalarına olanak tanıyacak şekilde eğitilmeleri gerekmektedir. Bu eğitimin de katı bir disiplin anlayışı içermesi gerektiğini savunmaktadır. Sosyolog Jenks, tarihsel ve kültürel bağlamda Avrupa'daki çocukluk çalışmalarını iki sınıfta toplamıştır. İlk olarak "Diyonizoscü" görüşe göre çocukluğun doğası kötüdür ve bu düşünce de ilk günah öğretisine dayanmaktadır. Diğer sınıf olan "Apolloncu" görüş ise çocukların iyi ve masum olduklarını savunur. *Orta Çağ*'ın günahkar çocuk algısının değişmesine öncülük eden düşünürler Locke ve Rousseau da bu görüştedirler. Rousseau, çocuğun kendisine has doğasına vurgu yapmış ve doğal durumun, çocuğun masumiyetinin korunması gerektiğinin altını çizmiştir. Rousseau'nun çocukluk düşüncesine iki önemli katkısından söz etmek mümkündür. Bunlar; çocukların iyi bir yurttaş yetiştirme düşüncesinin bir aracı olarak kabul edilmenin dışında, sadece yetişkinlerin amaçları doğrultusunda şekillenmeyecek, kendini gerçekleştirme ihtiyacı duyan bireyler olduğunun farkına varılması gereği, ayrıca çocukluk döneminin, doğa durumuna en yakın dönem olması sebebiyle yetişkinlerin de zamanla uzaklaştıkları bu doğa durumuna yakınlaşmasını sağlamasıdır. Locke ise "tabula rasa" (boş levha) görüşüyle çocukların doğuştan kötü olduğu düşüncesinin aksine onları şekillendirenin toplum olduğuna dikkat çekmiştir.⁷³

Rönesans'la birlikte hümanizm akımının da etkisiyle insanın değerli bir varlık olduğu anlayışı doğrultusunda çocukluk da önem arz eden bir kavram haline gelmiştir.⁷⁴ *Orta Çağ*'ın çocukluk anlayışının değişmesi, Hristiyanlıkla da bağlantılıdır. Hristiyanlığın merhamet, yardımseverlik gibi öğretileri doğrultusunda korunmasız olan çocuklara yaklaşım değişmiş, kilise kimsesiz çocuklara sahip çıkmaya başlamıştır. Ancak amaç, kilisenin öğretilerini çocuklara aktarmak olduğundan, bu durum zamanla himaye amacından çok, kilisenin çocuk üzerindeki hakimiyetine yol açmıştır.⁷⁵

⁷³ Onur, s.24-26

⁷⁴ Güçlü, s.5.

⁷⁵ Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, 3. Basım, İstanbul: Özgür Yayınevi, 1989, s.23.

Sanayi Devrimi ve burjuvazinin de çocukluk tanımına etkisinden söz edilebilir. Nitekim, çocuklarıyla ilgilenen, onları seven ve koruyan burjuva aileleri toplum tarafından, çocuk eğitimini yanlış etkiledikleri yönünde eleştirilmişlerdir. Burjuvazinin yeni çocuk anlayışı babanın çocuk ile ilişkisinden çok, anne çocuk ilişkisini ön plana çıkarmıştır. Çocuk eğitiminde toplumsal kuralların öğretilmesi, ayıp kabul edilen davranışlar hakkında çocukların bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi, çocuklara ayrı isimler ve odalar verilmesi, çocuğa uygun kıyafetler seçilmesi vb. burjuvazinin modern anlamda çocukluk kavramına yönelik katkıları olarak sayılabilir. Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdiği iş bölümü, mülkiyet, şehirleşme vb. gelişmelerin çocukluğa yeni kattığı anlamların yanı sıra, çocuk sosyolojisi ve pedagojinin, eğitimin öneminin fark edilmesinin de yeni çocukluk tanımına katkılarından söz etmek mümkündür.⁷⁶

Batı'da 19. ve 20. yüzyılda çocukluk algısında bir dönüşümün başladığı görülmektedir. Çocukların masum ve önemli oldukları inancı yaygınlaşmışsa da yine çocukların gereksinimlerinden ziyade iyi bir birey olarak yetiştirilmeleri temel amaç olmuştur.⁷⁷

4.1.2. Türk Tarihinde Çocuğun Tanımı

Türklerde çocuk, her zaman önemsenmiş ve değerli kabul edilmiştir. İslamiyet'in çocuğa bakışı da Türklerin çocuk tanımına yön vermiştir. Ancak çocukluğun kendine has özelliklerinin ve çocukluk döneminin psikolojik ve zihinsel gelişim bakımından ayrı tutulması gerekliliğinin fark edilmesi yine Batı ile ilişkiler sonucunda mümkün olmuştur. Özellikle eğitimde yapılan reformlar Türk toplumunda çocuğun önem kazanmasını sağlamıştır.

4.1.2.1. Eski Türklerde Çocuk

Çocukluk incelemelerinin en önemli sınırlılığı, çocukların arkalarında oldukça az iz bırakmalarıdır. Türk toplumunda çocukluğu inceleme noktasında da verilerin azlığı dikkat

⁷⁶ Karakuş ve Öztürk, s.256-264.

⁷⁷ Özyurt, s.166.

çekmektedir. Ancak edebi eserlerde çocukluktan bahsediliş şekillerine göre bir kaniya varılabilir. Destanlardan yola çıkarak, İslamiyet öncesi Türk toplumlarında çocuğun hem soyun devamı hem de Batı'daki gibi güç, itibar kaynağı olarak kabul edildiği görülmektedir.

Eski Türklerde çocuk, ailenin devamlılığı için bir koşul olarak görüldüğünden oldukça önemlidir. Çocuksuz aileler evlat edinmişlerdir ve ailenin çocuk üzerindeki en önemli görevi çocuğun iyi terbiye ile yetiştirilmesidir.⁷⁸ Türk kültürüne yönelik önemli bilgiler veren Dede Korkut Hikayelerinde de çocuğun ve çocuk yetiştirmenin Türkler için önemli olduğu görülmektedir. Orta Asya Türkleri göçebe bir hayat sürmekte ve çocuğa at binmeyi öğretmek, eğitimin bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak göçebe hayat içerisinde de çocuğun güvenliğine, sevgi ve ilgi ile büyümesine dikkat edildiği görülmektedir. İslam dininin kabulünden sonra ise İslamiyet'in çocuklara yönelik hükümleri de çocuğun korunup gözetilmesi gereğine dikkat çekmiştir.⁷⁹

4.1.2.2. İslamiyet Sonrası Çocuk

İslamiyet'in kabulünden sonra çocuğun kendine has özellikleri daha ön plana çıkmıştır. İslamiyet'e göre çocuklar, fiziksel ve ruhsal olarak yetişkin görevlerini yerine getirebildiklerinde çocukluk sona erer. İslam hukuku, çocukların hassas yapıda oldukları kabulüyle topluma çocukları korumaya yönelik ödevler yükler.⁸⁰

Farabi ve İbni Sina gibi düşünürlerin çocukların bireysel özelliklerine ve ruhsal yapılarındaki farklılığa dikkat çekmeleri, Gazali'nin çocuk için oyunun önemini vurgulaması, çocuğun ilgi ve sevgiye ihtiyacı olduğuna değinmesi, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'de çocuğun eğitime geniş bir yer vermesi Türk toplumunda, çocuğun farklılığının anlaşılmasına ve eğitimde yeniliğe gidilmesine ışık tutmuştur.⁸¹

⁷⁸ Akyüz, s.24.

⁷⁹ Sevil Lale Kurt, "Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Sayı.36 (Ocak-Haziran 2016), s.104.

⁸⁰ Avner Gil'adı, **3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk**, "İslam Uygarlığında Bir Çocukluk Kavramı Var mı?", Ankara: Ankara Üniversitesi, 16-18 Ekim 2000, s.109.

⁸¹ Mehmet Sağlam ve Neriman Aral, "Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları", **Çocuk ve Medeniyet Dergisi**, Sayı.2 (Aralık 2016), s.49.

4.1.2.3. Batılılaşma Sürecinde Çocuk

Türklerin çocukluk algısında, Tanzimat'ın son dönemlerine kadar geleneksel çocukluk anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Çocuk yayımlarından edinilen izlenimlere göre çocuklar, küçük yetişkin olarak görülmekle birlikte yetişkine bağımlıdırlar ve çocukluk dönemi bir an evvel atlatılması gereken bir dönemdir. Bu nedenle çocuğun kendine has doğasının göz ardı edildiği görülmektedir. Çocuğun yetiştirilmesinde önemli olan, toplumsal değerlerin benimsetildiği bireyler yetiştirmektir, çocuk kendisine verilen yükümlülükleri yerine getirmelidir, büyüklerine karşı saygılı ve itaatkâr olmalıdır. Mümeyyiz adlı dergide yer alan “Çocukluk kusurdan ari olamaz. Mukteza-i sebavet, bir çocuk her ne kadar kabahat işlemekten kaçınmış olsa yine bazı kusur ettiği vakidir” cümlesi dönemin geleneksel çocukluk anlayışını yansıtmaktadır.⁸²

Tanzimat dönemiyle birlikte ağırlık kazanan Batılılaşma düşüncesi, çocukluk algısında da değişime yol açmıştır. Bu dönemde eğitimdeki yetersizlik, gerilemenin en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edildiğinden eğitimde yeniliğe gidilmiş, çocuğun oyun oynama, yaramazlık yapma gibi doğasının gereği olan özelliklerine vurgu yapan Talimatname yayınlanmıştır. Talimatname, geleneksel eğitim anlayışındaki değişikliğe ve çocuklara yönelik farkındalığa dair ilk belge olarak kabul edilmektedir.⁸³ Tanzimat'ın getirdiği bir diğer önemli gelişme de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgilidir. Kimsesiz çocuklar önceden “besleme” olarak ailelerin yanına verilir, vakıflar aracılığı ile çocukların korunmasına çalışılırdı. Bu konuda bir kurumsallaşma söz konusu değildi. Ancak 1851 Eytam Nizamnamesi ile korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve gözetimi, devletin üstlenmesi gereken bir sorumluluk haline gelmiştir.⁸⁴

19. yüzyıldaki yayınlardan yeni bir çocukluk anlayışının benimsendiği görülmektedir. Çocuklar, yetişkinden bağımsız birer varlık olarak kendi biyolojik ve psikolojik ihtiyaçları çerçevesinde ele alınmaya başlamış ve çocuk sosyolojisi, çocuk kültürü ön plana çıkmıştır. Bu değişimde, Batılılaşma politikasının da etkili olduğunu söylemek

⁸² Hüseyin Şimşek, “Eğitim ve Oyun Bağlamında 19.Yüzyılda Türk Çocukluk Anlayışında Değişmeler”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt. 11, Sayı.25 (Haziran 2015), s.218

⁸³ Akyüz, s.27.

⁸⁴ Güven Gürkan Öztan, “Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul,2009), s.30.

mümkündür. Nitekim bu yeni anlayış, çocuk haklarının kabulünün de bir parçasıdır.⁸⁵ Avrupa ile ilişkilerin artmasıyla birlikte çocuklara yönelik kıyafetler, yayınlar, oyuncaklar vb. gelişmeye başlamıştır. Geleneksel Eyüp oyuncakları yerine Avrupa'dan gelen oyuncaklar tercih edilmeye başlamıştır.⁸⁶

Avrupa'da çocukluğun tanımının gelişimi ile Türk tarihinde çocuk algısını karşılaştırdığımız zaman, çocuğun yetişkine bağımlı ve kendine yetemeyen görünümünün benzerlik gösterdiği ancak, çocuğun doğuştan günahkâr olduğu algısında farklılaştıkları görülmektedir. Batı'nın, çocuğun doğasının kötü olduğu anlayışına karşın Türklerde çocuğun doğasının kötü olmadığı ancak muhakeme yeteneği zayıflığı nedeniyle çocukların yanlış meyilli olduğu ve bu bakımdan bir yetişkin hakimiyetinde olması gerektiği anlayışının benimsendiği görülmektedir. Çocuğun bireysel gereksinimlerinin dikkate alınması gerekliliğinin fark edilmesi ise paralellik göstermektedir. Bugün, tüm taraf ülkeler için çocukluk tanımında BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel alındığını söylemek mümkündür.

Türk toplumunda çocukluk kavramının bugünkü halini almasında modernleşmenin önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Batılılaşma politikası, çocukluk kavramını da yeniden tanımlamayı gerekli kılmıştır. Türk toplumunda çocuğa değer verildiği ve çocuğa sevgi gösterildiği, çocuğun korunmasına önem verildiği görülmekle birlikte çocuk haklarına ve çocuğun bir birey olarak kabulüne dair gelişmelerde Batılılaşmanın etkisi yadsınamayacaktır.

4.2. Çocuk Haklarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

“Çocuk hakları, kanunen ve ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının tanımlanmasında kullanılan evrensel bir kavramdır.”⁸⁷ Akyüz ise çocuk haklarını, “çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve

⁸⁵ Şimşek, s.226-240.

⁸⁶ Öztan, s.26.

⁸⁷ Güçlü, s.9.

saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır”⁸⁸ şeklinde tanımlamaktadır.

Çocuklar, toplumu şekillendiren “eğitsel, yasal ve politik” süreçlerden en az yetişkinler kadar etkilenmelerine karşın bu süreci yönlendirebilecek kontrol mekanizmasına sahip değillerdir.⁸⁹Serozan, çocuk haklarının “insan haklarının ve anayasal temel hakların, 18 yaşından küçük çocuklara da tanınmasıyla” ortaya çıktığını söylemektedir. Bir toplumda çocuk haklarının kökleşmesi, beraberinde demokrasi kültürünün de gelişmesini getirmektedir. Çünkü çocuk, içinde bulunduğu şartlar ve yetişme ortamının bir yansıması olarak yetişkinlik dönemi geçirecektir. Bu bakımdan çocuk haklarının temel ilkeleri bağlamında yetiştirilen çocuklar, ileride de bu zihniyetle hareket edecekler ve dayanışma, hoşgörü, barış gibi, demokrasinin temel değerleri toplumda yer edinecektir.⁹⁰

Çocuk haklarının gelişme süreci, eski çocukluk algısındaki değişimlerin hukuki belgelere de yansımalarıyla başlamıştır. İlk olarak 1779 yılında İsviçre’de çocuklara yönelik bir emirname ile çocuk haklarına ilişkin siyasi ve toplumsal bir düzenleme getirildiği görülmektedir.⁹¹ Amerika’daki İngiliz göçmenlerin, kimsesiz çocuklar için kurdukları aşevleri ise çocukların korunmasına yönelik farkındalık oluşturmuştur.⁹² Çocuk hakları çalışmalarının; çocuğun “sosyal mülk” şeklinde algılanmasının yerini, bir birey olarak değerlendirilmesi aldığıında, çocuğa aslında doğasında var olan özerk kimlik kazandırma çabaları çerçevesinde doğduğunu söylemek mümkündür.⁹³ *Encipatio* (kısıtlılıktan kurtulma) dönemi öncesinde çocuklar üzerinde devretme, terk etme, öldürme gibi haklar mevcutken, çocuğun mülkiyet hakkının bir parçası olarak kabulünden vazgeçilmesi ve çocuğun bir özne haline gelmesi süreci sonucunda çocuk hakları gelişmeye başlamıştır.⁹⁴

Çocuk hakları çalışmacıları çocuklara hem yasal hem de manevi haklar verilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu çerçevede çocuk haklarını refah hakları, koruyucu haklar,

⁸⁸ Akyüz, s.3.

⁸⁹ Fetiye Erbil, “Çocuk Algısı ve Çocuk Katılımı”, Ayhan Kaya, Gülperi Vural ve Aslı Aydın (drl), **Değerler Eğitimi Eğitimde Farklılık ve Katılım Hakkı**, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s.112.

⁹⁰ Rona Serozan, **Çocuk Hukuku**, 2.Basım, İstanbul: Vedat Yayıncılık, 2017, s.9.

⁹¹ Sağlam ve Aral, *Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları*, s.51.

⁹² Akarslan, s.26.

⁹³Nermin Çelen, “Suçlu Çocukların Topluma Yeniden Kazandırılması”, **İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri**, İstanbul: İstanbul Barosu, 17-18 Kasım 1995, s.90.

⁹⁴ Serozan, s.15.

yetişkin hakları ve ana babalara karşı haklar olmak üzere dört sınıfa ayırdıkları görülmektedir. Refah hakları; sağlık, barınma, eğitim vb. ihtiyaçların karşılanmasını kapsamaktadır. Korumacı haklar ise çocukların ilgisizlik, ihmal, fiziksel veya duygusal şiddet ve olası diğer tehlikelerden korunmasını içermektedir. Ancak korumacı haklarda çocuğun yararının, yetişkinler tarafından algılanışına göre şekillendiği görülmektedir. Nitekim birçok yetişkin fiziksel-duygusal şiddet, cinsel istismar durumlarının çocuklarda yol açacağı hasar konusunda hemfikirdir ancak çocukların küçük yaşta çalışmalarının onlara önemli katkılarının olacağını düşünen yetişkinler olduğundan, çocukları korumaya yönelik tutumların farklılık arz edeceği söylenebilir. Yetişkin hakları, çocukların da yetişkinlerin sahip olduğu haklara sahip olması gerekliliğini savunan gruptur. Yetişkinlere tanınan hakların çocuklara da tanınmasıyla, çocukların bağımsızlıklarını ve özerkliklerini artırabilecekleri görüşünü ileri sürmektedir. Son sınıf olan ana babaya karşı haklar, çocukların ebeveynlerinin rızası olmaksızın kendileriyle ilgili konularda karar verebilmesini ifade eder. Yetişkin hakları gibi, ana babaya karşı haklar da çocukların özerkliğini artırma amacı taşımaktadır.⁹⁵

Çocuk haklarına yönelik görüşler, “refah odaklılık” ve “çocuğun kendi kararlarını alabilmesi” üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çocuk refahını savunan görüş, daha korumacı bir yaklaşım öngörmekte ve eğitimin önemini ön plana çıkarmaktadır. Bunun için de anne-çocuk ilişkisine vurgu yapmakta, dolayısıyla kadın haklarıyla ilintili olarak çocuk refahının mümkün olabileceğini savunmaktadır. Çocuğun kendi kararlarını alabilmesini savunan görüş ise çocukların bir birey olarak kabul edilmesi ve kendi kararlarını vererek çocukların da özgür birer birey olduklarını hissetmeleri gerektiğini savunmaktadır.⁹⁶ Çocuk refahı görüşünde sosyal devlet ilkesi çerçevesinde devlete önemli bir rol düşmektedir. Çocukların kendi kararlarını verebilmesi için ise ÇHS’nde de yer alan çocuk katılımının öneminin, öncelikle aile olmak üzere toplum tarafından benimsenmesine çalışılması gerekmektedir.

Uluslararası alanda çocuk haklarının gelişimine baktığımızda 1900’lerin başında yaygın olan çocuk fuhşu ve Sanayi Devrimiyle birlikte artan çocuk işçilik sorunları, çocukların korunmasına yönelik önlem alınması gerekliliğini görünür kılmıştır. I. Dünya Savaşı’ndan sonra, savaşın çocuklar üzerindeki yıkıcı sonuçlarından etkilenen İngiliz İngiltere’ye Jebb’in “Çocukları Kurtarın” isimli kampanyası, çocuk hakları hareketlerinin

⁹⁵ Bob Franklin, **Çocuk Hakları**, Alev Türker (çev.), İstanbul: Renk Basımevi, 1993, s.30-33.

⁹⁶ Özyurt, s.177.

başlamasında önem taşımaktadır. Kampanyanın akabinde 1920’de Milletlerarası Çocuk Güvenliği Birliği kurulmuştur.⁹⁷ 1924 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ise çocukların mağduriyetini gidermek üzere Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen, çocuk hakları alanında düzenlenmiş ilk belge niteliğindedir.⁹⁸ Bildirge, çocukların korunması ve çocuk haklarının gelişmesi yönünde önemli bir adım olmakla birlikte etkili olamamıştır. Türkiye'nin de katıldığı, 1936 ve 1938 yıllarında düzenlenmiş olan ve çocuk haklarının uluslararası alanda korunması bakımından öncü kabul edilebilecek Balkan Kongrelerinde, çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanması, korunması ve çalışma yaşı konularına yer verilmiştir.⁹⁹

II. Dünya Savaşı sürecinde çocuk haklarının korunması takipsiz kalmış, çocuklar savaştan, büyük zararlar görmüşlerdir. Savaştan sonra söz konusu çocuk mağduriyetlerinin arttığı görülmüş ve savaşın zararlarını giderebilmek amacıyla 1959 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ile çocukların korunması tekrar gündeme gelmiştir.¹⁰⁰ Bildirge on temel ilkedен oluşmakta ve ayrımcılık yasağı, çocuklara kendilerini geliştirme fırsatı sunulması, çocuğa kimlik ve vatandaşlık verilmesi, çocukların sosyal güvencelerden yararlanmaları, özel gereksinimli çocuklara gereken ihtimamın gösterilmesi gibi genel prensipler içermektedir.¹⁰¹

İki metnin de bağlayıcılığı olmamasına karşın, 1959 tarihli bildirge 1989 ÇHS’nin temelini oluşturması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. 20 Kasım 1989 tarihli ÇHS birçok ülke tarafından kabul edilmiş ve sözleşmeyle birlikte dünya üzerindeki tüm çocuklar için asgari temel ilkeler belirlenmiştir.

1959 “Çocuk Hakları Bildirgesi’nde, çocuğun korunması ve beslenmesinin yanı sıra kendini gerçekleştirme haklarına da dikkat çekilmiştir. Buna ek olarak çocuğun biyolojik, sosyal ve psikolojik gereksinimlerinden de söz edilmektedir.”¹⁰² Çocukların bu hakları elde edebilmeleri için öncelikle devletler tarafından yasal düzenlemeye gidilmesi gerekir. Yasal

⁹⁷ Mustafa E. Erkal ve Diğerleri, **Avrupa'daki Türk Çocuklarının İnsan Hakları Sorunları**, 1. Basım, Ankara: Şafak Matbaacılık, 1997, s.31.

⁹⁸ Serozan, s.23.

⁹⁹ Nazan Moroğlu, “Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları”, **Türkiye’de ve Dünyada Çocuk Hakları**, İstanbul: Alman Liseliler Kültür ve Eğitim Vakfı, 23 Nisan 2003, s.31.

¹⁰⁰ Oktay Erdoğan, **Çocuk Hakları**, 1. Basım, İstanbul: Acar Basım, 2017, s.121.

¹⁰¹ Erkal ve Diğerleri, s.31.

¹⁰² Çelen, s.91.

düzenlemeler bir başlangıç noktası niteliği taşımakla birlikte elbette tek başına yeterli değildir. Yasal olarak tanınmış ancak uygulanmayan haklar işlevsizdir. Bu nedenle toplumsal dönüşüm ve önyargıların önüne geçilmesi de önem taşımaktadır.¹⁰³ Çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi için üç grup öne çıkmaktadır; birey, toplum, aile. Bu nedenle çocuk haklarının öncelikle bu gruplar tarafından benimsenmesi gerekmektedir.¹⁰⁴ Sosyal devlet ilkesi çerçevesinde çocuğun üstün yararı amacıyla devlet, çocuğun sadece toplum içerisindeki konumunu belirlemekle kalmayıp aynı zamanda çocuğun kendini gerçekleştirmesi yönünde imkan sağlayan olmalıdır.

1961 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa Sosyal Şartı'nda çocuk haklarına ilişkin düzenlemelere önemli ölçüde yer verilmiştir.¹⁰⁵ Şart'ın "çocukların korunma hakkı" başlığı altında, çocuk ve gençlerin her türlü tehlikeden korunma hakkı, asgari çalışma yaşı ve zorunlu eğitim çağındaki çocukların çalıştırılmaması, çocukların bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunması ile ilgili maddeler yer almaktadır. Ayrıca çocukların ve gençlerin gelişimlerini destekleyecek bir çevrede yaşama hakkına, çocukların bakım, öğretim ve eğitim gibi gereksinimlerini karşılayacak kurumların oluşturulmasına, aile desteğinden yoksun kalan çocukların devlet tarafından özel olarak korunmasına, okula devamın özendirilmesinin önemine yer verilmiştir. 1979 yılı BM tarafından dünya çocuk yılı ilan edilmiştir.

1996'da ÇHS'nin daha etkin olabilmesi için Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi imzaya açılmıştır.¹⁰⁶ Bu sözleşmede çocuk haklarının bizzat çocuklar veya şahıslar-kurumlar aracılığıyla kullanımı kolaylaştırılmıştır.¹⁰⁷

Çocuk haklarının uygulanması sürecinde iki problem karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle çocuk hakları kapsamında tüm çocuklar eşit kabul edilmekle birlikte, toplumsal süreçte sınıf ve statü farklılığı nedeniyle bu eşitlik söz konusu olmamakta, çocuklar eğitim, sağlık, barınma, beslenme ve birçok konuda eşitsiz bir konumda kalmaktadır. Bir diğer problem ise çocuklar arasında fırsat eşitliği sağlama girişimlerinin onlar için onur kırıcı

¹⁰³ Franklin, s.35.

¹⁰⁴ Kurt, s.108.

¹⁰⁵ Erdoğan, s.118.

¹⁰⁶ Serozan, s.24.

¹⁰⁷ Erdoğan, s.119.

olabilmesi ve yatılı okul, yetiştirme yurdu gibi çocuğu desteklemeye ve korumaya yönelik uygulamaların, çocuğun aile ortamından uzaklaşmasına yol açabilmesidir.¹⁰⁸

ÇHS çerçeve niteliğinde bir sözleşme olup beraberinde yine çocuk haklarını iyileştirmek adına başka sözleşme ve protokollerin de onaylanması gerekmektedir. Uluslararası Evlat Edinme İş Birliği ve Çocukların Korunması Sözleşmesi (Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı), Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine İlişkin Sözleşme (Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı), Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa Konseyi) bu sözleşmelerden bazılarıdır.¹⁰⁹ 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaya açılan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) de çocukların ev içi şiddete karşı korunmasına ilişkin düzenlemeler içermesi sebebiyle çocuk hakları bakımından önem taşımaktadır. Söz konusu sözleşmeler taraf devletler için asgari standartları belirlemektedir. Devletlerin daha kapsamlı yasal düzenlemelerine engel teşkil etmemekte, aksine uygulamada ve iç hukuka uyarlamada devletlere imkan tanıyarak hem asgari şartların yerine getirilmesi gözetilmekte hem de toplumsal, kültürel yapı çerçevesinde çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi teşvik edilmektedir.

4.2.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)*

Günümüzde çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi, birçok ülkenin de taraf olması sebebiyle ÇHS ile gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle sözleşmeyi ayrıca ele almak gerekmektedir. Çocuk hakları sözleşmesinin temel amacı; “çocukları özel haklarla güçlendirmek, özel koruyucularla korumaktır.”¹¹⁰ ÇHS çocuk haklarına dair en kapsamlı sözleşme olma özelliğinin yanı sıra, çocuk haklarına uluslararası düzeyde yasa gücü sağlaması

¹⁰⁸ Özyurt, s.180.

¹⁰⁹ Şevket Gökkaya, “Suçlu Çocukların Topluma Yeniden Kazandırılması”, **İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri**, İstanbul: İstanbul Barosu, 17-18 Kasım 1995, s.209.

¹¹⁰ Serozan, s.11.

sebebiyle ayrıca önem taşır. Ayrıca ilk kez bir çocuk hakları belgesinde katılım hakkına yer verilmiştir.¹¹¹

Çocukluğun tanımına sözleşmenin 1. Maddesinde yer verilmiş ve “çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan” şeklinde, yaşı temel alan bir çocukluk tanımı benimsenmiştir.

Sözleşmede yer alan temel ilkeler çerçevesinde; yaşam hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı olmak üzere dört temel gruplama mevcuttur.

4.2.1.1. Yaşama Hakkı

Yaşama hakkına sözleşmenin 6/1. Maddesinde yer verilmektedir. Söz konusu madde, “Taraflar Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler” şeklindedir. Bu madde kapsamında çocuğun yaşama hakkının korunması için, her türlü tehlikeden korunması görevi devletin sorumluluğundadır. Çocuğun fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne dokunulmaması ilkesi de yaşama hakkıyla bağlantılı ve birbirini tamamlayıcı niteliktedir.¹¹² Sözleşmenin 24. Maddesi de yaşam hakkını destekleyerek, taraflar devletlere çocukların sağlığı için gerekli tedbirlerin alınması gerekliliğini hatırlatmaktadır.

4.2.1.2. Gelişme Hakkı

Sözleşmeye taraf her devlet, çocuğun zihinsel ve fiziksel yeteneklerini geliştirmesi için gerekli imkanı sağlamalıdır. Çocuğun kendini geliştirme hakkı, sözleşmenin 6/2. Maddesinde “Taraflar Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler” şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla gelişme hakkı, yaşama hakkı ile ilişkili olarak değerlendirilmelidir.

¹¹¹ Moroğlu, s.34.

* Sözleşme, Türkiye tarafından 14.09.1990 tarihinde, 17., 29. ve 30. maddelerine Anayasa ve 1923 Lozan Antlaşması çerçevesinde çekince koyularak imzalanmış, 27.01.1995 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak Türk hukukunda yasa hükmü kazanmıştır.

¹¹² Kurt, s.111.

4.2.1.3. Korunma Hakkı

Sözleşmenin 3., 9. ve 19. Maddelerinde korunma hakkına ilişkin hükümler yer almaktadır. Çocuğun korunması sorumluluğu öncelikle ailede olmakla birlikte, devlete de bu konuda önemli görevler düşmektedir. Son çare olarak, çocuğu koruma sorumluluğunu yerine getirmeyen ailelere müdahale etme ve çocuğu aileden alma, devletin sorumluluğundadır. Devletin, çocuğun korunması için gerekli önlemleri almakla ve çocuğun bakımından sorumlu kişilere destek olmakla mükellef olduğuna yer verilmiştir. Çocuğun ailesi tarafından istismar edilmesine karşı gerekli önlemleri almak ve çocuğu aile içi şiddete karşı korumak da devletin yükümlülükleri arasındadır. “İhmal, istismar ve sömürden korunma hakkı, işkence ve özgürlükten yoksun bırakmaya karşı korunma, kurum bakımının en son çare olması, aile birleşmelerine öncelik/kolaylık, çocuk kaçırmalarının önlenmesi, çocuğun bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimini olumsuz etkileyecek nitelikte işte çalıştırılmasına karşı korunma, silahlı çatışmalardan korunma, adil yargılanma hakkı” korunma hakkı kapsamında sayılabilecek bazı çocuk haklarıdır.¹¹³

4.2.1.4. Katılım Hakkı

Katılım hakkı, ilk defa ÇHS ile gündeme gelmiş ve 12. Maddede hukuki zemine oturtulmuştur. Çocuğun kendini ifade edebilmesi, bir birey olarak değer görmesi ve benliğini tanımlaması bakımından katılım hakkı önem taşır. İlgili Maddeden kendini ifade edebilen her çocuğun katılım hakkına sahip olduğu ve çocuğun yaşı ve olgunluk derecesi de göz önünde tutularak katılım hakkına özen gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca çocuğu ilgilendiren adli ve idari kovuşturmalarda çocuğun kendini ifade etme hakkına hassasiyet gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sözleşmeyle birlikte güvence altına alınan hakları; “çocuğun yaşama ve kendisini geliştirme hakkı, çocuğun ismi ve vatandaşlık hakkı, çocuğun geleceği tehlikede olmadıkça ailesinden alınmaması, ailelerin birleştirilmesi için devletlerin ülkelerine girişi kolaylaştırması, çocuklara fiziki veya ruhi zararlar verilmemesi ve seks veya sömürü aracı

¹¹³ Kurt, s.113.

yapılmamaları, ilköğretimin parasız ve zorunlu olması, çocukların uyuşturucu bağımlılığına karşı korunması, çocukların kaçırılmasını önlemek için her tedbirin alınması, 18 yaşından küçüklere ölüm cezası verilmemesi, çocuk tutuklu ve hükümlülerin yetişkinlerden ayrılması, azınlığa mensup çocukların kendi dil, din ve kültüründen özgürce yararlanması” şeklinde özetlemek mümkündür.¹¹⁴

ÇHS, çocuk hakları alanında en kapsamlı düzenlemeleri içermekle birlikte bazı yönleriyle eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden bazıları; sözleşmenin evrensel bir çocuk tanımı üzerinden, Batı literatürüyle yazılmış olması, çocuk-anne-baba arasındaki ilişkinin biyolojik temelde ele alınması, çocukların sözleşmeye katkıda bulunamamış olmaları, çocukluğun tanımının yaşla sınırlı tutulup, bireysel gelişimin göz ardı edilmesi, sözleşmede çocukluğun başlangıcının açık olmaması ve hamilelik döneminde çocuk haklarına yeterince değinilmemesi yönündedir.¹¹⁵

Eleştirilere karşın Sözleşme, dünya üzerindeki tüm çocukların önemli ve aynı haklara sahip olduğu vurgusuyla, bağlayıcı olması nedeniyle ve çocukların ve çocuk haklarının korunmasına yönelik en ciddi girişim olması nedeniyle önem taşımaktadır. Sözleşmenin eksik yanları ise yapılan ek protokollerle giderilmeye çalışılmaktadır.

4.2.2. Çocuk Suçluluğu Bağlamında ÇHS’ni Destekleyici BM Kararları*

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların korunması ve desteklenmesine yönelik genel çerçeveyi çizmekte ancak ayrıntılı hükümler içermemektedir. Bu nedenle ek protokollerle veya Genel Kurul kararlarıyla sözleşme desteklenmekte ve çocuklarla ilgili daha ayrıntılı düzenlemeler yapılmaktadır. Çocuk suçluluğu ve çocuk adalet sistemi ile ilgili düzenlemeler de ana hatlarıyla ÇHS’nde yer almaktadır. İlâveten üç BM Genel Kurul Kararında da suça sürüklenen çocuklarla ilgili önemli düzenlemeler bulunmaktadır.

¹¹⁴ Erkal ve Diğerleri, s.33.

¹¹⁵ Kurt, s.108.

* Bu kararlar, BM Genel Kurul Kararı olup, Türkiye için bağlayıcı nitelik taşımamaktadır. Ancak iç hukukun bu ilkelere uygun düzenlenmesine özen gösterilmektedir.

4.2.2.1. Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları)

Çocuk adalet sistemi ve çocuk suçluların bakımı için asgari standartlar belirlemeyi amaçlayan Pekin Kuralları, BM Genel Kurulunca 29 Kasım 1985 tarihinde kabul edilmiştir. Buna göre, gençlerin gelişim döneminde olduğuna ve bu nedenle fiziksel, sosyal, zihinsel gelişim süreçlerinin yasal koruma altına alınarak, barış ve güvenlik koşulları içerisinde olması sağlanmalıdır. Üye devletler, Pekin Kurallarının uygulanmasına ilişkin raporlarını Suç Önleme ve Kontrol Komitesi'ne sunmalıdır. Bu ilkeler öncelikle sosyal politikada düzenlemeye gidilerek, çocukların adalet sistemine sevkini en aza indirmek ve bu sürecin çocuklar üzerinde yol açabileceği olumsuzlukları bertaraf etmeyi amaçlamaktadır. Kuralların, her hukuk sistemini kapsayacak şekilde düzenlendiği ve ayırım olmaksızın uygulanması gerektiği belirtilmiştir.

Çocuğun cezai sorumluluğuna ilişkin yaş sınırı tespiti, kültürden kültüre farklılık gösterebileceği için, taraf ülkelere bırakılmıştır. Ancak ölçüt olarak, çocuğun davranışlarının sonuçlarını anlama yeteneğinin ve cezai sorumluluğun sonuçlarını kaldırabilecek durumda olup olmadığının göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır.

Pekin Kurallarında çocuk adalet sistemi için iki hedef belirlenmiştir. Bunlar; “çocuğun durumunun iyileştirilmesi” ve “oran ilkesi”dir. Çocuğun durumunun iyileştirilmesi için çocuk mahkemelerinin bulunduğu bir hukuk sistemi temel teşkil etmektedir. Oran ilkesinde ise suçla orantılı bir cezai hüküm belirlenmesinin önemine dikkat çekilmektedir. Bunu uygun bir şekilde tespit edebilmek için, çocuğun aile durumu, sosyal durumu vb. bireysel özellikleri de dikkate alınmalıdır. Bu denge sağlandığı takdirde çocuk üzerindeki sosyal kontrol düzeyinin de dengede olacağına değinilmiştir.

Masumiyet karinesi gibi, insan hakları çerçevesinde geçerli bazı ilkelerin çocuk adalet sistemi için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Çocukların suçlu veya kabahatli gibi sıfatlarla damgalanmalarının önüne geçebilmek için kimliklerinin gizliliğine özen gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Çocuk ilk olarak polisle etkileşimde olduğundan, polislerin çocuklarla nasıl iletişim kurulması gerektiğine yönelik eğitim almalarının önemine dikkat çekilmektedir. Yine

bu süreçte etkin olan sosyal hizmet personelinin de aynı hassasiyeti göstermesi gerekmektedir.

17. Maddede, çocuk adalet sistemine ilişkin temel ilkeler sıralanmaktadır. Buna göre; çocuğa verilecek cezanın, işlediği suçun ağırlığı ve işleniş şekliyle, ayrıca çocuğun ve toplumun ihtiyaçlarıyla orantılı olması gerektiğine, özgürlüğe getirilen kısıtlamaların, başka bir kişi için ciddi saldırı tehdidinde yol açmadıkça, mümkün mertebe tercih edilmemesi gerektiğine, çocuk adalet sisteminin temel amacının çocuğun ıslahı olduğuna, idam cezası ve fiziksel cezalar verilemeyeceğine, yetkili makamın her zaman davaya ara verebileceğine yer verilmiştir.

Pekin Kuralları, suça sürüklenen çocukların yargılanma sürecine yönelik önemli maddeler içermektedir. Çocuklar için, hürriyetinden yoksun kılma cezasının son çare olarak düşünülmesinin ve çocuk adalet sisteminde en önemli amacın çocuğun yeniden topluma kazandırılması olmasının önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca standart bir ceza sorumluluğu yaşı belirlememesine karşın, tüm ülkelerin ceza sorumluluk yaşı belirlerken çocuğun muhakeme kabiliyetini ve üstün yararını esas almalarını vurgulamaktadır.

4.2.2.2. Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri)

14 Aralık 1990 tarihinde BM Genel Kurulunca kabul edilen Riyad İlkeleri, çocuk adalet sistemine ilişkin düzenlemeler getirmiştir. Bu ilkeler doğrultusunda; öncelikle çocuğun düzenli ve huzurlu bir aile ortamı içerisinde yetişmesinin önemine dikkat çekilmiş, devletin bunu sağlayabilmek için ebeveynlere sosyal destek sağlaması, yine de başarılı olunamadığı takdirde çocuğun kuruma yerleştirilmesi, ancak mümkün olduğunca çocuğun yaşadığı ortamın süreklilik arz etmesine özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Yasal Düzenlemeler ve Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi” başlığı altında çocukların suç işlemede kullanılmasını yasaklayıcı, her türlü silaha ulaşmalarını önleyici ve denetleyici, sert ve aşağılayıcı cezalara maruz kalmalarını önleyecek yasal düzenlemeler yapılması gerektiği kabul edilmiştir. Ayrıca çocuk haklarının korunup korunmadığını

denetleyecek bir aracı kurum oluşturulması öngörülmüştür.¹¹⁶ Çocuk ve genç suçluların, daha sonraki sosyal ortamlarında, akranları ve toplum tarafından damgalanmalarını engellemek için gerekli tedbirlerin alınmasına ve bir yetişkin için suç sayılmayan unsurların çocuklar için de yaptırımı tabi tutulmaması gerektiğine yer verilmiştir. Adli süreçte görevli olan personelin çocuklarla kurdukları iletişimde, onların bireysel gereksinimlerine hassasiyet göstermeleri hususunda eğitim verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Çocuk ve gençlerin uyuşturucu kullanımı ve uyuşturucu temininin engellenmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

Riyad İlkeleri, çocukların suça sürüklenmelerinin önlenmesi noktasında devlete sorumluluk yüklemekte ve öncelikle ailenin desteklenmesinden başlayarak çocukların suça karışmalarını engelleyecek düzenlemelerin yapılması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Çocukların, içinde buldukları koşullar neticesinde suça sürüklendikleri düşüncesinden hareketle, öncelikle çocukların bulunduğu ortamların iyileştirilmesi düşüncesine dayanan ilkelere yer verilmiştir.

4.2.2.3. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları)

14 Aralık 1990 tarihinde kabul edilmiştir. Özgürlüğünden yoksun olan çocukların özel bir desteğe ihtiyaç duyacakları ve gerek özgürlüklerinden yoksun oldukları süreç içerisinde, gerek sonrasında haklarının, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının, üye devletçe güvence altına alınması gerektiği kabul edilmektedir.

Hapis cezasının çocuklar için başvurulabilecek son çare olduğu vurgulanmıştır. Mahkumiyet süresince çocuklar kişisel, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel haklarından mahkumiyet sebebiyle yoksun bırakılamazlar.

Her özgürlüğünden yoksun çocukla, en kısa süre içerisinde bir görüşme yapıp, çocuğun ihtiyaçlarının tespitine çalışılmalı ve ona uygun bir program oluşturmak üzere rapor hazırlanmalıdır. Bu rapora ilaveten sağlık kontrolü raporu kurum müdürüne teslim edilerek çocuk, kendisine en uygun yere yerleştirilmelidir. Ayrıca rehabilitasyon planı hazırlanmalıdır.

¹¹⁶ Solak, s.163.

Kurumlarda çocukların akranlarıyla iletişim kurmaları ve sportif faaliyetlerde bulunmaları sağlanmalı, ayrıca çocukların mahremiyeti korunmalıdır. Kurumlarda eğitimci, psikiyatr, psikolog, sosyal hizmet uzmanı vb. nitelikli personeller bulunmalı ve bu personeller öncelikle çocuk psikolojisi ve çocuk hakları konusunda düzenli bir meslek içi eğitime tabi tutulmalıdır.

Havana Kurallarında da çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının son çare olması gerektiği tekrar vurgulanmış ve çocuğun toplum içinde ıslah edilmesine dikkat çekilmiştir. Ancak özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar bakımından önemli standartlar belirleyerek, söz konusu çocukların haklarından mahrum bırakılmalarının ve gelişimlerinin olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

4.3. Çocuk Suçluluğu

Suç, bir toplumda hukuk sistemi ile korunan değerlere saldırı niteliğindeki fiiller olarak ifade edilebilir. Suçun temel unsurlarından biri de yaptırımdır. Kanunda suç olarak tanımlanan fiil karşısında verilen ceza ile bir hukuki değer korunmaktadır. Ancak çocuk suçluluğu, çocukluk döneminin farklı özellikleri nedeniyle ayrıca değerlendirilmelidir.

4.3.1. Çocuk Suçluluğunun Tanımı

Çocuk suçluluğunun hukuki tanımı, kanunda açıkça suç olarak tanımlanmış davranışları gerçekleştiren, kanuna aykırı hareket etmiş ergin olmayan şeklinde, dar anlamda bir tanımdır.¹¹⁷ Suç işlemiş birçok insanın geçmişi incelendiğinde karşımıza çocukluk döneminde yaşadığı bir problem çıkmaktadır. Bu bakımdan sağlıklı bir sosyal çevrede geçirilen çocukluk ve gençlik yıllarının ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁸

¹¹⁷ Ömer Özkan, “Hukuki ve Sosyolojik Açıdan Ülkemizde Çocuk ve Çocuk Suçluluğu”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul,1994), s.122.

¹¹⁸ Akarslan, s.4.

Son dönemlerdeki kriminoloji çalışmaları, çocukluk döneminde yaşanan olayların suçluluğun temelini oluşturduğu yönündedir.¹¹⁹ Bu bakımdan erken teşhis ve çocukluk dönemindeki suça dair ilk belirtilerin dikkate alınması, çocuk suçluluğunun önlenmesinde etkilidir. Pekin Kurallarında çocuk, “ilgili hukuk sistemleri uyarınca, bir suçu işlemesi ile ilgili olarak yetişkinlerden farklı şekilde muamele edilen küçük veya gençlerdir” şeklinde tanımlanırken, çocuk suçlu ise “suç işlediği ortaya çıkan veya iddia edilen küçük veya gençtir.”¹²⁰

Ceza sorumluluğunun tespitindeki temel unsurlardan olan yaş faktörü, tarihsel süreçte ve ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Roma hukuku ve İslam hukuku cezai sorumluluğu cinsel gelişim düzeyiyle ilişkilendirirken, günümüzde temyiz kudreti esas alınmaktadır. Dünyada yaş sınırının 7-21 skalasında yer aldığı görülmektedir.¹²¹

Çocuk suçluluğunun yetişkin suçluluğundan ayrıldığı bir diğer önemli özellik de “problemlili evre” ya da “geçiş evresi” olarak nitelendirilen ergenlik döneminin, çocukluk dönemi içerisinde yer almasıdır. Bu dönemde yaşanan kimlik karmaşası, kendini bulma ve ispat çabası, dönemi hem farklı hem de zor kılmaktadır.¹²² Sosyal ilişkilerdeki zayıflık veya hatalı sosyalleşme de çocuk suçluluğunu etkileyen unsurlardır.¹²³

Sanayi Devrimi, çocukluk tanımının değişmesinin yanında çocuk suçluluğunda da etkili olmuştur. Sanayi toplumunda oluşan adaletsiz gelir dağılımı, işsizlik vb. sorunlar hem aile yapısında çözümlere yol açmış hem de hızlı ve düzensiz şehirleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak, çocuk suçluluğunda artış kaçınılmaz hale gelmiştir.¹²⁴ Aile yapısının bozulması sonucu çocuklar sorunlar karşısında çözümsüz kalıp, dilencilik, hırsızlık, cinayet gibi suçlara yönelmişlerdir. Modernleşmeyle birlikte ailenin hakimiyetinin yerini devletin hakimiyeti almaya başlamış ve çocukların da devlet tarafından korunması

¹¹⁹ Fatma Betül Özdemir, “Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesinde Soruşturma Evresi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul,2014), s.16.

¹²⁰ İsmet Baysan Kobat, “Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, Kırıkkale, 2009), s.47-48.

¹²¹ Saliha Merve Kaya, “Uygulamada Çocuk Yargılaması İstanbul Anadolu Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde Dosya İncelemesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2015), s.14.

¹²² Haluk Yavuzer, **Çocuk ve Suç**, 9. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016, s.33.

¹²³ Edibe Sözen, **Sosyolojik Açından Çocuk Suçluluğu ve Paşakapısı Cezaevinde Bir Deneme**, s.263-272.

¹²⁴ M. Gökpinar, “Sosyal ve Kriminolojik Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu”, **TBB Dergisi**, Sayı.72 (2007), s.210.

anlayışı benimsenmiştir. Savaşların olumsuz etkilerinin toparlanabilmesi için devletin korumacı olması gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır.¹²⁵

18. yüzyıla kadar çocuklar, idama ulaşan ağır cezalara çarptırılmışlardır.¹²⁶ Çocuklara yönelik ayrı hukuk kuralları ve cezaları bulunmaması sonucu çocuklar, orantısız cezalara çarptırılmış, örneğin hırsızlık suçu işleyen on yaşında çocuklar asılarak cezalandırılmışlardır.¹²⁷ Ancak modern devletin oluşum sürecinde bu cezalar da daha hümanist bir yaklaşımla yeniden şekillendirilmiştir. Cezalandırmanın amacı, suçludan ziyade suçluluğa yönelmiştir.

4.3.2. Çocuk Suçluluğu Kuramları

Suçta yönelik kuramlar çocuk suçluluğunun açıklanmasında da temel teşkil etmektedir. Bu kuramlar biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlar olarak sıralanmaktadır.

4.3.2.1. Biyolojik Yaklaşım

Çocukların suç işlemelerinin genetik bir bozukluktan kaynaklandığını savunmaktadır. Ancak bu sav, genetik faktörler dışındaki unsurları dışarda bıraktığından sorunu açıklamada yetersiz kalmıştır. Biyolojik yaklaşımın öncülerinden Lambrosso, suç işleyen ve işlemeyen çocukların biyolojik olarak farklı olduklarını söylemektedir. Goddard ise suç işleyen çocukların zihinsel yetersizliklerinin olduğu kanısındadır.¹²⁸

4.3.2.2. Psikolojik Yaklaşım

Psikolojik kuramcılar, bireyin karakteristik özelliklerini temel almakta, suç işleme davranışına yol açan psikolojik sebepleri incelemekte ve suç işleyen kişileri uyumsuz, hasta

¹²⁵ Özdemir, s.48.

¹²⁶ Gürhan Fişek, Can Umut Ciner ve Taner Akpınar, "Çocuk Suçluluğunda Öncü Çalışmalar ve İki Doktora Tezi", **AÜHFD**, C.57, S.2 (2008), s.19.

¹²⁷ Yörükoğlu, s.25.

¹²⁸ Özdemir, s.19.

vb. sıfatlarla nitelendirmektedir.¹²⁹ Psikolojik unsurlar suça sürüklenmede etkili olabilmektedir ancak bu yaklaşım da suçluluğun bölgeden bölgeye farklılık göstermesi gibi unsurları açıklamada yetersiz kalmıştır.

4.3.2.3. Sosyolojik Yaklaşım

Günümüzde suçluluğu en kapsamlı şekilde tanımlayan, sosyolojik yaklaşım tercih edilmektedir. Sosyolojik yaklaşıma göre biyolojik ve psikolojik unsurların da etkisi söz konusudur ancak çevresel faktörler de dikkate alınmalıdır. Bu bakımdan aile yapısı, ekonomik düzey, yaş, cinsiyet, toplumsal yapı gibi faktörler de çocuk suçluluğunu incelemeye göz önünde bulundurulmalıdır.¹³⁰ Nitekim kalıtsal özellikler, zeka geriliği, psikolojik faktörler toplumla iletişim kurmanın önünde engel teşkil ederek, çocukların topluma uyum sağlayamamalarına yol açmakta ve suça yönelmelerine sebep olmaktadır.¹³¹ Yapılan bir çalışmada hırsızlık suçunu işleyen çocukların çoğunluğunun aynı bölgeden geldiği ve aynı ailede birden fazla bireyin sıklıkla hırsızlık suçu işlediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, sosyal çevrenin suç ve suçluluk üzerindeki etkisini göstermektedir. Aynı çalışma ile ulaşılan diğer önemli noktalar ise suç türlerinin şehirlerde yoğunluk gösterdiği, yaş ile suç türü arasında bir bağlantı olduğu ve küçük yaşta çocukların adam öldürme gibi büyük suçları işleme oranlarının daha düşük olduğu, ailenin disiplin şeklinin çocuğun suça yönelmesinde etkili olduğu, okula devam etmeyen çocukların suça yönelmede daha büyük risk taşıdıkları şeklindedir.¹³²

4.3.3. Çocuk Suçluluğunun Nedenleri

Çocuk suçluluğunun nedenlerine yönelik çalışmaların, genel olarak bireysel ve çevresel faktörler şeklinde gruplandığı görülmektedir.

¹²⁹ Emrah Börekçi, "Suça Sürüklenen Çocuklarda Suç Geçmişi ile Aile ve Akran Etkisinin Mükerrer Suçluluğa Etkisi: Ankara İli Örneği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2012), s.31.

¹³⁰ Tülin Günşen İçli, **Çocuk, Suç ve Sokak**, 1. Basım, Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2009, s.22-24.

¹³¹ Özdemir, s.19.

¹³² Sözen, s.278-282.

4.3.3.1. Bireysel Nedenler

Gerek biyolojik gerek psikolojik özellikler suç işlemede etkili olmaktadır. Bireysel nedenler tek başına suçun gerçekleşmesinde yeterli olmasa da çevresel faktörlerle birleştiğinde risk faktörü oluşturmaktadır. Ergenlik döneminin erken başlaması ve çocuğun benliğini oluşturma çabası da çocuk suçluluğunun unsurlarındandır.¹³³ Yavuzer, suçlu çocuklarda zeka, kişilik ve yakın çevre etkenlerini incelemek üzere yaptığı bir çalışmada psiko-sosyal ve pedagojik sorunların çocuk suçluluğunda etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹³⁴

4.3.3.2. Çevresel Nedenler

Çocuğun hayatındaki en önemli toplumsal çevre, sosyalleşmenin ilk yaşandığı yer olan ailedir. Ailenin şiddet içeren, uyumsuz ve ilgisiz bir yapıda olması, çocukların suça yönelmesine sebep olabilmektedir. Nitekim suçlu çocukların çoğunun ailesiyle bir problem yaşadığı veya aileden ilgi görmediği görülmektedir. Suçlu çocukların ailelerinde; aile bireylerinde suçlu veya alkol bağımlılığı, dağılmış aile veya kimsesizlik, kalabalık veya baskıcı aile, ekonomik sorunlar görülmektedir.¹³⁵ Ailenin çocuk suçluluğu üzerindeki bir diğer etkisi ise çocuğun çalıştırılmasıdır. Sokakta veya herhangi bir işte, özellikle uzun saatler boyunca çalıştırılan çocukların suça sürüklenme oranlarının da daha yüksek olduğu görülmektedir.¹³⁶

Bireyin sosyalleşmesi, bulunduğu toplumun kültürüne bağlı olarak aile, okul, arkadaş çevresi ve günümüzde medyaya bağlıdır. Okul, çocuğun toplumsal değerleri kazanmasını ve sosyalleşmesini sağlayan önemli bir ortamdır. Çocuk okulda akran grubuyla etkileşim kurar, rol model alabileceği kişilerle karşılaşır. Okulun işlevini yerine getirmede başarısız olması durumunda çocuğun gelişimsel süreci de olumsuz etkilenecektir. Aksine, başarılı bir okul hayatı, davranış bozukluğunun önlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Akran grubu da özellikle ergenlik döneminde çocuğun aldığı kararlar ve davranışları üzerinde etkilidir. Özellikle ailesiyle iletişimi zayıf olan çocukların daha çok akran grubunun etkisi altında

¹³³ Adem Solak, **Çocuk Suçluluğu ve Aile**, 2. Basım, Ankara: Serya Yayıncılık, 2009, s.164-165.

¹³⁴ Haluk Yavuzer, **Psiko-Sosyal Açından Çocuk Suçluluğu**, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986, s.34.

¹³⁵ Solak, s.166.

¹³⁶ Sevgi Çoban, "Bazı Sosyal Etkenlerin Çocuk Suçluluğu ile İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.31, Sayı.2 (Aralık 2014), s.80.

kaldıkları görülmektedir. Medya da özellikle TV programları aracılığıyla çocukları suça özendirilmektedir. Televizyonda gördükleri yanlış örnekleri rol model almaları, çocukların suça yönelmelerine yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra çocuğun fazla televizyona maruz kalması, onu hem okuldan hem de sosyal ortamlarından uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle çocukların sağlıklı bireysel ve sosyal gelişimlerini temin etmek için televizyon ve sosyal medya kullanımını denetimli olmalıdır.¹³⁷

Çocuk suçluluğunda psikolojik destek ayrıca önem taşımaktadır. Suçlunun işlediği suçla değil, her şeyden önce bir birey olarak ele alınması gerekmektedir. Psikologlar çocukları suça iten sebeplere odaklanmalıdır. Çünkü suç işleme çoğunlukla bir anlık bir durum olmayıp, uzun gelişim sürecine sahiptir. Bu nedenlere odaklanmadaki asıl amaç, çocukları anti-sosyal davranışa iten sebepleri bulup ortadan kaldırmak ve çocuğun yeniden topluma uyumunu sağlamaktır.¹³⁸

“Batı literatüründe çocuk suçluluğu kavramı, kanuna karşı gelmiş 11-18 yaşları arasındaki çocukları kapsamaktadır.” Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde çocuk suçluluğunun en çok rastlandığı suç türünün mala karşı işlenen suçlar olduğu görülmektedir. Uyuşturucu madde kullanımının da bunu tetiklediği düşünülmektedir. Ayrıca verilere göre alkol kullanımının fazla olması saldırganlığa ve şiddete yol açmaktadır.¹³⁹

Çocuk suçluluğu kavramı hukukumuzda suça sürüklenen çocuk şeklinde ifade edilmekte ve bu ifade, çocuğun suç işleme yönündeki iradesinin çevresel faktörler doğrultusunda oluştuğu düşüncesine dayanmaktadır. Çocuklar henüz gelişimlerini tamamlamamış olduklarından bu süreçte suça meyletmelerini engellemek için çocukların temel gereksinimlerinin karşılanması, haklarının korunması ve güvenli bir ortamın sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede çocuk suçluluğu, “bir çocuktaki anti-sosyal eğilimlerin kanun ve devlet müdahalesini gerektirecek bir duruma dönüşmesi” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁴⁰ Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. Maddesinde suça sürüklenen çocuk tanımı, “hakkında soruşturma açılan ya da kovuşturması devam eden çocuk” şeklindedir. Hakkında güvenlik tedbiri kararı verilen çocuklar da bu tanımın kapsamındadır.

¹³⁷ Solak, s.166-168.

¹³⁸ AYTEKİN ve TARHAN, s.402.

¹³⁹ ÖZDEMİR, s.50-57.

¹⁴⁰ GÖKPINAR, s.208.

Çocuk suçluluğunda en çok görülen suç türü hırsızlıktır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı'da çocuk suçluluğunda ciddi bir artış olduğu görülmüştür. Son zamanlarda ise çocuk suçluluğunda uyuşturucu madde kullanımında artış görülmektedir. Batı'da gençlerin toplumu saran hızlı değişim sonucunda eski kurumların ve değerlerin çözülmesi nedeniyle bunalıma girdiklerini, bu nedenle uyuşturucuya tutunduklarını söylemek mümkündür. "Batı'da çocuk ve gençler tarafından işlenen suçların büyük bir bölümünün topluca işlenen, organize suçlar olduğu görülür." Bu durumda akran kabulünün, arkadaşlık ilişkisi kurma çabasının etkili olduğu söylenebilir. Çetenin suçluluğa bakışı, dış etkenlerden korunma aracı şeklindedir ve çocuklar çete içerisinde suçluluğa yönelik pratik kazanmaktadır. Cohen'e göre sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen çocukların suça meyilli olmalarının temel nedeni, statü çatışmasıdır. Söz konusu çocuklar kendilerinden üstün yaşam standartlarına sahip akranlarıyla etkileşime girdiklerinde onların üstün yanlarından rahatsızlık duyarlar ve onlarla yarış haline girerler. Bu kendini ispat girişiminde içine düştükleri başarısızlık ve çaresizlik duyguları, onları çetelere dahil olmaya yönlendirmektedir.¹⁴¹

Ülkemizde hızlı bir şekilde yaşanan tarım toplumundan sanayileşmeye geçiş süreci, suçluluk oranlarındaki artışı da beraberinde getirmiştir. Yine hırsızlık, ülkemizde de çocuk suçluluğunun en sık rastlanan türlerindedir. Bunun yanı sıra kan davası, namus, hayvan-arazi anlaşmazlığı gibi saiklerle şahsa karşı işlenen suç türlerine de sık rastlanmaktadır. Bu tür suçlarda yaş küçüklüğünün cezai indiriminin değerlendirilmesi ve çocukların aileleri tarafından intikam güderek yetiştirilmeleri söz konusudur. Toplumsal değerler de zaman zaman suça yönlendirmektedir. Namus cinayetleri bu tür suçların başında gelmektedir. Geleneksel toplumlarda namusun korunması en önemli manevi öge olarak kabul edildiğinden suça sebebiyet verebilmektedir.¹⁴²

Çocuk suçluluğu sadece yargısal boyutta ve hukuk düzeni içerisinde ele alınacak bir konu olmayıp, eğitimciler, politikacılar, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve en önemlisi aileyi ilgilendiren çok boyutlu bir kavramdır.¹⁴³ Toplumun tüm bu katmanları, çocuğun gelişim sürecinde ve benliğini oluşturmasında doğrudan veya dolaylı olarak çocuğu etkilediğinden, çocuk suçluluğunun önlenmesinde de dikkate alınmaları gerekmektedir.

¹⁴¹ Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, s.44-52.

¹⁴² Yavuzer, *Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu*, s.59-62.

¹⁴³ Özkan, s.121.

Sonuç olarak çocuk suçluluğuna etki eden birçok unsur olmakla birlikte bunların başında aile yapısı gelmektedir. İlk önce suça sürüklenen çocukların içinde bulunduğu koşullar ele alınmalı ve çocuğun suç işlemesine sebep olan etkenler değerlendirilmelidir. Bu etkenlerin tespitiyle birlikte çocuk suçluluğunun önlenmesi için, mücadele edilmesi gereken risk faktörleri de belirlenebilecektir.

Görüldüğü gibi, çocuk hakları kültürü ve çocuk suçluluğuna yönelik tutumlar, zaman içinde şekillenmiştir. Özellikle küreselleşme ve teknolojinin etkisiyle değişimin devam ettiği ve günümüzde çocukların yaşadıkları mağduriyetlerin, çocuk hakları ihlallerinin ve çocukların işledikleri suçların farklılaştığı görülmektedir. Toplumsal yapı ile politik kültür de bir ülkede çocuk hakları ve çocuk suçluluğu üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle sonraki bölümlerde Avrupa'da ve Türkiye'de çocuk hakları ve çocuk suçluluğu bu toplumsal ve politik yapı üzerinden ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

AB'DE ÇOCUK HAKLARI VE SUÇLULUĞU: AVRUPALILAŞMA VE AB-LEŞME

Avrupa'da çocuk hakları, Avrupa'nın kendi değerleri arasında kabul ettiği insan hakları içinde ele alınmış ve ÇHS'nden doğan yükümlülükler çerçevesinde iç hukukla desteklenmiştir. AB düzeyinde ise özellikle Orta ve Doğu Avrupa genişleme sürecinde çocuk hakları önem kazanmıştır. Bunun öncesinde tüm AB üye devletleri ÇHS'ni imzalamış, Birlik anlaşmalarında ise insan hakları genelinde yapılan düzenlemelerin, çocuklar için de geçerli olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle öncelikle, Avrupa'da insan hakları ve çocuk haklarına giden yol olan, Avrupa'nın değerler sisteminin oluşumunu incelemek faydalı olacaktır.

1. AVRUPA'NIN AVRUPALILAŞMASI

Avrupalılık bilinci, 14. yüzyıldan beri inşa edilen, coğrafi bir tanımdan çok, kültür ve din temelli olarak öteki ile arasına sınırlar çeken ve kendine üstünlük atfeden bir inanıştır.¹⁴⁴ Avrupa fikrinin temellerinde, Avrupa'nın çoğunluğu tarafından tehdit unsuru kabul edilen durumlar yer almaktadır. Bu tehdit unsurlarını Türkler, Rusya, Sovyetler ve Nazi Almanya'sı oluşturmuştur.¹⁴⁵

Orta Çağ' da Avrupalılık kimliğinin oluşumunda Hristiyanlığın etkisi görülmektedir. Avrupa dışındaki Hristiyan toplulukların çöküşü, Hristiyanlığın Avrupa ile özdeşleşmesine neden olmuştur. Ayrıca dış tehdit unsurlarına karşı kilisenin çatısı altında birleşen Avrupa, Hristiyanlık ile diğer uygarlıklardan farklı olarak tanımlanmıştır.¹⁴⁶ *Orta Çağ'* da Hristiyan kimliği, Avrupa için “homojenleştirici ve bütünleştirici” bir unsur olarak Avrupa'nın Doğu'ya karşı birleşmesini sağlamıştır. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı'ya karşı birlikte hareket etme düşüncesi, Avrupa kimliğinin oluşturulmasında temel teşkil etmiştir. Bu şekilde bir

¹⁴⁴ İlber Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İstanbul: Timaş, 2011, s.165.

¹⁴⁵ Aslı Çırakman, “Avrupa Fikrinden Avrupa Merkezçiliğe”, **Doğu Batı**, Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), s.31.

¹⁴⁶ Flochart, s.799.

Avrupa tanımı, coğrafi sınırların ötesinde uygarlıkla eşdeğer tutulan bir kimliğin inşasını hedeflemektedir.¹⁴⁷ İslam'ın Avrupa üzerindeki etkisinin artması ve Hristiyanların İslamiyet'i kabul etmeye başlamaları büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. *Orta Çağ*'ın sonlarında ise Müslüman-Hristiyan ayrımının daha çok, Doğu-Batı ayrımı üzerinden ilerlediği görülmektedir.¹⁴⁸ “Avrupalı biz” ve “diğerleri” ayrımında İstanbul'un fethinden sonra “Türkler”, ötekinin yerini almıştır.¹⁴⁹

Avrupa kimliğinin inşasında dinin belirleyici unsur olmaktan çıkmasında, Rönesans, Aydınlanma ve kapitalizmin etkili olduğunu söylemek mümkündür.¹⁵⁰ Avrupa'nın Hristiyanlık üzerinden şekillenmesini değiştiren ilk adım Rönesans ile atılmıştır. Rönesans Avrupa'ya hümanist ve seküler bir kimlik sunmuştur. Bu doğrultuda Hristiyan-Müslüman ayrımının yerini “uygar Avrupalı” ve “barbar Avrupalı olmayan” almıştır.¹⁵¹ Avrupa fikirlerinin ve buna dayalı değerlerin oluşumu bakımından Rönesans dönüm noktası kabul edilmektedir. Avrupa'ya ait düşünce sistemi ve değerlerin oluşumunda Aydınlanma döneminin etkisi de muhakkaktır. Aydınlanma ile düşünce özgürlüğü, hoşgörü, batıl inançlar yerine açık görüşlülük savunulmuştur. Bu değerlere rağmen Avrupa'nın kendisini merkez ve üstün gören ırkçı tutumu ve faşist Avrupa yönetimleri çelişkiye yol açmaktadır.¹⁵²

Rönesans'la birlikte Avrupa'da birey ortaya çıkarken, Avrupa yurttaşı yaratılmış, Avrupalı olmayanlar ise bu sürecinin dışında bırakılmıştır.¹⁵³ Rönesans ve Aydınlanma dönemi ile daha da sekülerleşen ve Batı'nın kültürel teması haline gelen bir Avrupa fikri oluşmuştur. Aydınlanma, ilerleme düşüncesine dayalı Avrupa modernleşmesine yönelmeyi sağlamıştır. Fransız Devrimi de Avrupa modernleşmesi düşüncesine katkıda bulunan Avrupalı ulus-devlet sistemlerinin oluşmasını destekleyen bir olaydır. ¹⁵⁴ Fransız Devrimi, dönemin siyasi ve dini despotizmine karşı çıkmış, yerini özgürlük, eşitlik, millet egemenliği almıştır.¹⁵⁵

¹⁴⁷ Gerard Delanty, **Avrupa'nın İcadı**, Hüsamettin İnaç (çev.), Ankara: Adres Yayınları, 2013, s.106.

¹⁴⁸ Delanty, s.111-116.

¹⁴⁹ Flochart, s.800.

¹⁵⁰ Mehmet Ali Kılıçbay, “Tarihsizliğin Marjından Marjinalleştiren Tarih Alanına: Avrupa'nın Kendini ve Dünyayı İnşa Etmrsi”, **Doğu Batı**, Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), s.95.

¹⁵¹ Delanty, s.160.

¹⁵² Flochart, s.800-802.

¹⁵³ Kılıçbay, s.96.

¹⁵⁴ Delanty, s.157-158.

¹⁵⁵ Murat Belge, “Ortaçağ”, **Doğu Batı**, Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), s.79.

Avrupa'nın dönüşümünde etkili olan bir diğer husus da Sanayi Devrimi'dir. Sanayileşme sürecinde oluşan siyasal, ideolojik, kültürel yapı Batı uygarlığı olarak nitelendirilmiştir.¹⁵⁶

Teknik gelişmelerle birlikte Avrupa'nın denizaşırı ilerlemesi, Avrupalılığın yeniden tanımında önemli bir gelişmedir.¹⁵⁷ Avrupa'nın denizcilikte güçlenmesi, denizaşırı ülkelere ulaşarak buralarda sömürgeleşmesi ve tarıma dayalı ekonominin değişmesi Avrupa modernleşmesi bakımından önemlidir.¹⁵⁸ Ayrıca Hindistan'a ulaşan deniz yolunun keşfi, Doğu ile ilişkilerin artması ve yeni dünyanın tanınması ile vahşi kabul edilen bu insanlar karşısında Avrupa'nın üstün olduğu inancını artırmıştır.¹⁵⁹

Modernleşme süreci Avrupalılaştırmanın mihenk taşı kabul edilmektedir. Bu dönemde halkın güç kazanması, kilisenin güç kaybetmesi, Avrupa'nın Hristiyanlık üzerinden oluşturduğu homojen kimliği farklılaştırarak rasyonel bir zemine oturtmuştur. Ancak bu şekilde ortaya çıkan Avrupa bütünleşmesi düşüncesinin “seçkinlerin oluşturduğu yapay bir oluşum” olduğu görüşü hakimdir.¹⁶⁰ Avrupalılaştırma kavramı AB bütünleşme sürecinden önce yine Avrupa'ya ait bir kavram olan modernleşmeyi ifade etmektedir.¹⁶¹ Rönesans ve Aydınlanma ile şekillenen Avrupa fikri, akıl, ilerleme ve bilim üzerine inşa edilmiştir. Bu süreç aynı zamanda Avrupa'ya modern kimliğini kazandırmıştır.¹⁶² Hümanizm, akılcılık, laiklik gibi moderniteye dair unsurlar, evrensel nitelik taşısa da Avrupa tarafından yerelleştirilip, Avrupa'ya özgü kültürel değerler haline getirilmiştir.¹⁶³

18. yüzyılda Rousseau, Voltaire, Kant gibi birçok Avrupalı düşünürün söylemlerinde Avrupa'yı kültürel bir bütün olarak kabul ettikleri görülmektedir.¹⁶⁴ Aydınlanma düşünürlerinden Montesquieu, medeni, özgürlükçü, barışçı toplumsal değerlerin Avrupa'ya ait olduğunu ve ancak Avrupa'da gelişebileceğini savunurken, Avrupa'yı tartışmasız bir şekilde üstün kabul etmiş, Doğu'yu despotizmle özdeşleştirmiş ve bunun, Doğu'nun değişmez

¹⁵⁶ Recep Boztemur, “Avrupa'nın Uzun On Dokuzuncu Yüzyılı”, **Doğu Batı**, Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), s.54.

¹⁵⁷ Erdenir, s.45.

¹⁵⁸ Delanty, s.130.

¹⁵⁹ Flochart, s.801.

¹⁶⁰ Delanty, s.124.

¹⁶¹ Yazgan, s.124.

¹⁶² Delanty, s.173.

¹⁶³ Kürşat Ertuğrul, “AB ve Avrupalılık”, **Doğu Batı**, Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), s.144.

¹⁶⁴ Delanty, s.167.

gerçeği olduğunu ifade etmiştir. Avrupa’da düşünürlerin Doğu ve Batı arasında keskin ayrımlar yapmaları, kendilerini öteki üzerinden tanımlamalarının bir göstergesidir.¹⁶⁵

Orta Çağ’da Avrupa kimliğinin öteki üzerinden tanımlanmasında, Hristiyan Avrupa’nın İslam’a karşı birleşmesi söz konusu iken, modern dönemin başlarında bu söylemin yerini Avrupa’nın uygar oluşu almıştır.¹⁶⁶ Avrupa kendisini medeniyetin beşiği olarak görmüş, diğer toplumların muasır medeniyetler oluşumuna bir katkısı olmadığını, gelişmenin hep Avrupa’da olduğunu ve diğer toplumların tembelliğini savunmuştur. Almanya’daki Würzburg Sarayı’nın tavanında yer alan figürde Avrupa’nın tam ortada olup, diğer kıtalara ışık saçarak şekilde resmedilişi de bu düşüncenin bir yansımasıdır.¹⁶⁷ Avrupa’nın kimlik inşasında Ennest Gollner’in de “Nations Without Navels” adlı eserinde tasvir ettiği gibi, Avrupa’nın doğuştan üstün ve merkezde olduğu inancı etkilidir. Avrupa merkezli görüş, Avrupa normlarının inşasını Antik Yunan ve Roma’ya dayandırmaktadır. Bugünün en popüler kavramlarından biri olan demokrasi de kökleri Antik Yunan’a dayanan bir Avrupa fikri olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁸

Günümüzde Avrupalılık ve Avrupa değerleri söylemi, AB üzerinden devam etmektedir. AB öncesinde “öteki” üzerinden inşa edilen Avrupalılık kimliğinin evrensellik iddiası taşıyamayacağı düşüncesinden hareketle, daha kapsayıcı ve bütünleştirici bir kimlik inşası kurgulanmıştır. Bu nedenle Avrupalılığın inşası ve dolayısıyla Avrupa’nın Avrupalılaşması süreci devam etmektedir.¹⁶⁹ 1990’lı yıllarda Avrupa Topluluğu’nun Ortak Pazar düşüncesinden bir Birlik’e dönüşüm sürecinde kültürel değerler önem kazanmış ve AB, Avrupa’nın özgün değerleri olarak kabul edilen normatif unsurların temsilciliğini üstlenmiştir. AB politikaları ile bu değerlerin teşvik edilmesi de AB’nin üstlendiği misyonun bir göstergesidir.¹⁷⁰

1999 Maastricht Antlaşması ortak para birimi, bayrak, marş vb. semboller üzerinden ulus üstü bir vatandaşlık oluşturulması bakımından dönüm noktası niteliğindedir. Bu

¹⁶⁵ Çırakman, 42-43.

¹⁶⁶ Delanty, s.108.

¹⁶⁷ İlber Ortaylı, “Batı Kültürü ve Türkiye”, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’nin Avrupalılaşma Sorunu*, Ankara, 24-28 Mart 1997, s.7-8.

¹⁶⁸ Flochart, s.790-794.

¹⁶⁹ Yazgan, s.123-126.

¹⁷⁰ Ertuğrul, s.145.

çerçeve de Avrupalılık çok kültürlülüğe dayanan, ancak bu farklı kültürlerin iç içe yaşadığı bir kimlik haline gelmiştir.¹⁷¹

Avrupalılığın inşası süreci, normatif-düşünsel değişime ve bütünlüğe önem vermektedir.¹⁷² Avrupa'ya atfedilen veya Avrupa'nın kendisine mal ettiği normların, AB katılım müzakerelerinde sabit olmayıp, yoruma açık olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu normların inşa sürecinin devam ettiğini söylemek mümkündür.¹⁷³ Eurobarometre araştırmalarına göre AB vatandaşlarının çoğunluğu AB'yi ekonomik olarak faydalı bir proje olarak değerlendirmektedir. Bunun dışında Avrupalılık yerine kendi ulusal kimliğini devam ettirmek isteyenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. AB kimliği oluşturma çabalarının toplum nezdinde istenilen sonucu sağlamadığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁴ AB'nin oluşturmaya çalıştığı Avrupa kimliği, "elitist bir çaba" olarak değerlendirilmiş ve "diplomasiyi demokrasiye dönüştürme çabası" şeklinde eleştirilmiştir.¹⁷⁵

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÇOCUK HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU

Çocuğun bir özne olarak algılanması ve toplum içindeki konumuna ilişkin anlayışın değişmesi, Avrupa'da çocuk hakları çalışmalarına yön vermiştir. Çocuğun özne olmasını sağlayacak en önemli adımlardan biri olan ÇHS'ne tüm AB devletleri taraftır.¹⁷⁶

Genişleme sürecinde koşulluluk prensibi doğrultusunda, insan hakları başlığı altında çocuk hakları da değerlendirmeye alınmıştır. Ancak özellikle Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinden sonra, kötü gidişatı önlemek adına Birlik düzeyinde çocuk haklarını koruma ve desteklemeye yönelik düzenlemeler yapılması gerekli görülmüştür. Birlik, katılım süreci

¹⁷¹ Hüsamettin İnaç, *Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, 3.Basım, Ankara: Adres Yayınları, 2016, s.10.

¹⁷² Aşar, s.76.

¹⁷³ Kaliber, *Europeanization of Public Debates And Civil Society in Turkey: The Kurdish Question*, s.5.

¹⁷⁴ Ongur, s.247-248.

¹⁷⁵ Ertuğrul, s.147-148.

¹⁷⁶ Nina Dethloff ve Alexandra Maschwitz, "Avrupa'da Çocuk Hakları-Biz Nerede Duruyoruz?", Kerem Öz (çev.), **Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı.2 (Aralık 2013), s.148.

boyunca aday ülkelerin çocuk hakları raporlarını desteklemiş ve çocuk haklarına dair gelişmelerin de takipçisi olmuştur.¹⁷⁷

2.1. AB’de Çocuk Hakları

Birçok Avrupa devleti ulusal anayasalarında çocukların korunmasına ilişkin genel ilkelere yer verirken bazı Avrupa ülkelerinin anayasalarında çocuk haklarına ilişkin ayrıntılı güvenceler yer almaktadır. İtalya, Hırvatistan, Polonya ve Romanya bu ülkelerden bazılarıdır. Özellikle Doğu Avrupa ülkeleri ÇHS’nden sonra anayasa hazırlamaları sebebiyle, çocuk haklarına dair daha ayrıntılı hükümlere yer vermişlerdir. İzlanda, Belçika, Portekiz, İsveç gibi bazı ülkelerin ise çocuk haklarını sonradan anayasalarına dahil ettikleri görülmektedir.¹⁷⁸

Ülkeden ülkeye farklı çocuk hakları uygulamaları bulunmakla birlikte AB, ÇHS temelinde genel ilkeler belirlemiştir. Bunlar; çocuklar yararına sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesi, çocukların çıkarları ile diğer sosyal grupların çıkarları çatıştığında uzlaştırabilmek, tüm çocuklar için ayrımcılığı önlemek, çocukların özel ilgi alanlarına doğrudan hitap eden politikalar oluşturma, çocuk haklarını teşvik etmek ve korumak için bağımsız organlar kurmak çocukların ve çocuklarla ilgili çalışan STK’ların politika oluşturma sürecinde katılımını teşvik etme, yasa ve politikaların ÇHS ile uyumlu olmasını sağlamak için çaba gösterme şeklinde özetlenebilir.¹⁷⁹

Çocuk haklarını desteklemek üzere 1997 yılında çocuk hakları alanında çalışmalarda bulunan kırk üç bağımsız örgüt tarafından Avrupa Çocuk Ombudsmanlığı oluşturulmuştur. Kuruluş, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin en iyi şekilde uygulanması, çocuk hakları faaliyetleri için lobi oluşturulması ve bu alanda çalışan kuruluşlar arası bilgi alışverişinin sağlanması amacı taşımaktadır. İsveç ve Norveç çocuk ombudsmanlığını ilk kuran ülkeler olarak bu konuda öncülük etmişlerdir.¹⁸⁰ 1999 yılında ise çocuk haklarını teşvik etmek, Birlik içinde

¹⁷⁷ Damlanur Tat, “Avrupa Birliği Aday Ülkelerinde Çocuk İşçiliği Çocuk İşçiliğini Önleme Politikaları Önerileri”, **Birey ve Toplum**, Cilt.6, Sayı.11 (Bahar 2016), s.111.

¹⁷⁸ Dethloff ve Maschwitz, s.153.

¹⁷⁹ Sandy Ruxton, **What about us? Children’s Rights in the European Union Next Steps**, Brussels: The European Children’s Network, 2005, s.17.

¹⁸⁰ Günay Musayeva, “Avrupa Birliği, Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyetlerinde Çocuk Hakları”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, 2013), s.42-48.

çocukların yaşadıkları problemleri tespit etmek ve bu sorunlarla mücadele etmek üzere Avrupa Çocuk Ağı (EURONET) kurulmuştur.

AB ülkelerinde çocuk haklarına dair problemlerin başında, çocuğa yönelik şiddet, çocuk istismarı, göçmen çocukların yaşadıkları problemler ve çocuk yoksulluğu gelmektedir.

Avrupa’da ve dünyada çocuğa yönelik şiddet önemli bir sorundur. Çocuğun bedensel olarak cezalandırılması, aynı zamanda çocuğun kişiliğine ve öz saygısına saldırıdır. 2004 yılında Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, çocuklara bedensel cezalar uygulanmasının sosyal ve yasal olarak yasaklanması çağrısında bulunmuştur. 2008’de Zagreb’de bu konu ile mücadele için kampanya başlatılmıştır.¹⁸¹ UNICEF’in 2003 yılı raporunda Almanya ve Birleşik Krallık’ta her hafta bir çocuk istismar ve ihmalden ötürken bu sayının Fransa’da haftada üç olduğu belirtilmiştir.¹⁸² 2015 Avrupa Çocuk Ombudsmanlığı’nın raporuna göre, Avrupa’da her on çocuktan biri aile içi şiddete maruz kalmakta, çocukların ders başarısı düşmekte ve şiddetin etkisi yaşam boyunca devam etmektedir.¹⁸³

Avrupa’da çocukların cinsel istismarı önemli bir sorun teşkil etmekte ve yargıya taşınan çocukların cinsel istismar vakaları artarak devam etmektedir. Teknolojik gelişmeler de çocukların hedef olmasını kolaylaştırmaktadır. Bununla mücadele edebilmek için Avrupa Konseyi, Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi’ni hazırlamıştır. ÇHS’ne dayanan bu sözleşme, nerede ve kim tarafından yapıldığına bakılmaksızın çocukların cinsel istismarının suç kabul edilmesini ve bu vakalarda hak düşürücü sürenin uzatılmasını içermektedir. Ayrıca çocuğun uğradığı istismarı bildirebileceği hizmet birimlerinin kurulması, çocuk istismarcılarına ceza muafiyeti uygulanmaması, okullarda çocukların istismara dair bilgilendirilmeleri ve çocuklarla birlikte çalışan personelin düzenli eğitime tabi tutulması öngörülmüştür.¹⁸⁴

Europol’un 2018 yılında yayınladığı rapora göre Avrupa’da çocuk kaçırma ve çocukların fuhşa zorlanması artış göstermektedir. Raporda, çocukların fiziksel ve psikolojik

¹⁸¹ Thomas Hammarberg, **Avrupa’da İnsan Hakları**, Ayşen Ekmekci (çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.166-167.

¹⁸² Ruxton, s.8.

¹⁸³ Yusuf Özkan, “Avrupa’da Her On Çocuktan Biri Aile İçi Şiddet Mağduru”, *BBC*, 22 Eylül 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150922_avrupa_aile_ici_siddet_cocuk (20 Temmuz 2019).

¹⁸⁴ Hammarberg, 169-171.

olarak kolay manipüle olabilmeleri, bir yetişkine göre daha az talepte bulunmaları ve kendilerini ifade edememeleri, müşterilerin çocuklar için daha çok para ödemeye meyilli olmaları sebebiyle çocuk fuhşunun arttığı belirtilmiştir. Ayrıca Avrupa'da çocuk ticareti mağdurlarının, çoğunlukla göçmen çocuklar olduğuna ve savunmasız çocukların korunması için daha çok çalışılması gerektiğine yer verilmiştir.¹⁸⁵ Avrupa Konseyi'nin raporunda da Avrupa'da göçmen çocukların istismarına değinilmiş, Macaristan-Sırbistan sınırında göçmen çocukların cinsel istismarının endişe verici olduğu, yetkililerin çocukların korunmasında yetersiz kaldıkları, özellikle 14-18 yaş arası çocukların, kamplarda yetişkin gibi muamele gördükleri ve çocukların başı boş bırakılarak her türlü tehdide karşı korumasız kaldıkları belirtilmiştir.¹⁸⁶

Avrupa'da pedofili eğilimi ve çocuk seks turizminin artışı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de ciddi boyuttadır. Özellikle Çek Cumhuriyeti, çocuk fuhşu merkezi haline gelmesi sebebiyle gündemdedir. BBC'nin haberine göre, Hollanda, Avusturya, Almanya gibi Avrupa ülkelerinden, çocuk fuhşu için gelenler olduğu, 9-11 yaşlarındaki kız çocuklarının sektörde çalıştırıldığı ve müşteri çekmek amacıyla cama çocuk ayakkabısı koymak gibi, çocuk genel evlerini belirginleştiren semboller kullanıldığı görülmektedir.¹⁸⁷ ECPAT International sivil toplum kuruluşunun 2019 yılında yayınlanan raporunda da Çek Cumhuriyeti'nde çocuk fuhşunun son yıllarda artış gösterdiği, çocuk fuhşu yaşının giderek küçüldüğü, ÇHS ve ek protokolleri olmak üzere çocuk hakları ve çocukların korunmasına ilişkin temel uluslararası düzenlemelere taraf olmasına karşın, ülke içinde bu sözleşmeleri uygulayabilecek temel enstrümanların olmadığı ve hükümetin çocuklara yönelik bir stratejisinin olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca raporda Suriyeliler başta olmak üzere savaş mağduru ve insani krizler sonucu ülkesini terk eden göçmen çocukların cinsel istismarının da yaygın olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁸

İnternet de çocukların cinsel istismarına yönelik ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. İngiltere İnternet İzleme Vakfı'nın 2016 yılı raporuna göre internet üzerinden çocuk

¹⁸⁵ Europol, **Criminal Networks Involved In The Trafficking And Exploitation of Underage Victims In The European Union**, Hague, 2018, s.3.

¹⁸⁶ Council of Europe, **Stop Child Abuse**, Strasbourg, 2019, s. 2-3.

¹⁸⁷ Sanchia Berg, "Paedophilia in The Czech Republic", *BBC*, 3 Ekim 2014, https://www.bbc.co.uk/radio4/today/reports/archive/international/czech_paedophilia.shtml (10 Temmuz 2019).

¹⁸⁸ ECPAT International, **Country Overview A Report On The Scale, Scope and Context of The Sexual Exploitation of Children**, Bangkok, 2019, s.3.

istismarının en yaygın olduğu ülkeler arasında ilk sırada Hollanda olmak üzere Avrupa'nın %60'lık bir orana sahip olduğu tespit edilmiştir.¹⁸⁹

AB ülkelerindeki bir diğer önemli sorun ise kurumlarda ailesinden ayrı yaşayan çocukların sayısının artmasıdır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri sosyal hizmet kurumları, özellikle engelli ve yetim çocuklara yönelik şiddete, hatta çocukların yatağa bağlanması şeklinde kötü muamelelere sahne olmuştur. Kurumlardaki bu kötü koşullarla mücadele edilmişse de henüz yeterli noktaya gelinememiştir. Bu nedenle çocukların aile ortamında olmasına ve ailelerin desteklenmesine önem verilmiştir.¹⁹⁰

Göçmen çocukların mağduriyetleri de Avrupa'nın önemli çocuk hakları problemlerinden biridir. Göçmen çocukların yemek, barınma vb. problemler yanında, çoğunlukla gözüaltına alınmaları ve bu çocukların haklarından alı konmaları, Avrupa'da ciddi bir problemdir.¹⁹¹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, göçmen çocukların mağduriyetini gidermek amacıyla, "Çocukları Koruyun" uluslararası yardım kuruluşu bünyesinde yardım projesi başlatmış ve ailesinden ayrılarak gelen her çocuk için yasal temsilci veya gözetmen atanmasını önermiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi çocuğun üstün yararını gözeterek ailenin birleştirilmesi prosedürünün kolaylaştırılması ve ailenin belli bir ikametgahı olmasa bile çocuğun ailesine kavuşturulmasını tavsiye etmiştir. Göçmen çocuklar da buldukları ülkenin çocukları gibi zorunlu eğitim imkanından faydalanabilmeli ve söz konusu çocuklara çoğunluğun dilini öğrenme fırsatı sunulmalıdır.¹⁹² Değindiği gibi göçmen çocuklar sıklıkla, çocuk kaçırma ve cinsel istismara maruz kalmaktadır. Çocukları Koruyun kuruluşunun "Görünmez Küçük Köleler" raporunda da, İtalya-Fransa sınırında, Afrikalı göçmen çocukların, barınma ve yemek karşılığında fuhşa zorlandıkları kaydedilmiş ve başta kız çocukları olmak üzere göçmen çocukların istismarının önlenmesinde polisin çabalarının da yetersiz kaldığı belirtilmiştir.¹⁹³ Avrupa'daki yabancı düşmanlığı göçmenlere karşı önyargılı bir tutuma yol açmakta ve bunun neticesinde göçmen çocuklar da zarar görmektedir. Göçmen çocuklar kendi ülkelerinde yaşadıkları zor şartlar

¹⁸⁹ *Çocuk İstismarı Sitelerinin Çoğu Avrupa'da*, 2017, <https://www.cnnturk.com/dunya/dw/cocuk-istismari-sitelerinin-cogunlugu-avrupada> (10 Temmuz 2019).

¹⁹⁰ Hammarberg, s.172-174

¹⁹¹ Ruxton, s.8.

¹⁹² Hammarberg, s.182.

¹⁹³ Övgü Pınar, "Rapor: İtalya-Fransa Sınırını Geçmeye Çalışan Göçmen Çocuklar Fuhşa Zorlanıyor", *BBC*, 27 Temmuz 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44982468>, (7 Temmuz 2019).

neticesinde göç etmiş, göç ettikleri ülkelerde de örselenmiştir. Bu nedenle göçmen çocukların maruz kalacakları kötü muamelelerin travmaya dönüşmesi muhtemeldir.¹⁹⁴

Avrupa dünyanın en zengin bölgelerinden olmasına rağmen çocuk yoksulluğu ve sosyal dışlanma AB ülkelerinde artış göstermektedir.¹⁹⁵ Özellikle Güneydoğu Avrupa ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde daha ciddi düzeyde görülmektedir. Çocuk yoksulluğu beraberinde, çocukların sağlık koşullarının kötüleşmesi, okul başarısının düşmesi, suça sürüklenme ihtimalinin artması gibi risk faktörleri de getirmektedir. Bu nedenle çocuk yoksulluğu ile mücadeleyle yönelik kamu politikaları geliştirilmelidir. Okulların ve sağlık hizmetlerinin ücretsiz olması, ayrıca Romanya gibi çocuk yoksulluğunun risk oluşturduğu ülkelere ödenek ayrılması önem taşımaktadır.¹⁹⁶ Eurostat'ın 2016 yılı araştırmasında da Avrupa'da her üç çocuktan birinin yoksulluk ve dışlanma tehlikesi altında olduğu, en iyi durumda olan Avrupa ülkesi Danimarka'da dahi çocukların %14'ünün yoksulluk tehlikesi altında olduğu ve en kötü durumdaki ülkelerin Romanya ve Bulgaristan olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁷ Çocukların ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaları, özellikle Doğu Avrupa'da görülmektedir. Slovakya'nın kuzeyinde Roman çocuklar, eğitimden geri kaldıkları gerekçesiyle ayrı sınıflara yerleştirilmiş ve ırkçı uygulamaların mağduru olmuşlardır.¹⁹⁸

Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk haklarına dair mihenk taşı niteliğinde bir sözleşme olmasına karşın benimsediği ilkelerin nasıl uygulanacağı konusunda az bir bilgi sunmaktadır. Bu nedenle sözleşmenin uygulanabilmesi bakımından STK'ların çocuk hakları konusundaki uzmanlık ve pratikliğinden faydalanmak önemlidir. AB Komisyonu da çocuk haklarının uygulanması ve yaygınlaştırılması için üstlendiği misyonu yerine getirirken STK'ların desteğine önem vermiş ve bu doğrultuda, AB eylemlerinin planlanması ve izlenmesi sürecine tüm paydaşları dahil etmek amacıyla Avrupa Çocuk Hakları Forumu'nu kurmuştur. Forumun iki temel işlevi, ulusal düzeyde meşruiyet sağlamak ve AB düzeyinde yapılan çalışmalarda uzman desteği sağlamaktır. Ancak Forum, STK'ların katılımının artırılmasında umulan başarıyı gösterememiştir. Komisyon'un Forum gündemini belirlerken STK'ların görüşünü

¹⁹⁴ Hammerberg, s.181.

¹⁹⁵ Ruxton, s.9.

¹⁹⁶ Hammarberg, s.184-185.

¹⁹⁷ Cristoph Hasselbach, "Avrupa'daki Çocuk Yoksulluğu Endişelendiriyor", *Deutsche Welle*, 2 Şubat 2018, <https://p.dw.com/p/2s3Jh>. (20 Temmuz 2019).

¹⁹⁸ Cemile Arıkoğlu, "Avrupa Birliğinin İnsan Hakları Politikası Türkiye Üzerine İnceleme", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi SBE, 2003), s.73.

almaması ve AB politika yapım süreçlerinde çocuk hakları örgütlenmesinin varlığını ve girişini sınırlandırması STK'ların aktif olabilmesini engellemiştir. Ayrıca Forum sonuçlarına ilişkin geri bildirim yapılmaması da Forum'un politika geliştirme aracı olarak etkisine dair şüphe uyandırmakta ve inandırıcılığını yitirmesine yol açmaktadır.¹⁹⁹

2.2. AB-leşme Çerçevesinde AB'de Çocuk Hakları

AB düzeyinde çocuk haklarında, ÇHS ve Avrupa Konseyi anlaşmaları temel alınmış, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatları da destekleyici olmuştur. Ancak ülkelerin farklı tutumları ve ortaya çıkan tablo karşısında, Birlik'in çocuk hakları standartları oluşturması önemi belirginleşmiştir. Birlik antlaşmalarında ve Komisyon'un hazırladığı gündemlerle AB-leşme çerçevesinde çocuk hakları desteklenmiştir.

2.2.1. AB Antlaşmalarında Çocuk Hakları

2000 yılında kabul edilen AB Temel Haklar Şartı, çocuk haklarına dair ayrıntılı hükümler içeren ilk AB belgesi olması bakımından önem taşır. Şart'ın 14. Maddesinde eğitim hakkı düzenlenmiş, çocukların zorunlu eğitimden ücretsiz faydalanabilmelerine ve dini ve felsefi inançlarına uygun eğitim alma haklarına yer verilmiştir. 32. Maddede çocuk işçiliğin yasaklandığı, gençlerin istihdamında asgari yaş sınırının, zorunlu eğitimin tamamlandığı yaştan küçük olamayacağı düzenlenmiştir. Şart'ın doğrudan çocuk haklarına ilişkin düzenlemeler içeren 24. Maddesi ise çocukların koruma ve özenden yararlanma, kendileri ile ilgili konularda düşüncelerini söyleyebilme, kamu ve özel kurumların çalışmalarında çocukların çıkarlarına öncelik vermelerinin gerekliliğine, her çocuğun anne ve babası ile kişisel ilişki kurma hakkına yer vermektedir. Temel Haklar Şartı, 2009 yılında Lizbon Antlaşması'yla AB antlaşmaları statüsünde kabul edilmiş ve hukuki bağlayıcılık kazanmıştır.

Çocuk haklarında AB-leşmede bir diğer dönüm noktası, 2009 Lizbon Antlaşması'dır. Antlaşma'nın 3. Maddesinde çocuk haklarının korunması ve desteklenmesinin, sosyal

¹⁹⁹ Ingi Iusmen, "Civil Society Participation and EU Children's Rights Policy", *Journal of Civil Society*, Vol.8, Nu.2 (August 2012), s.140-145.

dışlanma ve ayrımcılıkla mücadelenin Birlik'in temel hedefleri arasında olduğu, dış ilişkilerde de çocuk haklarına saygının destekleneceği belirtilmiştir. 79. Maddede çocuk ticaretiyle mücadele edileceğine ve 83. Maddede çocukların cinsel istismarına karşı yasal önlemlere başvurulacağına yer verilmiştir.

Antlaşmalarda çocuklara doğrudan atıf yapılmaksızın insan hakları genelinde yer verilen hükümler çocukları da kapsamakta ve çocuğun üstün yararını gözetme prensibiyle hareket edilmektedir. Ancak AB'nin ulus devletler üzerinde yaptırımı sınırlı olup, sadece Birlik yönetimine devredilen konularda yaptırımı mümkün olmaktadır. Temel Haklar Şartı'nın 51. Maddesinde Şart hükümlerinin, Birlik'in kurumları ve organlarına ve sadece Birlik hukukunu uyguladıklarında üye devletlere yönelik olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Birlik'in standartlar belirleme çabası, sınırlı yetkisi sebebiyle yeterince etkili olamamaktadır. Çocuk haklarının farklı sektörler içerisinde yer alabilmesi söz konusu olduğundan, AB'nin etki alanının duruma göre tespit edilmesi gerekmektedir. “Verilerin ve tüketicinin korunması”, “iltica ve göç”, “medeni ve suç oluşturan konularda işbirliği” başlıklarında AB'nin çocuk hakları ile ilgili yasal düzenlemeleri bulunmaktadır.²⁰⁰

2.2.2. 2006 AB Çocuk Hakları Stratejisi ²⁰¹

Komasyon'un hazırlamış olduğu 2005-2009 stratejik hedefleri arasında çocuk haklarına, çocukların ekonomik sömürü ve her türlü istismardan korunması ve Birlik'in çocuk hakları politikalarının dünyaya örnek teşkil etmesi hedefine yer verilmiştir. Ayrıca Mart 2006'da Avrupa Birliği Konseyi üye ülkelerden de çocuklara ayırım gözetmeksizin eşit fırsatlar sunulmasını ve çocuk yoksulluğunun önüne geçilmesi için tedbir almalarını istemiştir. 2004 AB genişlemesinin de etkisiyle Komisyon, çocuk haklarında temel ilkeleri belirleyen 2006 yılında bir strateji belgesi hazırlamıştır.

²⁰⁰ Avrupa Birliği Temel Haklar Kurumu ve Avrupa Konseyi, **Çocuk Haklarıyla İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı**, Lüksemburg, 2015, s.22.

²⁰¹ Commission of The European Communities, Towards an EU Strategy on the Rights of the Child, 2006, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/com_2006_367_strategy_on_the_rights_of_the_child_en_0.pdf (25 Haziran 2019).

Belgede, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik özel tedbirler alınmasının ve AB bütünleşme ve derinleşme sürecinde çocuk dostu toplumlar yaratılmasının, AB'nin öncelikli konularından biri olduğu belirtilmiştir.

AB ülkelerinde çocukların durumuna değinilmiş, başta Roman çocukları olmak üzere, birçok etnik azınlığa mensup çocukların ayrımcılığa maruz kaldıkları, ailelerin yoksulluğunun çocukların da olumsuz şartlarda yaşamasına sebep olduğu belirtilmiştir. Bu durumun düzeltilmesi için AB'de iyi iş imkanların sağlanması ve gelecek nesillerin haklarının güvenceye alınması gerekliliğine yer verilmiştir. Azınlık çocuklarının ırkçı tepkilerin hedefi olduklarına ve AB'de çocuklara yönelik şiddet olaylarının arttığına değinilmiştir. Ayrıca çocuk istismarı, çocuk seks turizmi ve internette çocuk pornosunun yayılmasının endişe verici olduğu kaydedilmiştir. Çocuk haklarında ortak bir AB stratejisinin önemine değinilmiş, ülkelerin çocuk hakları faaliyetlerinin Birlik tarafından desteklenebileceği, örnek ülkelerin tespit edilip bu ülkelerin uygulamalarının diğer ülkelerde de koordineli bir şekilde yerleştirilmesinin sağlanabileceği, ayrıca ÇHS ilkelerinin etkinliğinin artırılmasına çalışılacağı belirtilmiştir.

AB'nin çocuk haklarını desteklemede en önemli aracının genişleme süreci olduğu ve Kopenhag Kriterleri arasında yer alan hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarının korunmasını içeren "siyasi kriterler" başlığının, çocuk hakları reformlarını da kapsadığına değinilmiştir.

AB çocuk hakları stratejisinin özel amaçları arasında, çocuk haklarını destekleme amacı güden projelerin mali olarak desteklenmesi, çocuk haklarının dünya çapında desteklenmesi amacıyla politika araçları ve işbirliği programlarının kullanılması, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği kurulması ve kayıp ve cinsel istismara uğramış çocuklar için ihbar hattının oluşturulması sıralanmıştır.

Komisyon'un, çocuk haklarında yaşanan sorunların nedenlerini ve kapsamını tespit edeceği, bu değerlendirmelerin beş yılda bir yenileneceği, çocukların da dahil olacağı bir kamuoyu istişare sürecinin başlatılacağı belirtilmiştir. Çocuk hakları ile ilgili uluslararası kuruluşların ve diğer paydaşların bir araya getirileceği bir Çocuk Hakları İçin Avrupa Forumu oluşturulacağına ve eylemlerin birlikte tasarlanacağına yer verilmiştir.

ÇHS'nin 12. Maddesi uyarınca, hem AB ülkelerinde hem de diğer ülkelerde çocuk katılımının artmasına çalışılacağı ve bunu desteklemek için web tabanlı bir platform oluşturulacağı, Komisyon'un çocuk haklarından sorumlu bir koordinatör atayacağı ve diğer birimlerle de eşgüdüm sağlanacağı belirtilmiştir.

Çocuk hakları konusunda kapasitenin ve uzmanların artırılması amacıyla eğitim programları düzenleneceğine ve kılavuz ilkeler vb. araçlar geliştirileceğine değinilmiştir. AB'nin çocuk hakları çalışmalarının yeterince duyurulamadığı tespitinden yola çıkarak hem ebeveynlerin hem de çocukların, çocuk hakları konusunda bilinçlendirilmesini sağlayacak çalışmalara önem verileceği belirtilmiştir.

2006 AB Çocuk Hakları Stratejisi, AB'nin çocuk hakları konusunda düzenlediği ilk belge olması bakımından önemlidir. Çocuk haklarının, Orta ve Doğu Avrupa genişleme sürecini takiben AB gündeminde önemli bir yer almaya başlaması dikkat çekicidir. Birlik'te derinleşmenin artmasının da etkisi muhakkaktır ancak söz konusu ülkelerde çocuk yoksulluğu, çocuk seks turizmi, çocukların eğitim hakkından yararlanmada yaşadıkları problemler vb. AB'nin ortak hareket etme ve bu problemlerle mücadele etme noktasında destek olma ihtiyacı duymasına yol açmıştır. Bu nedenle çocuk haklarında AB-leşme sürecinin başlamasında 2004 ve 2007 genişleme sürecinin dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.3. 2011 Çocuk Hakları AB Gündemi ²⁰²

Komisyon tarafından hazırlanan belgede, çocuk haklarının korunması ve desteklenmesinin, uluslararası taahhütlerin de gereği olduğu ve tüm AB üyesi devletlerin ÇHS'ne taraf oldukları, Birlik'in çocuk hakları politikalarının Lizbon Antlaşması ve Temel Haklar Şartı ile desteklendiği belirtilmiştir.

Bu gündemin, tüm üye devletlerden geniş bir kamuoyu katılımı sonucunda tespit edilen ihtiyaç ve endişeler doğrultusunda, Avrupa Parlamentosu, Bölgeler Komitesi,

²⁰² European Commission, An EU Agenda for the Rights of the Child, 2011, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2011%3A0060%3AFIN%3AEN%3APDF>, (25 Haziran 2019).

Ekonomik ve Sosyal Komite, Avrupa Konseyi, UNICEF, Ombudsmanlar ve üye devletlerin çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla hazırlandığı ifade edilmiştir.

Gündemin genel prensipleri; “çocuk haklarını AB’nin temel haklar politikasının ayrılmaz bir parçası haline getirme”, “veriye dayalı dış politika oluşturma” ve “paydaşlarla işbirliği” başlıkları ile özetlenmiştir. Komisyon’un, Temel Haklar Şartı’nın 24. Maddesi uyarınca çocuk haklarının üye devletlerin iç hukuk sisteminde yer almasını denetleyeceği, ayrıca çocuk hakları kültürü oluşturulmasında üye devletlere destek olacağı belirtilmiştir. Çocuk hakları politikalarının etkisini izlemek ve eksik kalan kısımları tespit edebilmek için güvenilir ve karşılaştırılabilir resmi verilerin gerekliliğine değinilmiş ve Komisyon’un veri toplamak üzere ilgili kuruluşlara rehberlik yapacağına yer verilmiştir. Avrupa Çocuk Hakları Forumu aracılığıyla paydaşların bir araya getirileceği ve çocuk hakları politikalarının hazırlanmasında işbirliği sağlanacağı belirtilmiştir.

Çocuk dostu adalet sistemi oluşturmanın AB’nin en önemli gündem maddelerinden biri olduğuna, çocukların her ne şekilde olursa olsun yargı sistemine dahil olmaları durumunda çocuk haklarının temel alınması gerektiğine değinilmiştir. Özellikle aile hukuku davalarında çocuğun üstün yararının gözetilmesini sağlamanın ön şart olacağı belirtilmiştir. Cezai kovuşturmayla maruz kalan çocukların ise adil yargılanma hakkı, mahremiyetin korunması, yasal temsil konularında desteklenmesi gerektiğine yer verilmiştir. Çocukların özgürlüklerinden yoksun bırakılmasının son çare olması gerektiği ve Komisyon’un çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine yönelik yasama teklifinde bulunacağı belirtilmiştir.

Korunmasız çocuklar için AB eylemi oluşturulması hedefine yer verilmiş, uyuşturucu bağımlılığı, çocuk yoksulluğu, engelli çocuklar, çocuk ticareti konularının önem teşkil ettiğine değinilmiştir. AB’de bulunan refakatsiz sığınmacı çocukların yetkililer tarafından korunacağı belirtilmiştir.

Genç nüfusun okulu bırakma oranının düşürülmesi, erken çocukluk eğitiminin desteklenmesi ve eğitimde ayrımcılıkla mücadele edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Özellikle Roman çocukların birçok konuda endişe verici bir durum içinde olduklarına ve kaliteli

eğitime erişimde problem yaşadıklarına değinilerek ayrımcılığın önüne geçilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Çocukların kaçırılması ve kaybolması durumlarında Komisyon'un uluslararası işbirliğini destekleyeceği belirtilmiştir. 2006 strateji belgesi hedefleri arasında yer alan çocuk ihbar hattının oluşturulduğuna ve tüm üye devletlerde işler durumda olduğuna yer verilmiştir.

Görsel-işitsel medya ve internette çocukların zararlı içeriklere karşı savunmasız olduğu belirtilmiş, siber zorbalığa karşı korumanın ve kişisel bilgilerin korunmasının önemine değinilmiştir. Komisyon'un, çocukların sosyal ve kültürel yararını önlemeyecek şekilde internete erişim haklarının korunmasına ve güvenli içerik sunulmasına çalışacağı belirtilmiştir. Üçüncü ülkelerle ilişkilerde çocuk işçiliği, çocuğa karşı şiddet, çocuk seks turizmi gibi konularla mücadelenin destekleneceği belirtilmiştir.

2006 Stratejisi'nde çocuk haklarına ilişkin daha genel bir bakış olmasına karşın 2011 Gündemi, ayrımcılığa, çocuk istismarına, çocuk dostu adalet sistemine daha ayrıntılı bir şekilde yer vermiş ve bu yönde hedefler belirlenmiştir. 2006'daki hedeflerden bazılarına ulaşıldığına da yer verilmiştir. 2011 gündeminde çocuk haklarına ilişkin sorunların ve çözümlerin daha net bir şekilde tespit edildiği, ancak yine Birlik'in etkisinin sınırlı düzeyde olduğu görölmektedir.

2.2.4. Çocuk Haklarının Desteklenmesi ve Korunmasına İlişkin AB Kılavuz İlkeleri ²⁰³

2017 yılında hazırlanan Kılavuz İlkelerinin amacı,

“AB Üye Devletleri ve AB kurumlarına çocuk haklarına ilişkin uluslararası standartları hatırlatmak ve tüm çocukların haklarının desteklenmesi ve korunmasına ilişkin rollerini güçlendirmek amacıyla AB dış eylemlerinde ortaklık yapılan ülkelerin kendi sistemlerini teşvik ve desteklerle güçlendirmek ve uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütleriyle yaptıkları işbirliğini geliştirmek için uygulamalı rehberlik sağlamak”

²⁰³ European Commission, EU Guidelines on The Promotion and Protection of The Rights of The Child-Leave No Child Behind, 2017, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_guidelines_rights_of_child_0.pdf, (25 Haziran 2019).

şeklinde açıklanmıştır.

AB çocuk hakları politikasının, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni temel alarak ve bu çerçevede “ayrımcılık yapmama”, “çocuğun yüksek yararı”, “yaşama, hayatta kalma, ve gelişme hakkı”, “çocukların görüşlerine saygı” olmak üzere sözleşmenin dört temel ilkesi üzerine şekillendiği ifade edilmiştir.

Çocuk hakları AB eylemlerinin temel ilkeleri ise dokuz başlık altında toplanmıştır. “İnsan haklarının hukukiliği, evrenselliği ve bölünmezliği” başlığı altında, tüm eylemlerin çocuk hakları sözleşmesine uygun olması gerektiği belirtilmiştir. “Temel sebep yaklaşımı” başlığında, çocuk hakları ihlallerinin temel sebeplerinin ele alınması gerektiğine değinilmiştir. “Sistemleri güçlendirme yaklaşımı”, AB'nin ortağı olan ülkeleri destekleyerek, çocuk haklarına saygı bilinci ve çocuk haklarının geliştirilmesini içermektedir. “Uzun vadeli ve sürdürülebilir çözümler”, yürürlükteki sistemleri güçlendirmeyi, “Katılım ve güçlendirme”, çocuk haklarına dair farkındalık oluşturmayı ve yerel örgütler ile dayanışma içinde olmayı hedeflemektedir. “Ayrımcılık yapmama/eşitlik”, ayrımcılığın temel sebeplerini ortadan kaldıracak çözümler üretilmesi, “Hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğüne erişim”, çocuk hakları ihlalleri ile mücadele için etkili yasal yolların oluşturulması, “Şeffaflık ve bilgilere erişim” ile bilgi talep etme ve paylaşma özgürlüğünün güvence altına alınması, ayrıca bütçe kararları dahil tüm bilgilere erişim sağlanması, “Çocuk haklarına ilişkin politika uyumluluğu” başlığında ise hiçbir sektörün çocuk haklarına zarar verecek uygulamalarına izin verilmemesi hedefleri belirtilmiştir.

Enerji, ulaşım, ticaret vb. alanlar da dahil olmak üzere, tüm AB politikalarına çocuk haklarının sistematik olarak dahil edilmesi düşüncesine yer verilmiştir.

Diğer ülkelerle ilişkilerde ÇHS ve diğer çocuk hakları belgelerinden kaynaklı hukuki yükümlülüklerin yerine getirilmesini teşvik etme, çocuk hakları ile ilgili hükümlerin doğru anlaşılmasını sağlama, çocuklar arası cinsiyet eşitliğine dair farkındalık oluşturma ve AB'nin çocuklara dair dış eylemlerinde uyumun artırılması hedeflenmiştir.

Kılavuz ilkeler, 2006 strateji belgesinde de değinildiği gibi AB'nin çocuk hakları araçlarından biri olarak kabul edilebilir. Belirlenen ilkelerin hem Birlik üyesi ülkeler hem de Birlik dışındaki ülkeler için benimsendiği ve AB'nin çocuk haklarını koruma ve destekleme

bakımından Birlik sınırlarını aşan evrensel hedeflerinin olduğu görülmektedir. Bu durum, AB'nin Avrupalılaştırma ve Avrupa kültürünü devam ettirmeye yönelik üstlendiği misyonunun bir göstergesidir.

2.2.5. Çocuk Hakları Araç Takımı²⁰⁴

AB ve UNICEF işbirliği ile, hem AB üyesi ülkelerin hem de AB'nin ilişki içinde olduğu diğer ülkelerin ekonomik, siyasal ve yasal süreçlerde çocuk haklarını gözetmelerini sağlamak amacıyla geliştirilen bu projede sekiz modül yer almaktadır.

“Kalkınma İşbirliğinde Çocuk Haklarına Genel Bakış” modülü, ÇHS'ne dair bilgi vermekte, temel terim ve kavramların tanımlarına yer vermektedir. Ayrıca çocuk haklarına ilişkin uluslararası siyasal ve politik taahhütlere dair genel bir çerçeve çizmektedir. Uluslararası hukukta çocuk refahı için düzenlenmiş norm ve standartların, çocuk hakları temeline oturtulması, AB yasal ve politik taahhütlerinin yanı sıra çocuk haklarına katılım için önemli noktaların belirlenmesi ve çocuk hakları temelli bir ülke olmanın temel bileşenlerinin tanımlanması planlanmıştır.

“Programlama ve Sektörel Politikalarda Çocuk Hakları” modülünde, ülke düzeyinde çocuk haklarının nasıl yaygınlaştırılacağı, işbirliği halindeki ülkelerin programlama, politika üretme ve bütçeleme süreçlerinin uyumuna yardım etme, çocuk haklarına yönelik taahhütlerin gerçekleştirilmesi ve çocukların seslerini duyurabilmeleri hedefleri düzenlenmiştir. Bu çerçevede, çocuk haklarına ilişkin yardım amacının etkililiği ve temel ilkelerin açıklanması, programlama sürecinin her aşamasında çocuk haklarının entegrasyonuna çalışılması, riskleri azaltıp fırsatları artırarak çocuk haklarının kilit sektörlerle dahil edilmesi planlanmıştır.

“Çocuk Katılımı” modülünde, çocuğun katılım hakkının gerçekleştirilmesine yardımcı olmak ve çocukların haklarından daha iyi yararlanabilmelerini sağlayabilmek amacıyla katılım hakkının programlara dahil edilmesine yer verilmektedir. Bu doğrultuda bir hak olarak ve diğer haklara ulaşabilmek için bir araç olarak, çocuk katılımının öneminin

²⁰⁴ EU and UNICEF, Child Rights Toolkit: Integrating Child Rights in Development Cooperation, 2015, <https://www.unicef.org/eu/crtoolkit/> (25 Haziran 2019).

açıklanması, her aşamada katılım fırsatlarının belirlenmesi, siyasi diyalog ve ulusal politika sürecine katılım hakkına yönelik elverişli bir ortam geliştirecek gerekli adımların belirlenmesi ve çocuk katılım hakkının desteklenmesine yönelik müdahalelerin belirlenmesi planlanmıştır.

“Yönetimde Çocuk Hakları” modülünde, paydaş devletlerin çocuk hakları sözleşmesinden kaynaklanan vaat ve yükümlülüklerin nasıl yerine getirileceği konusunda yönlendirilmesi, ayrıca çocuklara özel programların desteklenmesi amacıyla çocuk haklarını güçlendirecek reformlara yönelik temel ilkelerin ve çocuk haklarını yaygınlaştıracak yöntemlerin açıklanması, çocuklar için daha iyi sonuçlar elde etmeye yönelik geliştirilen sistemlerinin desteklenmesi yer almaktadır.

“Çocuk Etki Değerlendirmesi” modülünde, AB ve hükümetler de dahil olmak üzere çocuk etki değerlendirmesine yönelik personel eğitimine yer verilmiştir. Bu çerçevede, devletin etki değerlendirme çalışmaları kapsamında sorumluluğunu tanımlaması ve etki değerlendirme sonuçlarının politika yapma süreçlerinde nasıl kullanılacağına dair yol gösterilmesi planlanmıştır. Çocuğa etki etmeyen politikanın olamayacağı, iyi veya kötü her politikanın çocukların hayatına etki edeceği düşüncesinden hareketle Çocuk Hakları Komisyonu, hükümetlerin politikalarında çocukların çıkarlarının gözetilmesi ve hükümetlerin çocuk hakları konusunda etki değerlendirme yapmalarını desteklemektedir.

“Çocuk Duyarlı Bütçeleme” modülünde, çocuk haklarına ilişkin düzenlemelerin sadece yasal düzeyde kalmayıp, başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli bütçenin ayrılması, mevzuatın ve kurumların işlevselliğinin artırılması hedeflenmiştir. Çocuk duyarlı bütçelemede önemli hususların belirlenmesi, işbirliği içindeki hükümetlere yönelik olarak çocuk duyarlı bütçelemenin yükümlülük haline getirilmesi, ulusal bütçe incelemesinde çocuk duyarlı bütçelemeye yönelik kritik unsurların belirlenmesi ve hükümetin mevcut finansal analiz araçlarının, çocuk hakları için benimsenen ilkeleri yansıtıp yansıtmadığının tespit edilmesi planlanmıştır.

“Krizlerde ve Riskli Durumlarda Çocuk Hakları” modülünde, krizlerin dolaylı sonuçlarının su, sağlık, eğitim vb. temel hizmetlerin aksamasına yol açtığı ve bu durumdan en çok zarar görenlerin ise korumasız olan çocuklar olduğu belirtilmiştir. Krizlerin, çocukların yaş, ırk, cinsiyet vb. özellikleri bakımından ayrımcılığa maruz kalmasına ve yoksulluk

nedeniyle erken yaşta evliliklerin ve çocuk işçiliğinin artmasına yol açabileceğine değinilmiştir. Bu nedenle krizler neticesinde çocuk haklarına yönelik olası risk faktörlerinin önüne geçebilmek için afet önleme ve hazırlık programlarının tasarlanması, uzun vadeli kalkınma planlarının insani yardımlarla ilişkilendirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda hükümetlerin sorumluluklarını belirleme, olumsuz gelişmelerin çocuklar üzerindeki etkilerini önleme, hafifletme, ve çözüm üretme, ihtiyaçların tespiti ve aktörlerin koordine edilmesi, uzun vadeli kalkınma planlarında acil durumlara yönelik esnekliğin sağlanması ve çocuk haklarının desteklenmesi hedeflerine yer verilmiştir.

“Çocuk Haklarında Sivil Toplumla İşbirliği” modülünde, çocuk haklarının korunması ve desteklenmesinde sivil toplumun çabalarının önemli rol oynadığı belirtilmiştir. ÇHS'nin hazırlanması ve onaylanması sürecinde de sivil toplum girişimlerinin kritik öneme sahip olduğuna, sivil toplumun sorunlara karşı tutumu ve getirdiği çözümlerle siyaset, ekonomi ve sosyal tutumlar üzerinde etki edebilecek güce sahip olduğuna, ancak birçok ülkede STK'larla işbirliğinin sınırlı düzeyde kaldığına değinilmiştir. Belirlenen örnek üzerinden STK'ların çocuk hakları çalışmaları ve nasıl destek sağladıkları örnek teşkil edecek, bu çalışmaların kamu politikalarını nasıl etkilediği ve çocuklara yönelik temel hizmetleri güçlendirdiği gösterilecektir. Bu çerçevede STK'larla işbirliğinin artırılması, çocuk hakları alanında çalışacak STK'ların desteklenmesi ve STK'larla işbirliğinin yaygınlaştırılmasına çalışılması planlanmıştır.

Bu rehber uygulama çerçevesinde, çocuk haklarının tüm dünyada korunması ve geliştirilmesi çalışmaları AB-UNICEF işbirliği ile devam etmektedir.

AB'nin çocuk hakları düzenlemelerine baktığımızda, Avrupalılık kültürü ve değerleri doğrultusunda çocuk haklarının korunmasına ve desteklenmesine önem verildiği, sadece AB içerisinde değil, dünya genelinde çocuk haklarını desteklemeye yönelik sorumluluk üstlenildiği görülmektedir. Ancak AB ülkelerinde dahi söz konusu hedeflerin tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olması, tüm üye devletlerin çocuk haklarına dair önemli uluslararası belgelere taraf olmalarına karşın Avrupa'da da çocuk haklarının durumunun endişe verici olması, Avrupalılaştırmanın AB'de de henüz AB-leşme seviyesinde kaldığı izlenimine yol açmaktadır.

2.3. AB’de Çocuk Suçluluğuna Yönelik Sayısal Veriler ve Genel Durum

AB üyesi ülkeler, çocuk dostu adalet sistemi ve çocuk suçluluğunun önlenmesi için Pekin Kuralları, Riyad İlkeleri ve Havana Kurallarını referans almaktadır. Ayrıca 17 Kasım 2010 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Çocuk Dostu Adalet Kılavuzları çerçevesinde çocuk dostu adaletle ilgili rehber ilkeler geliştirmiş ve çocuğun üstün yararını gözeten çocuk adalet sistemi önerilerinde bulunmuştur.²⁰⁵

Çocuk suçluluğuna ilişkin tespitlerde bulunabilmek ve bu doğrultuda önleyici politikalar geliştirebilmek bakımından güvenilir istatistiki verilere ihtiyaç duyulmaktadır. AB’de çocuk suçluluğuna ilişkin sayısal veriler, Eurostat’ın istatistiki verileri üzerinden incelenecektir. İncelenen tablolardaki veriler, reşit olmayan anlamına gelen “*juvenile*” yaş grubuna aittir. Ülkelerin belirledikleri asgari ceza sorumluluk yaşına göre bu kategoriye dahil olan çocukların yaşları farklılık göstermektedir.

Tablo 2.1’de kız ve erkek çocuk mahkumların toplamı yer almaktadır. Tablo geneline baktığımızda, düzenli bir artış veya azalma olmadığı görülmektedir. 2008-2017 yılları arası tüm yıllarda en yüksek orana sahip AB ülkelerinin, Polonya ve Birleşik Krallık ülkelerinden İskoçya olduğu görülmektedir. 2008 yılında 97,00 ile İskoçya ilk sırada yer alırken, 76,91 ile Polonya ikinci, 61,97 ile Letonya üçüncü sırada yer almaktadır. İskoçya’nın kendisini en yakın takip eden ülkelerle dahi arasında ciddi bir fark olduğu görülmektedir. 2017 yılında ise 33,85 ile yine en yüksek orana sahip İskoçya’yı, 31,07 ile Polonya ve 22,95 ile Malta izlemektedir. İskoçya’nın oranlarının her sene azaldığı, 2008 ve 2017 oranları karşılaştırıldığında ise her iki yılda da ilk sırada yer almasına rağmen ciddi bir fark olduğu görülmektedir.

2008’de en düşük oranın 0,74 ile Danimarka’da olmasına karşın, 2017’de 0,69 ile en düşük orana sahip ülkenin Yunanistan olduğu görülmektedir. Yunanistan, 2008 yılındaki 22,95’lik bir orana rağmen ciddi bir ilerleme kaydetmiştir. Danimarka’da 2008-2017 yılları arasında ciddi bir değişim olmamış, 2017’de 0,77 ile Danimarka, en düşük orana sahip ikinci ülke olmuştur. Üçüncü sırada ise 1,16 ile İsveç yer almaktadır. 2008-2017 arasında en düşük oranların İsveç ve Danimarka arasında değiştiği görülmektedir.

²⁰⁵ Hammerberg, s.178.

Tablo genelinde en düşük oranlara sahip AB ülkelerinin; Danimarka, İsveç, İzlanda, Slovenya, Belçika ve İrlanda olduğu görülmektedir. 2008 ve 2017 yılları oranlarını karşılaştırdığımızda, Fransa, Hırvatistan, İtalya, Portekiz, Finlandiya ve İsveç'te artış olduğu görülmektedir.

2008 yılında Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya başta olmak üzere 2004 genişlemesinde AB'ye katılan ülkelerin oldukça yüksek oranlara sahip oluşu dikkat çekmektedir. 2017 yılında ise sayılan ülkelerin hepsinin oranlarında düşüş olduğu görülmektedir. 2008 yılında özellikle Letonya ve Polonya'da çok yüksek bir oran olduğu ancak 2017 yılında her iki ülkede de ciddi bir düşüş kaydedildiği görülmektedir.

Tablo 2.1
Avrupa'da Çocuk Mahkum Oranları

AGE: Juvenile **SEX:** Total **UNIT:** Per hundred thousand inhabitants

TIME	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GEO										
Belgium	3.19	2.72	4.06	4.54	4.55	3.96		0.61		
Bulgaria	6.00	4.74	6.06	7.49	6.35	6.62	5.34	3.89	2.27	2.51
Czechia	11.50	8.92	11.28	11.10	9.36	6.14	5.78	5.23	4.48	3.85
Denmark	0.74	1.64	1.40	0.74	0.58	1.01	0.76	0.51	1.37	0.77
Germany (until 1990 former territory of the FRG)										
Estonia	20.71	14.44	18.48	12.61	14.76	13.54	13.54	9.81	11.74	8.01
Ireland	4.25	4.97	2.05	2.02	1.64	0.68	1.01	4.98		
Greece	26.75	25.82	28.88	29.99	30.69	23.29	1.61	0.68	1.17	0.69
Spain			17.97	15.92	13.78	11.43	8.82	8.01	7.79	7.36
France	4.72	4.67	4.82	4.94	5.00	5.01	4.81	4.79	5.11	5.24
Croatia	5.02	7.89	4.84	6.87	8.57	10.56	9.02	6.68	6.03	6.15
Italy	11.56	12.01	12.94	14.22	14.01	13.09	11.05	12.34	13.24	14.43
Cyprus	15.74	15.74	7.85	9.00	14.66	21.14	13.46	15.00	8.88	12.50
Latvia	61.97	48.66	23.47	18.88	15.64	13.26	10.99	12.05	12.21	11.50
Lithuania	30.99	30.09	26.22	22.61	20.13	16.37	15.77	16.21	11.19	9.99
Luxembourg	4.75	4.71	6.53	6.81	0.92	3.62	3.57	1.77	1.21	1.83
Hungary	28.23	27.61	30.71	29.14	28.81	27.20	24.45	20.45	17.89	13.83
Malta	37.64	35.88	42.89	36.01	41.71	18.00	18.50	19.25	20.59	22.95
Netherlands	22.36	19.09	18.64	15.68	15.63	13.66	13.39	11.99	12.32	12.34
Austria	10.77	11.90	10.25	9.58	8.22	6.87	5.36	7.26	7.68	9.31
Poland	76.91	75.79	66.75	60.76	58.64	50.95	57.73	49.34	31.66	31.07
Portugal	17.67	26.34	27.94	32.86	32.23	29.42	23.64	20.05	18.26	18.87
Romania	10.37	12.05	11.57	11.46	11.56	13.52	8.44	8.46	10.93	10.67
Slovenia	3.48	1.15	2.01	2.57	0.28	3.09	1.40	0.83	2.48	
Slovakia	15.42	14.78	13.38	12.81	13.45	9.81	9.25	8.89	7.60	7.18
Finland	8.49	9.34	6.71	6.55	8.04	7.60	9.38	8.28	8.67	9.14
Sweden	0.78	0.31	0.78	0.36	0.63	0.52	0.61	0.91	0.64	1.16
England and Wales	21.37	17.88	13.93	13.23	10.65	7.15	6.08	5.55	5.14	
Scotland	97.00	97.20	82.55	74.73	66.34	54.61	51.46	44.80	41.88	33.85
Northern Ireland (UK)	9.54	4.44	3.95	0.93	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Iceland	2.49	2.47	0.00	2.49	1.25	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Liechtenstein		0.00	14.88	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Norway	0.45	0.72	0.72	0.90	1.43	0.75	0.27	0.44	0.27	
Switzerland	4.97	3.72	3.11	1.99	3.71	2.05	1.70	1.28	1.27	2.45
Montenegro	6.02	6.06	4.74	6.18	6.24	1.40	3.55	3.58	2.88	9.20
North Macedonia	13.13	15.11	14.31	14.09					4.29	7.62
Albania							13.00	13.91	9.60	6.14
Serbia	18.09	20.06	18.32	21.36	18.18	19.02	20.24	18.47	19.49	17.37
Turkey		11.91	9.33	10.28	8.81	8.28	8.73	10.16	10.50	

Kaynak: Eurostat, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, 2019.

Tablo 2.2’de erkek çocuk mahkumların oranları yer almaktadır. En yüksek oranlara baktığımızda, 2008 yılında 181,54 ile İskoçya ilk sırada, 142,90 ile Polonya ikinci sırada ve 117,45 ile Letonya üçüncü sırada yer almaktadır. 2017 yılında ise İskoçya’da erkek çocuk suçluların oranına ilişkin veri elde edilememiş, 56,05 ile Polonya ilk sırayı almıştır. 39,58 ile Malta ve 26,17 ile İtalya izlemektedir.

En düşük oranları ele aldığımızda, 2008 yılında 2,44 ile İzlanda’nın en düşük erkek çocuk suçlu oranına sahip olduğu görülmektedir. İkinci sırada 5,55 ile Lüksemburg ve üçüncü sırada 5,71 ile Belçika yer almaktadır. 2017 yılında ise 0,52 ile Yunanistan ilk sırada yer alırken onu, 1,34 ile Danimarka ve 2,24 ile İsveç izlemektedir.

Tablo 2.3’te kız çocuk suçluların oranlarına yer verilmektedir. Tablo geneline baktığımızda kız çocuk suçlu oranlarının oldukça düşük oranlarda olduğu ve erkek çocuk suçlu oranları ile karşılaştırıldığında önemli ölçüde fark olduğu görülmektedir. En yüksek oranlara baktığımızda 2008 yılında 8,55 ile en yüksek orana sahip İskoçya’da, aynı yıl erkek çocuk suçlu oranının kız çocukların oranının yaklaşık 21 katı olduğu görülmektedir. Benzer şekilde 7,53 ile ikinci sırada yer alan Polonya’da da erkek çocuk suçlu oranı kız çocuk suçluların oranının yaklaşık 19 katıdır. 4,08 ile üçüncü sırada yer alan Letonya’da ise fark yaklaşık 29 katına çıkmaktadır.

Türkiye’ye baktığımızda Tablo 1’de 2009 yılı ortalaması 17,16 olarak hesaplanmakta ve Türkiye’nin 11,96 ile ortalamanın altında bir orana sahip olduğu görülmektedir. 2016 yılı ortalaması ise 9,71 olarak hesaplanmakta ve Türkiye 10,50 ile ortalamanın üstünde yer almaktadır. Tablo 2’de 2009 yılı ortalaması 33,34 hesaplanmakta ve Türkiye 21,65 ile ortalamanın altında yer almaktadır. 2016 yılında ise ortalama 15,79 hesaplanırken Türkiye’nin 19,79 oranıyla ortalamanın üstünde bir orana sahip olduğu görülmektedir. Tablo 3’te ise 2009 yılı ortalaması 2,26 hesaplanmakta ve Türkiye 0,56 ile ortalamanın altında yer almaktadır. 2016 yılında da oranın çok değişmediği, ortalama 1,2 hesaplanırken Türkiye’nin 0,71 ile ortalamanın altında bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2
Avrupa'da Erkek Çocuk Mahkum Oranları

AGE: Juvenile **SEX:** Males **UNIT:** Per hundred thousand inhabitants

TIME	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GEO										
Belgium	5.71	5.23	7.33	8.54	8.81	7.39		0.86		
Bulgaria	11.36	9.06	11.78	14.57	12.02	12.71	10.23	7.40	4.41	4.72
Czechia			20.81	20.36	17.29	11.44	10.64	9.89	7.92	6.80
Denmark		3.21	2.41	1.45	0.97	1.97	1.49	1.00	2.67	1.34
Germany (until 1990 former territory of the FRG)										
Estonia	39.48	25.95	35.11	21.00	27.13	24.74	24.74	17.49	22.08	14.81
Ireland	8.29	9.70	3.99	3.93	3.20	1.33	1.97	9.59		
Greece	49.47	48.03	53.84	57.14	58.77	44.35	2.15	0.93	1.25	0.52
Spain			32.96	29.33	25.14	20.67	16.26	14.74	14.16	13.47
France	8.90	8.83	9.13	9.20	9.29	9.40	8.93	8.99	9.56	9.85
Croatia			7.51	12.18	15.50	19.08	15.55	11.99	10.45	10.11
Italy	21.02	21.77	24.78	25.63	25.55	23.70	20.11	22.05	23.89	26.17
Cyprus	28.42	29.50	15.29	15.33	26.39	35.61	26.24	28.13	17.33	23.23
Latvia	117.45	84.61	43.29	35.27	28.85	25.82	20.29	21.80	23.76	21.82
Lithuania	59.56	57.13	48.91	42.40	36.79	31.19	29.66	31.23	21.44	20.13
Luxembourg	5.55	7.76	11.51	10.77	1.89	3.52	5.52	3.64	1.21	3.36
Hungary	52.59	52.07	57.65	54.34	54.39	50.74	45.69	38.11	32.92	26.02
Malta		69.76	83.32	70.00	81.13	37.22	35.96	35.27	42.27	39.58
Netherlands	42.06	35.78	35.09	29.25	29.54	25.73	25.65	22.86	23.27	23.06
Austria		21.48	17.84	17.55	14.61	12.61	9.66	12.58	13.49	16.79
Poland	142.90	140.86	123.20	112.14	108.62	94.38	104.45	89.27	58.65	56.05
Portugal						29.94				
Romania	19.53	22.52	21.37	21.30	21.66	25.32	15.40	15.64	20.24	19.71
Slovenia		2.24	3.91	4.99	0.55	6.00	2.71	1.62	4.29	
Slovakia		28.28	25.89	24.21	25.26	17.95	17.45	16.74	14.82	14.00
Finland	15.55	17.76	12.96	12.28	15.38	14.33	17.81	14.56	14.95	16.77
Sweden			1.52	0.71	1.22	1.01	1.10	1.76	1.25	2.24
England and Wales	40.59	34.01	26.75	25.45	20.41	13.83	11.86	10.83	10.04	
Scotland	181.54	181.95	152.07	137.96	123.17	101.77	95.67	84.75		
Northern Ireland (UK)	17.71	8.17	7.71	1.81	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Iceland	2.44	4.85	0.00	4.87	2.59	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Liechtenstein		0.00	29.17	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Norway	0.89	1.24	1.41	1.75	2.62	1.39	0.52	0.87	0.35	
Switzerland	8.85	7.10	5.23	3.48	6.68	3.60	3.04	2.36	2.48	4.77
Montenegro		9.09	7.82	10.57	11.95	2.70	6.82	6.87	5.54	17.72
North Macedonia	25.48	29.32	27.75	27.30					8.29	13.92
Albania							25.09	26.83	18.19	11.85
Serbia	31.47	34.83	34.07	38.63	33.95	35.09	37.47	34.48	35.95	32.77
Turkey		21.65	17.60	19.41	16.69	15.70	16.45	19.16	19.79	

Kaynak: Eurostat, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, 2019.

Tablo 2.3
Avrupa'da Kız Çocuk Mahkum Oranları

AGE: Juvenile **SEX:** Females **UNIT:** Per hundred thousand inhabitants

TIME	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GEO										
Belgium	0.56	0.09	0.65	0.36	0.09	0.36	:	0.36	:	:
Bulgaria	0.33	0.17	0.00	0.00	0.35	0.17	0.17	0.17	0.00	0.17
Czechia	0.78	0.78	1.23	1.33	1.01	0.56	0.67	0.33	0.87	0.75
Denmark	0.00	0.00	0.34	0.00	0.17	0.00	0.00	0.00	0.00	0.18
Germany (until 1990 former territory of the FRG)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Estonia	0.82	0.83	0.90	3.37	1.81	1.69	1.69	1.68	0.83	0.82
Ireland	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.17	:	:
Greece	3.09	2.59	2.81	1.67	1.36	1.27	1.17	0.43	1.09	0.88
Spain	:	:	2.07	1.69	1.73	1.63	0.91	0.86	1.01	0.86
France	0.34	0.31	0.24	0.47	0.49	0.42	0.49	0.39	0.46	0.42
Croatia	0.00	1.77	2.04	1.28	1.29	1.57	2.12	1.08	1.93	1.97
Italy	1.54	1.66	1.82	2.11	1.83	1.87	1.42	2.04	1.94	1.98
Cyprus	2.32	1.16	0.00	2.31	2.32	5.87	0.00	1.21	0.00	1.22
Latvia	4.08	11.06	2.73	1.71	1.75	0.00	1.26	1.77	0.00	0.58
Lithuania	0.95	1.64	2.38	1.78	2.58	0.76	1.16	0.39	0.40	0.40
Luxembourg	3.91	1.93	2.03	1.89	0.00	3.72	1.94	0.00	0.00	0.00
Hungary	2.62	1.88	2.36	2.63	1.84	2.34	2.02	1.90	2.04	0.96
Malta	:	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5.26
Netherlands	1.73	1.62	1.40	1.46	1.06	1.01	0.54	0.60	0.84	1.08
Austria	1.56	1.84	2.26	1.21	1.50	0.82	0.83	1.63	1.59	1.35
Poland	7.53	7.34	7.45	6.74	6.06	5.22	8.50	7.25	3.21	4.74
Portugal	:	:	:	:	:	1.53	:	:	:	:
Romania	0.74	1.00	1.24	1.10	0.91	1.09	1.10	0.88	1.10	1.11
Slovenia	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.57	:
Slovakia	0.38	0.58	0.20	0.80	1.01	1.22	0.61	0.61	0.00	0.00
Finland	1.12	0.56	0.19	0.57	0.38	0.57	0.57	1.71	2.10	1.15
Sweden	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.11	0.00	0.00	0.00
England and Wales	1.21	0.98	0.48	0.39	0.41	0.14	0.00	0.00	0.00	:
Scotland	8.55	8.55	9.76	8.64	6.70	5.14	5.15	2.98	:	:
Northern Ireland (UK)	0.96	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Iceland	2.55	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Liechtenstein	:	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Norway	0.00	0.19	0.00	0.00	0.18	0.00	0.00	0.00	0.18	:
Switzerland	0.57	0.14	0.85	0.42	0.56	0.42	0.28	0.14	0.00	0.00
Montenegro	2.77	2.80	1.41	1.43	1.44	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
North Macedonia	:	:	:	:	:	:	:	:	0.00	:
Albania	:	:	:	:	:	:	0.00	0.00	0.34	0.00
Serbia	3.98	4.48	1.66	3.03	1.45	1.96	1.99	1.50	2.02	1.01
Turkey	:	0.56	0.62	0.65	0.50	0.45	0.57	0.67	0.71	:

Kaynak: Eurostat, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, 2019.

İstatistiki verilerin değerlendirilmesinde ülkelerin farklı sistemlere sahip olması, bazı sınırlılıklara yol açmaktadır. Ceza adalet sistemleri, suç istatistiği kaynakları (polis kayıtları, adli istatistikler, mağduriyet anketleri vb.), küçüğün tanımlanması ve adli sisteme dahil edilmesi, küçükler için öngörülen ceza ve yaptırımlar ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği için mevcut sayısal veriler üzerinden yapılan değerlendirmeler sağlıklı bir karşılaştırma yapılmasına imkan vermemektedir.²⁰⁶

Josine Junger-Tas ve ekibinin çocuk suçluluğuna ilişkin yapmış oldukları çalışmada, Avrupa’da en çok görülen suç türlerinin basit hırsızlık, vandalizm ve şiddet suçları olduğu tespit edilmiştir. Alkol ve uyuşturucu madde kullanımı bazı ülkelerde yasak olmadığından çalışmada da suç türleri arasında yer almamış, ancak yüksek kullanım oranlarının risk faktörü oluşturduğu belirtilmiştir. Alkol kullanımının özellikle 12-15 yaş aralığında sık görüldüğü ve diğer ülkelere nazaran ODAÜ’ndeki gençlerin alkol tüketimi oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. İtalya ve İspanya gibi Güney Avrupa ülkelerinde de nispeten yüksek bir oran olduğu kaydedilmiştir. Uyuşturucu kullanım oranı ise alkol kullanımına göre daha düşük tespit edilmiştir. Ayrıca, çoğunlukla hafif uyuşturucuların kullanıldığı görülmektedir. Akran grubunun etkili olduğu, suç işleyen çocukların çoğunun bu suçları arkadaş grubuyla işlediği belirtilmiştir. Avrupa’nın geneline hakim olan parçalanmış aile yapısının da çocuk suçluluğunun etkenlerinden biri olduğu, suça sürüklenen çocukların çoğunun üvey anne veya baba ile yaşadığı tespit edilmiştir.²⁰⁷ Hammarberg birçok Avrupa ülkesinde yapmış olduğu ıslahevi ziyaretlerinde çocukların çoğunun ailesi tarafından şiddete, tacize maruz kaldıklarını ve ihmal edildiklerini tespit etmiştir. Bu nedenle çocuk faillerin içinde buldukları şartların tespit edilmesinin önemine dikkat çekmektedir.²⁰⁸

Batı’da çocuk suçluluğu, kişinin yaşamına etki eden aile, okul, akran grubu gibi sosyal dinamiklerin etkisini temel alan “gelişimsel yaşam boyu” modeli çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu alandaki çalışmaların bulgularından ilki “devamlılık”tır. Devamlılık, çocukluk döneminde suç işleyen kişilerin, yetişkinlik döneminde de suça meyilli oldukları tespitine işaret etmektedir. İkinci bulgu ise erken yaşta başlayan suçluluğun, ileriki yaşlarda

²⁰⁶ Claudia Campistal ve Marcela F. Aebi, “Are Juvenile Criminal Justice Statistics Comporable Across Countries? A Study of The Data Available in 45 European Nations”, **European Journal on Criminal Policy and Research**, Vol.24, Nu.1 (March 2018), s.75.

²⁰⁷ Josine Junger-Tas ve Diğerleri, **Juvenile Delinquency in Europe and Beyond: Results of The Second International Self-Report Delinquency Study**, 1.Basım, New York: Springer, 2010, s.423-425.

²⁰⁸ Hammerberg, s.178.

kronik suçlulara dönüşümü oranının yüksek olduğudur. Suçluların büyük bir çoğunluğunun çocukluk döneminde de bir suç işlemiş olduğu görülmektedir. Üçüncü önemli bulgu ise erken yaşta belli kategorilerdeki suçları işleyenlerin, diğer suç kategorilerine de yönelme olasılığının yüksek olduğudur. Bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda çocukluk döneminde suçun önlenmesinin, toplumdaki suçluluğun azaltılmasında çok daha etkili olabileceği görülmektedir. Bu nedenle suç işledikten sonra müdahale gerçekleştiren ceza adalet sistemleri, suçun önlenmesinde yetersiz kalmaktadır.²⁰⁹

AB’de asgari ceza sorumluluk yaşı, ülkelere göre değişmektedir. Avrupa ülkelerinin genelinde 13-16 arasında değişirken, İngiltere’de ceza sorumluluğu yaşının 10 olması dikkat çekmektedir. Fransa ve Polonya’da 13, Bulgaristan, Macaristan, İtalya, Romanya ve Almanya’da 14, Danimarka, İzlanda, Finlandiya ve İsveç’te 15, Portekiz, İspanya ve Ukrayna’da 16, Belçika’da ise 18’dir. AB politikalarında ve ÇHS’nde ceza sorumluluk yaşının ülkenin siyasi ve sosyal yapısına göre değişiklik gösterebileceği belirtilmiş ve asgari bir sınır belirlenmemiştir. Ancak mümkün olduğunca yüksek tutulması tavsiye edilmektedir.

AB, suça sürüklenen çocukların yargılanmasında, Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adalet Kılavuzlarını, Pekin Kuralları, Riyad ilkeleri ve Havana Kurallarını referans kabul etmekte ve bu çerçevede ceza davalarında çocuğun ve ebeveyninin, çocuğa atılı suçun ne olduğuna dair tam olarak bilgilendirilmesi, müdafinin sorgulama esnasında hazır bulundurulması, işlemlerin hızlı yapılması ve görüşmelerin çocuğa duyarlı biçimde yürütülmesi hususlarına önem vermektedir. Ayrıca çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının son çare olması ve asgari ceza ehliyeti yaşının 12 olarak belirlenmesi, ancak mümkün olduğunca daha yüksek asgari yaş sınırının tercih edilmesi önerisinde bulunmaktadır.²¹⁰

AB ülkeleri çoğunlukla, uluslararası çocuk hukuku ile uyumlu olarak çocuğu cezalandırmayı değil, korumaya ve ıslaha yönelik düzenlemeler benimsemişlerdir.²¹¹ Örneğin, Fransız Ceza Hukukunda 13-17 yaş arası çocuklar için eğitici güvenlik tedbirleri kural, ceza

²⁰⁹ Tuba Topçuoğlu, “Çocuk Suçluluğu ve Gelişimsel (Risk-Odaklı) Suç Önleme”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt.16, Sayı.1 (2014), s.220.

²¹⁰ Avrupa Birliği Temel Haklar Kurumu ve Avrupa Konseyi, s.183.

²¹¹ İlhan Tomanbay, “AB Ülkelerinde Çocuk Koruma Anlayışı ve Türkiye’deki Çocuk Koruma Kanunu”, <https://www.ilhantomanbay.com/2019/02/05/avrupa-birligi-ulkelerinde-cocuk-koruma-anlayisi-ve-turkiyedeki-cocuk-koruma-kanunu/> (9 Nisan 2019), s.3.

ise istisna kabul edilmektedir. Ayrıca Gençlere Yardım Teşkilatı ve Genç Mahkemesine Yardımcı Teşkilat'ın adliye binasının içinde yer alması sonucu, sosyal hizmetlilerle adliyenin daha yakın bir işbirliği kurmaları sağlanmıştır. Çocuk mahkemeleri sadece ceza davaları değil çocuğun korunması, eğitimi, velayet ve vesayet davalarında da tek yetkilidir. İtalya'da 1970'li yıllardan beri uzlaşma usulü ön plana çıkmış ve hakim her olayda çocuk için daha yararlı olacağına kanaat getirdiği takdirde mahkemeye ara vererek uzlaşma usulünü uygulamakla yetkili kılınmıştır. İtalya'da ise 1970'li yıllardan beri uzlaşma usulü tercih edilmekte ve hakim çocuk için daha yararlı olacağına karar verdiğiinde mahkemeye ara verebilmektedir.²¹²

Ceza sorumluluk yaşının en yüksek olduğu ülkelerden biri olan Belçika'nın 2006 yılı Genç Koruma Reformu'nun belirlediği temel ilkeler; çocuk refah sisteminin çok adaletinde karakteristik niteliğe sahip olması, ebeveynlerin çocukların suça sürüklenmelerinden sorumlu tutulmaları, çocuk adalet sisteminde alternatif yaptırımların resmi ve yasal bir zemine oturtulması şeklindedir. Ayrıca bu reform ile çocuk mahkemeleri kararlarını yönlendiren kriterler listesi oluşturulmuş, hakimlerin daha objektif karar vermeleri sağlanmıştır. Kriterler listesi, “küçüklerin kişiliği”, “suçun ciddiyeti” ve “kamu güvenliği” odaklıdır. Belçika'da suça sürüklenen çocuklar için gençlik mahkemelerinde bulunan savcı, gençlerle ilgili davalarda uzmanlaşmış bir savcıdır. Genç Koruma Reformuna göre Cumhuriyet Savcısı, davayı reddedebilir, gençlere ve ailelerine uyarı verebilir, arabuluculuk teklifinde bulunabilir veya ebeveyn stajına karar verebilir. Hakimler yargı süreci boyunca uzman bir hakemdir. Çocuk adalet hakimi, grup konferansı yapabilir. Grup konferansında hem mağdurun hem de suçlunun önemli kişileri davet etmelerine izin verilir, ayrıca bu konferansta bir polis memuru ve sosyal hizmet uzmanı da bulunabilir. Gençlik mahkemelerinde gözaltına alma ve özgürlüğünden yoksun bırakma yerine tavsiye, gençlik mahkemesi sosyal hizmetleri tarafından denetleme, yoğun eğitim denetimi, azami yüz elli saatlik toplum hizmeti, psikolojik tedavi vb. tercih edilmektedir. 12 yaşından küçüklere toplum hizmeti görevi verilmemektedir.²¹³

²¹² Feridun Yenisey, Mukayeseli Hukuk Açısından Ceza Sorumluluğu Yaşı ve Ceza Sorumluluğu Olmayan Çocuklar ve Gençler İçin Ceza Hukukunda Uygulanan Alternatif Yaptırımlar, Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer Armağanı, Cilt.2, 2007, s.1451-1452.

²¹³ Els Dumartier, Jenneka Christiaens ve An Nuytiens, “Belgium”, Scott H. Decker ve Nerea Marteache (Ed.), **International Handbook of Juvenile Justice** içinde (239-267), Cham: Springer, 2017, s.243-253.

Çocuk ceza adalet sistemi bakımından Almanya da örnek teşkil eden ülkelerden biridir. 2002 yılında “Erfurt Cinneti” olarak bilinen ve bir öğrencinin, geçirdiği sinir krizi sonucu kendisi, öğretmenleri, öğrenciler olmak üzere on yedi kişinin ölümüne yol açtığı olaydan sonra Çocuk Koruma Yasası’nda köklü değişiklikler yapılmış, ülke genelinde çocukları korumaya yönelik düzenlemelerde birlik sağlanmıştır.²¹⁴ Almanya’da yetişkinlerin işledikleri suçlarda suç üzerine odaklanılırken, çocuk suçluluğunda suçluya, çocuğun kişiliği ve ahlaki durumuna odaklanılır. Suça sürüklenen çocuklar ancak çocuk mahkemelerinde yargılanabilirler. Hatta sadece çocuklar değil, işledikleri suçun özelliği veya kendi karakteristik özellikleri bunu gerektirdiğinde genç suçlular da çocuk mahkemelerinde yargılanırlar. “Asgari müdahale” prensibi doğrultusunda davaların çoğu reddedilip eğitim programı, disiplin cezası gibi gayri resmi yaptırımlar tercih edilmektedir.²¹⁵ Alman hukukunda 18 yaşından küçükler için tutuklama, gözaltı, hallerinde müdafî bulunması zorunludur. Müdafî aynı zamanda çocuğu bilgilendirmek ve fail-mağdur uzlaşmasını kolaylaştırmakla mükelleftir. Alman Genç Hukuku uzlaşma usulünün amaçları; genç şüphelinin aşırı yük altına girmesinin önlenmesi, ceza sistemi alternatiflerine öncelik verilmesi, ceza adalet sisteminin aşırı yükünün azaltılmasıdır.²¹⁶

Çocuk suçluluğu oranlarının en yüksek olduğu ülkelerin başında gelen İskoçya’da ceza sorumluluk yaşının 8 olduğu görülmektedir. İskoçya Duruşma Sistemi, 16 yaşına kadar çocukların korunması ve 8 yaşından itibaren çocuk suçluluğu ile ilgilenmektedir. Ceza sorumluluk yaşının 8 olarak belirlenmesine karşın yargılama yapılabilmesi için yaş sınırı 12dir. 12 yaşından küçük çocuklar, gözaltına alınamaz, sosyal hizmet uzmanlarına veya çocuk duruşmalarına yönlendirilirler. Duruşmada alınan bir karar sabıka kaydı olabilmektedir. İskoç Duruşma Sisteminin refah temelli bir sistem olduğu, sistemin amaçlarının çocuğun fiillerine değil ihtiyaçlarına vurgu yapmak, sistemin tüm kararlarının çocuğun çıkarlarına olmasını sağlamak, erken ve en az müdahaleyi tercih etmek, duruşmalarda çocukların ve ailelerinin katılımını en üst düzeye çıkararak gayri resmi bir toplantı ortamı oluşturmak olduğu belirtilmektedir.²¹⁷

²¹⁴ Tomanbay, s.5.

²¹⁵ Josine Junger Tas ve Diğerleri, s.49-50.

²¹⁶ Yenisey, s.159.

²¹⁷ Michele Burman ve Susan McVie, “Scotland”, Scott H. Decker ve Nerea Marteache (Ed.), **International Handbook of Juvenile Justice** içinde (371-395), Cham: Springer, 2017, s. 373-376.

AB hukukunda, çocuk adalet sistemine ilişkin bir düzenleme bulunmamasına karşın, gerek yetişkinler gerek çocuklar için geçerli insan hakları hükümlerine bağlı kalarak hareket edilmesi gerektiği, çocuğun toplumla bütünleştirmesinin ve tekrar suç işlemenin önlenmesinin temel amaç olduğu belirtilmektedir. Çocukları özgürlüğünden yoksun bırakmanın son çare olması prensibi ve özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların mutlaka yetişkinlerden ayrı tutulmaları gerektiği üye ve aday ülkelere hatırlatılmaktadır. Temel Haklar Şartı'nda yer alan adil yargılama hakkına ilişkin hükümler, çocuklar için de önem taşımaktadır. Ayrıca, Tercüme Hakkı Direktifi, Bilgilenme Hakkı Direktifi ve Avukata Erişim Direktifi olmak üzere AB direktiflerinde yer alan güvenceler de çocuk adalet sisteminde uygulanmaktadır. AB Avukata Erişim Direktifi'nin 5. Maddesinde çocuklara doğrudan atıf yapılmakta ve özgürlüğünden yoksun kalan çocuğun ebeveynine, çocuğun üstün yararına uymuyorsa başka bir yetişkine durumun haber verileceği belirtilmektedir.²¹⁸

AB üyesi ülkelerde çocuk hakları ve çocuk suçluluğuna ilişkin yaklaşım ve uygulamalar farklılık göstermektedir. Bu nedenle genel bir değerlendirme yapmak doğru olmayacaktır. Ancak Almanya, Belçika gibi bazı Avrupa ülkelerinde hem ÇHS'ne uygunluk hem de çocuğun üstün yararı bakımından örnek teşkil edecek uygulamalar benimsendiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı ülkelerde de hem çocuk hakları hem de suça sürüklenen çocuklar bakımından sorunlar devam etmektedir. Bu nedenle AB'nin çocuk haklarında ve çocuk adalet sisteminde ortak bir politika izlemesi gerekmektedir. Birlik'in üye devletler üzerindeki sınırlı yaptırım gücü sebebiyle tavsiye niteliğindeki kararlar yeterince etkili olamamaktadır. Aynı zamanda tüm üye devletlerin ÇHS'ne taraf olmaları da ülke içi uygulamaların çocukların üstün yararına uygun bir şekilde oluşturulmasında yeterli olmamaktadır. AB'nin, üye devletlerin yetkilerini teslim ettikleri ortak bir çocuk hakları politikası ve çocuk adalet sistemi geliştirmesi gerekmektedir.

²¹⁸ Avrupa Birliği Temel Haklar Kurumu ve Avrupa Konseyi, s.185.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI ve SUÇLULUĞU:

AVRUPALILAŞMA ve AB-LEŞME

Türkiye'de çocuk haklarını geliştirme yönünde atılan adımlar, hem taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler çerçevesinde, hem de AB'nin koşulluluk prensibi etkisiyle gerçekleşmiştir. Türk siyasetinde Avrupalılaşma düşüncesi temel teşkil etmektedir. Ancak Türk siyasetine hakim olan Avrupalılaşma, Avrupa değerlerinden ziyade, Avrupa entegrasyon sürecinin dışında kalmama, teknik ve ekonomik gelişmeleri yakından takip edebilme ve Avrupalı bir devlet olarak güç sahibi olabilme amacı taşımaktadır. Bu perspektifte ilerleyen Avrupalılaşma düşüncesi, toplum tarafından da kaçınılmaz kabul edilmesine karşın, Avrupa'nın Türkiye siyasetinde otoriter etkisi ve Avrupalılaşma sürecinin kültürel değerlerde yozlaşmaya sebep olması endişesine yol açmıştır. Bu bölümde genel hatlarıyla Türkiye'nin Avrupalılaşma/AB-leşme süreci ele alınacak, bu sürecin çocuk hakları ve suçluğuna etkisi incelenecektir.

1. TÜRKİYE'DE AVRUPALILAŞMA

Türkiye'de Avrupalılaşmaya yönelik çalışmalarda genellikle Türkiye-AB ilişkilerinin iniş çıkışlarına odaklanıldığı ve bu doğrultuda yasal düzenlemelerin ele alındığı, Avrupalılaşmanın toplumu şekillendiren yönünün ihmal edildiği görülmektedir. Avrupalılaşma etkisine daha geniş bir perspektiften bakabilmek ve sadece yasal düzeyde kalmayıp çok katmanlı etki değerlendirmesi yapabilmek için sosyal ve siyasi aktörlerin söylemleri ile inşa ettikleri Avrupalılaşmayı görmek gerekmektedir.²¹⁹ Türkiye'nin Avrupa ile ilişkileri, bir kesim tarafından sadece iktisadi boyutuyla ele alınırken bir diğer kesim tarafından insan hakları perspektifinden ele alınmakta ve kültürel boyut ihmal edilmektedir.²²⁰

Toplumların Avrupa ile olan tarihsel geçmişi ve bu süreçte Avrupa'ya dair oluşan algı, Avrupalılaşmanın o toplum için ifade ettiği anlamı belirlemektedir. Hem Osmanlı

²¹⁹ Kaliber, *Europeanization of Public Debates And Civil Society in Turkey: The Kurdish Question*, s.3.

²²⁰ Ortaylı, *Batı Kültürü ve Türkiye*, s.5.

Dönemi'nde hem de Cumhuriyet Dönemi'nde modernleşme amacıyla Avrupa standartlarını yakalama düşüncesi, Türkiye'yi Avrupa ailesine dahil ederek daha güçlü bir ülke haline getirme amacı taşır. Güçlü bir devlet olmanın ön kabulü olarak görülen modernleşme için Avrupa'yı modern yapan tüm siyasi ve kültürel boyutların içselleştirilmesi amacıyla Türk modernleşmesi başlamıştır.²²¹

Osmanlı'nın modernleşme süreci, Batı Avrupa ile aynı tarihsel sürece sahip olmayıp, askeri yenilgiler, toprak kaybı, ekonominin zayıflaması gibi problemlere çözüm aranması sonucu başlamıştır.²²² Tanzimat'tan sonra Osmanlı'nın Avrupa'ya benzeme çabaları siyaset, edebiyat, kılık-kıyafet vb. alanlara da sirayet etmiştir. Bu etkinin en çok İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerde, gayrimüslimlerin de tesiri ile biçimsel bir Avrupalılaşıma şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.²²³

Tanzimat Dönemi'ndeki uygulamalar Batı'nın Osmanlı'yı sömürdüğü düşüncelerine ve dolayısıyla toplumda Batı'ya karşı tepkiye yol açmıştır. Tanzimat'la birlikte Osmanlı'ya aktarılan yalnızca askeri ve siyasi yapı olmamış, Batı'nın günlük kültürünün etkileri de görülmeye başlamıştır. Giyim-kuşam, ev eşyaları, insanlar arası ilişkiler Avrupalı olmaya başlamıştır. Avrupalılaşımanın yaşam biçimine, kültüre olan etkisi toplumu huzursuz etmiştir.²²⁴ Toplumun bir kesimi hiç görmeden Avrupalı olmaya sıcak bakarken, diğer kesim ise hiç görmeden Avrupalılaşmaya tepki göstermiştir. Bu iki uç görüşün Avrupalılaşmaya yüzeysel baktıklarını söylemek mümkündür.²²⁵

Türk edebiyatına baktığımızda Avrupalı olma çabasının toplum tarafından nasıl algılandığına dair örnekler görmek mümkündür. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kiralık Konak adlı eserinde, Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Bey ve Rakım Efendi'sinde, Recaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası'nda Avrupalı olmaya çalışan karakterler gülünç, ukala veya bencil kişiler olarak tasvir edilmektedir.²²⁶

²²¹ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.59.

²²² Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, "Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (drl.), Bursa: Dora, 2009, s.14.

²²³ Manisalı, s.14.

²²⁴ Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi Makaleler IV**, 1.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s.15.

²²⁵ Ortaylı, *Batı Kültürü ve Türkiye*, s.18.

²²⁶ Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (drl.), Bursa: Dora, 2009, s.49-50.

1856 Islahat Fermanı ile Müslüman olmayan vatandaşlara dair ayırım kaldırılarak bir Osmanlı vatandaşlığı inşa edilmeye çalışılmış, ancak bu girişim toplumda tepkiyle karşılanmış ve Batı'ya taviz vermenin sonucu olarak değerlendirilmiştir.²²⁷ İnaç, Osmanlı Dönemi'ndeki Avrupalılaştırma girişimlerinin, devletin bekası temeline dayandığı, Batı'nın bir tehdit unsuru olarak görülmesi sebebiyle, bu tehlikeden korunabilmek için bütünleşmeye yönelik adımlar atıldığı, toplumsal-kültürel boyutta Avrupalılaştırma talebi olmayan zayıf bir "sosyal mühendislik projesi" olduğu görüşündedir.²²⁸

Cumhuriyet'in ilk yıllarında hem laikleşmeye yönelik girişimler, hem de Avrupa yaşam şeklini Türk toplumuna benimsetmek üzere atılan adımlar, toplumun çoğunluğu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Batı kültürüyle eğitim veren okullarda yetişen kesim, bu tür modernleşme girişimlerine sıcak bakmasına karşın küçük bir azınlığı oluşturmaktadır. Ancak çoğunluğu muhafazakar olan toplum, kültürel değerlerin değişmesine yönelik çalışmalara tepki göstermiştir.²²⁹

1963 yılında İnönü'nün Ankara Antlaşması'nı imzalanmasına Parti içinden itirazlar gelmiş, CHP Genel Sekreteri Besim Üstünel antlaşmayı, "Türkiye'yi dışarıya el açan ülke konumuna getirecek bir antlaşma" olarak değerlendirilmiştir.²³⁰ Aynı dönemde Türkiye İşçi Partisi'nin "Ortak Pazara Hayır Bildirisi" de bu görüşü destekler niteliktedir. Avrupalılaştırma ve AB-leştirme Türkiye'de İslami kesim tarafından, Türkiye'nin İslami kimliğinin asimilasyonu endişesiyle karşılanmıştır. Avrupa'ya entegrasyonun İslami ve geleneksel değerlere uymayan bir yapıda olduğunu savunmuşlardır. Sol kesimde ise Avrupa'ya emperyalist gözüyle bakılmış ve bu düşünce "onlar ortak biz pazar söylemleri" ile dile getirilmiştir.²³¹ MHP ve MSP koalisyonu Avrupa Topluluğu (AT)'na bir Hristiyan Birliği olduğu düşüncesi ile ihtiyatla yaklaşmış ve MSP lideri Erbakan, AT'nin ortak pazarı yerine İslam ortak pazarı

²²⁷ Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s.16.

²²⁸ İnaç, s.197.

²²⁹ Recep Bilgin, "Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Devlet ve Millet Modernleşmesi", *JOMSES*, Vol.1, Nu.2 (October 2015), s.108.

²³⁰ Bahar Üste, "Türkiye'de Siyasal İktidara Gelen Partilerin AET/AT/AB İlişkileri Hakkındaki Görüşleri ve Yönetim Yapısına Etkileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.8, Sayı.3 (2006), s.333.

²³¹ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.59-60.

kurulmasını önermiştir.²³² MHP lideri Türkeş de AET'nin "Türk milliyetçiliğine zarar verecek bir Hıristiyan ittifakı" olduğunu dile getirmiştir.²³³

Başta Almanya ve Fransa olmak üzere AB ülkelerinin, Türkiye'nin Avrupa'da olmadığı şeklindeki söylemleri ve Türkiye'nin AB üyeliği yerine "ayrıcalıklı ortaklık" teklif etmeleri, Türkiye'de AB'nin güvenilirliğini sarsmıştır.²³⁴ Avrupa'nın Türkiye'yi Avrupalı kabul etmemesi, Avrupa'daki Türk göçmenlerin ırkçı tepkilere maruz kalmaları ve Avrupa ülkelerinin zaman zaman Türk düşmanlığı üzerinden siyaset yapmaları, Türklerin modern Avrupa idealini sarsmaktadır.

Avrupalılaştırma düşüncesi uzun zamandır Türkiye siyasetinin gündeminde olmasına karşın, sanılanın aksine bu düşünce Avrupa'nın kültürel değerlerine öykünmeden ve onu yüceltmekten ziyade stratejik bir zemine oturtulmaktadır. Türkiye, Avrupalılaştırmayı mecburiyet kabul etmekte ancak bu mecburi girişimin sonucunda, Avrupa'nın Türkiye üzerinde sahip olacağı güçten de tedirginlik duymaktadır.

Avrupalılaştırma kavramı çerçevesinde yerli siyasi aktörler arabulucu olarak nitelendirilirken, Türkiye için bu durum arabuluculuktan daha fazlasıdır. Türkiye'de siyasi aktörler Avrupalılaştırma sürecinin yaratıcılarındandır.²³⁵ Türkiye'de Avrupalılaştırma çalışmalarının büyük ölçüde AB-leşmeye indirgenmiş olmasını da bu durumla açıklamak mümkündür. Avrupalılaştırma, siyasi olarak kaçınılmaz kabul edilmiş ve Avrupalılaştırma olarak kaydedilen girişimler de hukuki ve yönetsel yapıda yapılan değişiklikler, yenilikler olmuştur. Türkiye'nin politik Avrupalılaştırma sürecinin başlangıcı olarak 1999 Helsinki Zirvesi bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir ancak elbette bu sürecin başlangıcı çok daha eskiye uzanmakta, hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki modernleşme reformlarını da kapsamaktadır.²³⁶ Bu nedenle Türkiye'de Avrupalılaştırmanın kurumsal ve politik boyutuna yönelik gerçekleştirilen reformlar, Cumhuriyet öncesi ve sonrası iki döneme ayrılarak genel hatlarıyla incelenecektir.

²³² Ceren Uysal, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı.1 (2001), s.144.

²³³ Üste, s.337.

²³⁴ Tuba Eldem, "The End Of Turkey's Europeanization", **Turkish Policy Quarterly**, Vol.12, Nu.1 (Spring 2013), s.127.

²³⁵ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.54.

²³⁶ Diez, Agnantopoulos ve Kaliber, s.10.

1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Avrupalılaşıma

Osmanlı İmparatorluğu'nun güç kaybetmeye başladığı dönemde bunun nedeninin Batı'nın askeri yapısı ve silah gücü olduğu kanısına varılmıştır. Bu nedenle Batı'nın askeri yapısı örnek alınmış ve uyarlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu girişim, hem kültürel hem ekonomik gerekçelerle toplum tarafından tepkiyle karşılanmıştır.²³⁷

Osmanlı'nın Batı Avrupa'nın askeri yapısı ve eğitim sistemini örnek alması ve uyarlama çabası Tanzimat'tan önce başlamıştır. Tanzimat ise bu düşüncenin politik uygulamasının başlangıcı kabul edilmektedir.²³⁸ Tanzimat'la birlikte Avrupalılaşıma yönünde hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan bazıları; 1850 tarihli ve Fransız hukukunu temel alan Ticaret Kanunu, 1863 Ticaret-i Bahriye Kanunu, 1858'de yine Fransız kanunu temel alınarak ceza kanununda yapılan düzenlemeler ve ilk anayasa kabul edilen 1876 Kanuni Esasi'dir.²³⁹

Eğitim kurumları da Avrupalılaşıma sürecinden etkilenmiş ve medrese kültürü değişime uğramıştır.²⁴⁰ II Abdülhamit, Avrupa'nın idari sistemini, tekniğini, askeri teşkilatını ve ayrıca eğitim sistemini önemsemiş ancak aynı zamanda Müslüman halkın güçlendirilmesine çalışmıştır. Avrupa'nın ilerlemesinde pozitif bilimlerin etkili olduğu düşüncesi ile eğitimde donanımlı bir kuşak yetiştirmeye yönelik düzenlemeler yapılmıştır.²⁴¹

Osmanlı'nın son zamanlarında Jön Türk hareketi, Avrupalılaşıma yönelik önemli bir dönüm noktasıdır. Avrupa eğitim sisteminin benimsendiği okullarda eğitim gören Osmanlı bürokratları, Avrupalı düşünce sisteminden etkilenmişlerdir. Jön Türkler, Avrupa'nın bürokratik ve siyasi yapısına önem vermişler ve devletin kurtuluşunu Avrupalılaşımda görmüşlerdir. Jön Türklerin temel aldığı iki unsur ise laiklik ve milliyetçilik olmuştur.²⁴² Türkiye'de anayasal ve parlamenter bir yönetim kurma gereği duymuşlar ancak bunu

²³⁷ Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s.12-13.

²³⁸ Kalaycıoğlu ve Sarıbay, s.13

²³⁹ Ortaylı, *Batı Kültürü ve Türkiye*, s.6.

²⁴⁰ Ortaylı, *Batı Kültürü ve Türkiye*, s.33.

²⁴¹ Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s.18.

²⁴² Bilgin, s.104.

demokratikleşme bilinciyle değil, modernleşmeye yönelik bir zorunluluk olarak görmüşlerdir²⁴³

1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Avrupalılaşıma

Avrupalılaşımanın iç politikada nasıl etki ettiğinin analizinde ulusal aktörlerin bu aracı nasıl kullandıkları da önem taşımaktadır.²⁴⁴ Türkiye'de Avrupalılaşıma söylemi, Avrupa entegrasyonu süreci, iç siyasetin demokratikleşmesine yönelik atılan adımlarda meşrulaştırıcı bir zemin oluşturmuştur. Yapılan hukuki değişikliklerin, Avrupa'nın isteği doğrultusunda, Avrupa'ya uyum sağlamak amacıyla yapıldığı belirtilerek topluma, reformların kaynağının Avrupa olduğu anlatılmıştır.²⁴⁵

Cumhuriyetin ilanından sonraki inkılapların da Avrupa ile bütünleşme hedefi doğrultusunda yapıldığı görülmektedir. Türk hukuk sisteminin Avrupa ülkeleri örnek alınarak şekillendirilmesi, Medeni Kanun'un, Ceza Kanunu'nun, Ticaret Kanunu'nun Avrupa ülkelerinin kanunlarına neredeyse birebir benzerliği ve yönetim şeklinin dahi Avrupa'ya ait oluşu bu duruma örnek gösterilebilir. Harf İnkılabı, Şapka İnkılabı, rakamlar ve takvimde yapılan değişiklik, Avrupa'nın bir parçası olabilme yolunda atılan adımlardır. Elbette laiklik de bu sürecin bir parçası olarak Türk siyasetinde yerini almıştır.²⁴⁶

1959 yılında AET'ye yapılan başvuru, Atatürk'ün Türkiye'yi Avrupalı devletler arasına dahil etme düşüncesine yönelik sembolik bir adım olarak yorumlanmıştır. 1960'larda yükselen sağ hareket ise komünizm ve sosyalizm karşıtlığı sebebiyle AET üyeliğini desteklemiştir.²⁴⁷

²⁴³ Erik Jan Zürcher, "Jön Türkler, Müslüman Osmanlılar ve Türk Milliyetçileri: Kimlik Politikalar, 1908-1938", **Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si**, Kemal H. Karpat (drl.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.262.

²⁴⁴ Kaliber, *Europeanization of Public Debates And Civil Society in Turkey: The Kurdish Question*, s.7.

²⁴⁵ Diez, Agnantoupulos ve Kaliber, s.8.

²⁴⁶ Şaban H. Çalış ve Kısmet Metkin, "Algı ve Yanılgı: AB Normları, Türkiye'nin Üyeliği ve AK Parti'nin Rolü", **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt.25, Sayı.2 (2017), s.4.

²⁴⁷ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.60.

1980 yılında “24 Ocak Kararları” olarak anılan ekonomi programı, Batı’nın ekonomik yapısına uyum sağlamak üzere hazırlanmıştır.²⁴⁸ Ancak 1980 Darbesi, Türkiye’nin Avrupalılaşıma sürecini sekteye uğratmıştır. 1983 yılında yapılan seçimi kazanarak Başbakan olan Özal, AET ile ilişkilerin normalleştirilmesine önem vermiş ve özellikle ekonominin liberalleşmesine çalışmıştır.²⁴⁹

Darbe sonrası dönemde Avrupa Türkiye’yi, insan haklarının ihlali bakımından uyarmış ve Türkiye’deki anti-demokratik uygulamalar, Avrupa’nın tepkisine yol açmıştır. Ancak Türkiye’nin, Türk vatandaşlarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuru yapmalarını kabul etmesi, Avrupalılaşıma bakımından çok önemli bir gelişmedir. Bu şekilde Türkiye, sadece Avrupa hukukunu kabul etmekle kalmayıp, aynı zamanda Türk vatandaşlarının da Avrupa adaletine erişimine imkan tanımıştır. 1990’larda yaşanan ekonomik krizler ve siyasi yolsuzluklar, Türkiye’de hesap verebilir ve şeffaf bir hükümet ihtiyacını güçlendirmiş ve AB üyeliği bunu sağlayacak bir çözüm olarak görülmüştür.²⁵⁰

Çiller hükümeti döneminde Avrupa Topluluğu ile ilişkilerde karşılıklı olarak yükümlülüklerin ihmal edildiği ve bu durumun düzeltilmesinin kaçınılmaz olduğu ifade edilerek, Gümrük Birliği’ne giden süreç hızlandırılmıştır.²⁵¹

1999’da adaylık statüsünün elde edilmesi ile birlikte Türkiye’de AB-leşme artmıştır. Toplum nezdinde ise Türkiye’nin Avrupalılaşması ve özellikle AB-leşme süreci, Türk siyasetinde demokratikleşme ve serbestleşme olarak değerlendirilmiştir.²⁵²

AB müktesebatına uyum için 2001 ve 2004’te anayasa reformları yapılmış, ayrıca reform paketleri oluşturulmuştur. 2001 değişiklikleri ile Siyasi Partiler Kanunu düzenlenmiş ve siyasi partilerin kapatılması zorlaştırılmıştır. 2003’te Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararları doğrultusunda yargılamanın yenilenmesine dair düzenlemenin kapsamı genişletilmiştir.²⁵³

²⁴⁸ Umut Karabulut, “12 Eylül Döneminden Gümrük Birliği Üyeliğine Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Avrupa Birliği Politikalarına Genel Bir Bakış”, **Belgi**, Sayı.1 (Kış 2011), s.75

²⁴⁹ S. Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 4.Basım, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1996, s.399.

²⁵⁰ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.61.

²⁵¹ Üste, s.339.

²⁵² Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.62.

²⁵³ Çalışkan ve Metkin, s.17-20.

2002 Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile birlikte Türkiye’de Avrupalılaşıma ivme kazanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi hem meşruiyet aracı olarak hem de demokratikleşme sürecinde ordunun siyaset üzerindeki etkisini azaltabilmek için AB’ye ihtiyaç duymuştur. Bu doğrultuda AB ile ilişkilerin sağlamlaştırılması için reform süreci başlatılmıştır Hatta eski Avrupa Parlamentosu üyesi Joost Lagendjik, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının Türkiye’yi AB’ye hiç olmadığı kadar yakınlaştırdığını dile getirmiştir.²⁵⁴

2003 yılında hazırlanan uyum paketi ile işkence suçunun soruşturulması, TSK’nın Sayıştay tarafından denetlenmesi, tüzel kişilerin dernek kurabilmesi gibi hususlara yer verilmiştir. 2004 anayasa değişiklikleri ile kadın-erkek eşitliği anayasal temele oturtulmuş, idam cezası kaldırılmış, usulüne uygun olarak yürürlüğe giren temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmalar kanun hükmünde kabul edilmiştir.²⁵⁵ Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti reformist hareketlerini meşrulaştırabilmek için Avrupalılaşmayı referans göstermiştir. Bu dönemde Avrupalılaşıma, sol kanat için yine modernleşme ve çağdaşılaşma ile özdeşleştirilmişken, sağ kanat tarafından modernleşme ile eşdeğer görülmeyip Türkiye’nin Doğu ve Batının kültürünü bir araya getiren ve bölgesel bir güç olmasına hizmet eden bir süreç olarak görülmüştür. Ancak Avrupa’nın azınlıklara dair artan söylem ve talepleri, Türkiye’nin toprak bütünlüğünün bozulmaya çalışıldığı şeklinde değerlendirilmiş ve özellikle milliyetçi kesim tarafından AB’ye karşı tepki geliştirilmiştir.²⁵⁶ Die Zeit’te yayınlanan yazısında “Lozan’da bir Kürt devletinin kurulmamış olması büyük hatadır” ifadesine yer veren eski Almanya Başbakanı Helmut Schmidt, Avrupa’nın PKK’yı desteklediği ve Türkiye’yi bölmek istediği düşüncelerini kuvvetlendirmiştir.²⁵⁷

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin ikinci ve üçüncü hükümet dönemlerinde AB coşkusu ve hükümetin AB ile ilgili söylemleri azalmış, süreç büyük ölçüde ekonomik ilişkilere indirgenmiştir. AB’nin bu şekilde araçsallaştırılması, Birlik’in İlerleme Raporlarına da yansımış ve 2010 yılı raporunda Türkiye’nin üyelik için reformlarının zayıflığına işaret edilmiştir.²⁵⁸ 2010 yılı ve sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin değişen dış politika

²⁵⁴ Ömer Uğur ve Metin Aksoy, “Avrupalılaşıma Kavramı ve Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecine Etkisi”, **KTÜ SBE Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.10 (2015), s.173-174

²⁵⁵ Çalışkan ve Metkin, s.21-22.

²⁵⁶ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.63.

²⁵⁷ Manisalı, s.179.

²⁵⁸ Kaliber, *Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey*, s.64.

stratejisi ve Avrupa ile ilişkilerden çok, Orta Doğuya yönelmesi Türkiye'de eksen kayması yaşandığı tartışmalarına yola açmıştır.²⁵⁹

Türkiye'nin Avrupalılaşma/AB-leşme sürecinin büyük ölçüde, güçlü bir devlet olabilmek için Avrupa ile ilişkilerin kaçınılmaz olduğu düşüncesi temelinde ilerlediği görülmektedir. Osmanlı Dönemi'nde Avrupa'nın askeri ve teknik gelişmeleri karşısında güç kaybeden yönetim, çareyi Avrupa'nın gelişmelerine ayak uydurmak olarak görmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise siyasi Avrupalılaşmanın ötesinde, Avrupa yaşam tarzının ve düşüncelerinin benimsenmesi hedeflenmiş ancak yukarıdan-aşağı gerçekleştirilmeye çalışılan bu Avrupalılaşma süreci umulan başarıyı yakalayamamıştır.

Çok partili dönem sonrası başlayan AET/AT ilişkileri döneminde Avrupalılaşma amacının, Avrupa entegrasyon süreci dışında kalmama ve iç karışıklıklara mücadelede Avrupa'nın desteğini sağlama düşüncesi olduğu görülmektedir. 1980'lerde Türkiye'nin liberal ekonomi politikasının ve Avrupa ile ticari-ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi hedefinin, dönemin Avrupalılaşma stratejisinin temelini oluşturduğu görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde de kalkınma politikasının önem teşkil ettiği ve Türkiye'de sivilleşme hedefi doğrultusunda gerçekleştirilen reformları meşrulaştırma amacıyla AB entegrasyon sürecinin bir araç kabul edildiği görülmektedir.

Son zamanlarda Türkiye'de AB etkisinin, Avrupa ülkelerinin Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik tutumları ve Türkiye karşıtı söylemleri nedeniyle zayıfladığı görülmektedir. Özellikle 2017 Avrupa seçimleri döneminde Avrupa ülkelerinin Türk düşmanlığı üzerinden yürüttükleri seçim politikaları, Türk toplumunda ve siyasetinde Avrupa'ya tepkili yaklaşılmasına yol açmıştır.

2. TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI ve ÇOCUK SUÇLULUĞU

Türkiye'de çocuklarına ilişkin yapılan düzenlemelerde büyük ölçüde Batı ile ilişkiler, özellikle AB adaylık süreci sonrasında, çocuk haklarının AB'nin koşulluluk unsurlarından biri

²⁵⁹ Burhanettin Duran, "Türk Dış Politikasının İç Siyaset Boyutu: 2010 Değerlendirmesi", **Türk Dış Politikası Yıllığı**, 2011, s.16.

olması etkili olmuştur. Bu başlık altında Türkiye'de çocuk haklarının gelişim süreci ve çocuk suçluluğunun durumu, Avrupalılaşıma çerçevesinde ele alınacaktır.

2.1. Türkiye'de Çocuk Hakları

Türkiye, uluslararası alandaki çocuk hakları gelişmelerini yakından takip etmiş, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul eden ilk devletlerden olmuştur. Ancak Türkiye'de çocuk hakları bilincinin oluşmasının temellerinin, çok daha eskiye dayandığını söylemek mümkündür. Özellikle Tanzimat döneminde çocukların korunması gereken ve çocuğun eğitiminin önemini vurgulayan eserler bulunduğu görülmektedir. 1917'de kurulan İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocuklar için kurulan sosyal hizmet kurumu olarak kabul edilmektedir.²⁶⁰

1949 yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu kabul edilmiştir. ÇHS'nden önce, 28.06.1963 tarihinde BM Çocuk Hakları Bildirgesi ilkeleri ışığında, Türk Çocuk Hakları Bildirisi hazırlanmıştır. Bildiride, 16 yaşından küçük çocukların eğitimden alıkonamayacağı ve sömürülemeyeceği, orta öğrenimine devam etmeyen veya edemeyen çocukların bilgi ve beceri kazanmaları için Milli Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler tarafından kurslar açılması, anne-babaların çocukları iyi bir şekilde yetiştirme yükümlülüğü ve onların yetersiz kaldığı noktalarda devletin sorumlu olduğu, çocukların ilgi ve sevgiyle büyüme hakkı gibi hususlara yer verilmiştir.²⁶¹

7.11.1979 tarihinde Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir. 1989 tarihli ÇHS Türkiye'de, 14.09.1990 tarihinde imzalanmış ve 27.01.1995 tarihinde 22184 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 17, 29 ve 30. Maddelerine, T.C. Anayasası ve 1923 Lozan Antlaşması sebebiyle çekince koyulmuştur. 17. Maddede devletin, azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özen göstereceğine, 29. Maddede çocuğun kültürel kimliği, dil ve değerlerine saygısının geliştirileceğine, 30. Maddede ise azınlığa mensup

²⁶⁰ Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", A.Ü. **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı. 34 (2007), s.322.

²⁶¹ Musayeva, s.36-37.

çocukların, mensubu oldukları azınlık topluluğunun diğer üyeleriyle kendi kültüründen yararlanma, dinini ve dilini yaşama hakkına engel olunamayacağına dair hükümler yer almaktadır. Görüldüğü gibi üç madde de azınlık haklarına ilişkin hükümler içermektedir. Türkiye, uluslararası anlaşmalarda kabul ettiği azınlıklar dışında bir azınlık grubu kabul etmediğinden bu maddelere çekince koymuştur.²⁶² Ayrıca Lozan Antlaşması'nda gayrimüslimlere tanınmamış hakların, sözleşme ile tanınmasının mümkün olmayacağı düşüncesine istinaden bu çekinceye gerek duyulmuştur. Ancak çekince koyması sebebiyle Türkiye, Çocuk Hakları Komitesi tarafından eleştirilmiştir.²⁶³ Sözleşme, TBMM tarafından 4058 sayılı kanunla uygun bulunmuş ve iç hukuk kurallarına uygun bir şekilde yürürlüğe girmiştir. T.C. Anayasası 90. Maddesine göre usulüne uygun olarak yürürlüğe giren uluslararası sözleşmeler kanun hükmünde kabul edildiğinden ÇHS de kanun hükmündedir. Sözleşmenin kabulüyle Türkiye, çocuk hakları bakımından sorumluluklarını yerine getirmeyi taahhüt etmektedir. Sözleşmenin iç hukukta yürürlüğe girmesinin ardından, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) çocuk haklarının korunması ve izlenmesi ile görevlendirilmiş ve kurum bünyesinde bir bölüm oluşturulmuştur.²⁶⁴

18.01.2001 tarihinde BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 4620 sayılı yasa ile TBMM'de onaylanmıştır.²⁶⁵ Sözleşmenin amacı, çocukların velayet, ikamet gibi kendileriyle ilgili konularda bilgilendirilmesi ve adli birimlerde bu konularda kendi taleplerini dile getirebilmelerinin sağlanması, çocuğun üstün yararının temin edilmesidir. Sözleşmeyi imzalayarak Türkiye, babalığın mahkeme kararı ile kurulması, velayet, çocuğun ebeveyni ile ilişkisi, boşanma davaları gibi aile hukuku davalarında çocuğun yararının korunması ve çocuğun taleplerinin dinlenmesi yönünde hareket edeceğini kabul etmektedir.²⁶⁶

2002 yılında yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda, çocuklarla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. 2005 yılında Türk Ceza Kanunu'nda da çocuklar bakımından değişiklikler ve düzenlemeler yapılmış, ayrıca Çocuk Koruma Kanunu çıkarılmıştır. 2010

²⁶² Baskın Oran, **Türkiye'de Azınlıklar**, 7. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.50.

²⁶³ Hasan Tahsin Fendoğlu, **Çocuk Hakları Hukuku**, 1. Basım, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014, s.99.

²⁶⁴ Ömer Tutkun ve Mustafa Koç, "Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye'de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler", **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt. 3, Sayı. 2 (2003), s.13.

²⁶⁵ Arif N. Alpsoy, "Uluslararası Hukuk ve Ulusal Mevzuatımız Işığında Mağdur Çocuklara Yönelik Düzenlemeler", **TBB Dergisi**, Sayı. 58 (2005), s.250.

²⁶⁶ Musayeva, s.34.

yılında Anayasa’da yapılan değişiklikler çerçevesinde çocuklara yönelik yeni düzenlemeler de önem arz etmektedir. Bu yasal düzenlemelere aşığıda yer verilecektir.

2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasıyla, SHÇEK’nun çocuk hakları sözleşmesinin uygulanması ve takibi görevi Bakanlık’a devredilmiştir. Mevcut durumda ÇHS ile ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve takibi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.²⁶⁷ Bu müdürlüğe bağlı Çocuk Hakları Daire Başkanlığı, kendisine bağlı “Çocuk Haklarının İzlenmesi ve Koordinasyonu Birimi”, “Çocuk Hakları Raporlama Birimi”, “Çocuk Hakları Tanıtım ve Bilinçlendirme Birimi” ile çalışmalarını sürdürmektedir.²⁶⁸

2.1.2. Türk Hukukunda Çocuk

Çocuk hukuku temelde, kurallar çerçevesinde çocuğun toplum ve aile içerisinde korunması ve güçsüz konumda olan çocuğun desteklenmesi amacı taşımaktadır. Hukuk düzeni ile çocukların tehlikelerden uzak, kendilerini koruyabilecekleri bir ortamda yaşamaları sağlanmaya çalışılır.²⁶⁹ Türk hukuk sisteminde çocuğa dair hükümler dağınık bir şekilde yer almaktadır. Bu bakımdan tek başına çocuğa yönelik bir mevzuattan söz etmek mümkün değildir. Çocuklara yönelik maddeleri ile Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu ayrıca önem taşımaktadır.

2.1.2.1. T.C. Anayasası

Türkiye’de çocuk haklarının temel çerçevesi Anayasa’da çizilmektedir. T.C. Anayasası’nda yer alan “Kişilerin Hakları ve Ödevleri” başlığı altında “herkes” ve “hiç kimse” ibareleri çocukları da kapsamaktadır.²⁷⁰ Örneğin 33. Maddede yer alan “Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hakkına

²⁶⁷ Kurt, s. 116.

²⁶⁸ Musayeva, s.51.

²⁶⁹ Zeynep Uğurlu ve İpek Aksoy Gülsen, “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”, **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt.1, Sayı.1 (Haziran 2014), s.7.

²⁷⁰ Fendoğlu, s.59.

sahiptir” fıkrası çocukları da kapsamaktadır ve çocukların dernek kurarak, ÇHS’nin temel düşüncelerinden biri olan katılım hakkı elde etmeleri, anayasal zemine oturtulmuştur.

2010 yılında “Ailenin Korunması” başlığı değiştirilmiş ve “Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” halini almıştır. Bu başlık altındaki 41. Maddeye eklenen iki fıkra ile her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu, devletin çocukları her türlü istismara ve şiddete karşı koruyacak tedbirleri alacağı belirtilerek çocuk hakları anayasayla desteklenmiştir. Yine 2010 değişikliğiyle, 10. Maddeye çocuklar için alınan tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olmadığı fıkrası eklenerek, çocuklar için pozitif ayrımcılığa imkan tanınmıştır.

42/3 “İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır” maddesiyle, çocukların eğitim hakkına yer verilmiştir. Ülkemizde özellikle problem yaşanan kız çocuklarının okullaşması, bu madde ile zorunluluk haline gelmiştir ve devlet, çocukların okula gönderilmemesi noktasında yaptırım gücü kullanabilecektir.

“Gençliğin korunması” başlıklı 58. Maddede, devletin gençleri alkol, uyuşturucu bağımlılığı, kumar vb. kötü alışkanlıklardan ve cehaletten koruma yükümlülüğüne değinilmiştir.

Çocuk işçiliğın yaygın oluşu ve çocukların olumsuz şartlarda çalışmaları, Türkiye'nin çocuk hakları bakımından en çok eleştirildiği konulardan biridir. Anayasa'nın 50/2. Maddesinde küçüklerin, çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı belirtilmiştir. Bu Madde, “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile desteklenmektedir. Yönetmeliğın amacı, “çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerini, fiziksel, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişmelerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışma şekillerinin esaslarını belirlemek ve ekonomik istismarlarını önlemek” şeklinde ifade edilmiştir.

Anayasa'nın 61. Maddesinde, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için devletin her türlü tedbiri alacağı ve bu amaçla, gerekli teşkilat ve tesisi kuracağı veya kurduracağı belirtilmiştir. 1983 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

Kanunu, 2011 yılında 633 sayılı KHK ile Sosyal Hizmetler Kanunu adını almıştır. Bu Kanunun 3. Maddesinde “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” tanımına yer verilmiş, beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana ve/veya babası olmayan, terkedilmiş, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, uyuşturucu madde kullanımı gibi kötü muamele gören kişi olarak tanımlanmıştır.

Suçta sürüklenen çocukların yargılanması süreci ile ilgili Anayasa hükmü 141/2. Maddede yer almaktadır. ÇHS’ne uygun olarak, küçüklerin yargılanmasına ilişkin kanunla özel hükümler düzenleneceği ifade edilmiş ve çocuk suçluluğunun farklılık arz etmesi sebebiyle ayrı bir düzenlemeye tabi tutulması gerekliliği anayasada yerini almıştır.

Anayasa’da çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alındığı görülmektedir. Ancak Anayasa Maddeleri genel çerçeveyi çizmekte, içinin doldurulması ise kanunlarla desteklenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Anayasa’nın 2. Maddesinde kendisini demokratik ve sosyal bir devlet olarak tanımlamaktadır. Çocukların ve haklarının korunması ve desteklenmesi, sosyal devlet olmanın gereklerinden olup demokratikleşmenin de önemli bir göstergesidir. Bu bakımdan Türkiye hem ÇHS’ne taraf olması sebebiyle hem de güçlü bir demokrasiye sahip olabilmek adına çocuk haklarına ihtimam göstermelidir.

2.1.2.2. Türk Medeni Kanunu (TMK)

2002’de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda özellikle çocuğun kişilik hakkının korunmasına yönelik hükümler yer almaktadır. TMK 8. Maddeye göre her insan hak ehliyetine sahiptir. İnsanın hak sahibi olması anne karnında başlamaktadır. Bunun için tek koşul tam ve sağ doğmaktır.²⁷¹

Kanunun 11. Maddesinde erginlik düzenlenmiş ve on sekiz yaşını dolduran kişinin ergin olacağı, ayrıca evlenmenin kişiyi ergin kılacağı, m.12’de ise on beş yaşını dolduran çocuğun kendi isteği ve ailesinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabileceği belirtilmiştir. Evlenme yaşına ilişkin maddelere baktığımızda, m.124’te on yedi yaşını doldurmamış erkek

²⁷¹ Fendoğlu, s.109.

veya kadının evlenemeyeceği belirtilmesine karşın, olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş erkek veya kadının evlenmesine hakim tarafından izin verilebileceği görülmektedir.

Kanun'da anne ve babanın çocuk üzerindeki velayet hakkı kapsamında, 339. Maddede, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatinin göz önünde tutularak karar almaları, çocuğun olgunluğu ölçüsünde hayatını düzenleme imkanı tanınması ve önemli konularda çocuğun da fikrinin alınması belirtilmiştir. Bu maddenin, çocuğun katılım hakkının aile içinde de etkin olabilmesi amacı taşıdığı görülmektedir. 340. Maddede ise olanaklar dahilinde çocuğun eğitilmesi, bedensel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanması ve korunması, özellikle bedensel ve zihinsel engelli çocukların, yetenekleri ölçüsünde bir meslek eğitimi almalarının sağlanması yükümlülüğüne yer verilmiştir.

“Çocuğun Korunması” başlığı altında 346. Maddede, çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, anne ve babanın duruma çare bulamaması veya buna güçleri yetmemesi durumunda hakimin, çocuğun korunması için uygun önlemleri alacağı belirtilerek çocuğun korunması görevi öncelikle anne-babaya verilmiş ancak anne-babanın bunu sağlayamadığı noktada çocuğun hakları güvence altına alınmıştır. 347/1. Maddede çocuğun bedensel ve zihinsel gelişiminin tehlikede olması veya çocuğun manen terk edilmiş olması halinde, çocuğun anne-babadan alınarak başka bir aile yanına veya kuruma yerleştirilmesine yer verilmiştir. ÇHS'nde çocuğun tehlikede olmadıkça aileden ayrılması hakkı bulunmaktadır. TMK da sözleşmeyle uyumlu olarak, çocuğun ailesinin yanında yetişmesine öncelik vermiş ancak çocuk için tehlikeli olacak durumlarda aileden alınması yönünde bir koruma getirmiştir. 348. Maddede ise çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerden sonuç alınamaması durumunda velayetin kaldırılmasına karar verilebileceği düzenlenmiştir. Velayetin kaldırılması; ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması vb. sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi, ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savaştıkları durumlarında söz konusudur.

4721 sayılı TMK'nun getirmiş olduğu önemli bir düzenleme de evlilik içi ve evlilik dışı çocuk ayrımı ve evlilik yaşının belirlenmesinde kız ve erkek ayrımının kaldırılmasıdır.

Ayrıca bu Kanunda evlilik yaşı yükseltilmiştir. Bu değişiklikler hem Batı hukukuna hem de ÇHS'ne uyum bakımından önemli kabul edilmektedir.²⁷²

Görüldüğü gibi Medeni Kanun'da çocuğun korunması ve desteklenmesi noktasında öncelik ailededir. Ancak Kanun, çocuğun aile içindeki konumunu anne-babanın sınırsız inisiyatifine bırakmayıp, gerektiğinde aileye müdahale edilmesini düzenlemiştir. Doktrinde TMK'nun anne-babaya çocuk üzerinde tanıdığı haklar eleştirilmekte ve bu hakların, ebeveynlerin çocuklara uygulayacakları şiddeti meşrulaştırdığı görüşüne yer verilmektedir.²⁷³ Ancak gerek ÇHS'nde gerek Türk kültüründe çocuğun aile içinde büyümesi büyük önem taşımaktadır. Çocuğun ilk eğitimi ve sosyalleşmesi aile içinde gerçekleşmektedir. Bu bakımdan aileye çocuk üzerinde birtakım haklar tanınması gerekmektedir ancak önemli olan bu hakların sınırsız olmamasıdır. Kanun'un da anne-babanın çocuk üzerindeki haklarını, çocuğun üstün yararını gözeterek düzenlediğini söylemek mümkündür.

2.1.2.3. Türk Ceza Kanunu (TCK) ve Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)

2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK'nun, çocukların korunmasına yönelik getirdiği en önemli düzenlemelerden biri yaş unsurudur. Çocuk suçluluğu, Kanun'un 31. Maddesinde üç gruba ayrılarak ele alınmıştır. Bu yaş grupları çocuk adalet sistemi başlığında ele alınacaktır.

TCK'nun 56. Maddesinde “çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin neler olduğu ve ne suretle uygulanacağı ilgili kanunda gösterilir” ifadesiyle sözleşmeye uygun olarak, çocuklara uygulanacak tedbirlerin, yine onlar için düzenlenmiş olan kanunla uygulanması gerektiğine işaret edilmektedir.

Kanun'un birçok maddesinde, çocuğa yönelik işlenen suçlarda ağırlaştırılmış cezalar belirlenerek caydırıcılık oluşturulmaya ve çocukların korunmasına çalışılmıştır. Örneğin 94. Maddede yer alan “İşkence” suçu ve 96. Maddede yer alan “Eziyet” suçu, çocuklara karşı işlendiğinde ceza oranı artırılmaktadır. Çocuğun cinsel saldırılardan korunması amacıyla, 102.

²⁷² Uğurlu ve Aksoy-Gülsen, s.16.

²⁷³ Alpsoy, s.260.

Maddede düzenlenen “Cinsel saldırı” ve 105. Maddede düzenlenen “Cinsel amaçlı taciz” suçlarının da çocuğa karşı işlenmesi durumunda ceza oranında artırıma yer verilmiştir. “Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma” (109. md.), “Müstehcenlik” (226. md.), “Fuhuş” (227. md.), “Kumar oynanması için yer ve imkan sağlama” (228. md.) suçları için de, çocuğa karşı işlenmeleri durumunda cezanın artırılması söz konusudur. Ayrıca Kanun’un 278. Maddesinde, mağduru on beş yaşından küçük olan çocuklara karşı işlenen suçların bildirilmemesi durumunda, “suç bildirmeme” suçu için belirlenen cezanın yarı oranında artırılacağına yer verilmiştir.

“Çocukların cinsel istismarı” başlıklı 103. Madde, on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranışın, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına tabi tutulmasına, cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması halinde ise, mağdur, veli veya vasinin şikayeti üzerine soruşturma ve kovuşturmanın yapılmasına ve üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası verilebileceğine yer verilmiştir. “Reşit olmayanla cinsel ilişki” başlıklı 104. Maddede ise on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişki suçu düzenlenmiş, suçun cezalandırılması şikayet şartına bağlanmıştır. Ancak bu suçun, mağdur ile arasında evlenme yasağı olan biri tarafından işlenmesi halinde, şikayet aranmaksızın on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunacağı belirtilmiştir.

Kanun’un “Çocuğun soy bağına değiştirme” başlıklı 231. Maddesi ve “Çocuğun kaçıırılması ve alıkonulması” başlıklı 234. Maddesi de çocukların korunması bakımından önem taşımaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanunu da ceza adalet sistemi içerisinde çocuğun korunmasına yönelik hükümler içermektedir. Kanun’un 150. Maddesi, çocuğun savunma hakkı bakımından önem taşıyan bir maddedir. Buna göre, avukatı bulunmayan şüpheli veya sanığın çocuk olması durumunda, isteği aranmaksızın ücretsiz avukat görevlendirileceğine yer verilmiştir. Ayrıca 185. Maddeye göre sanığın on sekiz yaşından küçük olması durumunda duruşma kapalı yapılmakta ve hüküm kapalı mahkemede açıklanmaktadır. Kanun’un 239. Maddesine göre ise mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk olması halinde, yine istem aranmaksızın avukat görevlendirilmektedir.

CMK'nun "Mağdur ile şikayetçinin dinlenmesi" başlıklı 236. Maddesine göre işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk, soruşturma veya kovuşturma evresinde tanık olarak yalnızca bir defa dinlenebilir. Ayrıca mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur.

2.1.2.4. Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)

15.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunun amacı, "korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir."

Kanun'un 3. Maddesinde daha erken yaşta ergin olmuş olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış herkes "çocuk", bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk "korunmaya muhtaç çocuk", kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk ise "suça sürüklenen çocuk" olarak tanımlanmıştır.

ÇKK'nun 5. Maddesinde çocukları koruyucu ve destekleyici tedbirlere yer verilmiştir. Bunlar; çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda, çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermek üzere "danışmanlık tedbiri", çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına, iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine yönelik "eğitim tedbiri", çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesini içeren "bakım tedbiri", çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına ilişkin "sağlık tedbiri" ve barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik "barınma tedbiri" şeklindedir. Kanunun 8. Maddesine göre koruyucu ve destekleyici tedbirlerin

alınmasına çocuk hakimi karar verir ve söz konusu tedbirlerin uygulanması da kararı veren mahkeme tarafından en geç üçer aylık sürelerle incelettilir. Kanunun 11. Maddesine göre, bahsedilen koruyucu ve destekleyici tedbirler aynı zamanda suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbirleridir.

ÇKK'nun 13. Maddesinde duruşma yapılmaksızın tedbir kararı alınacağı ancak hakimnin gerek gördüğü takdirde duruşma yapabileceği, tedbir kararı almadan önce yeterli idrak gücüne sahip çocuğun da dinlenmesi ve fikrinin alınması, ayrıca çocuk hakkında sosyal inceleme raporu talep edilebileceği belirtilmiştir. Ancak çocuğun içinde bulunduğu koşulları inceleyen sosyal inceleme raporunun, çocuğun suça sürüklenmesine neden olan şartların tespiti bakımından da büyük önem taşıması sebebiyle, mecburi olmayıp hakimnin takdirine bırakılmış olması önemli bir eksiklik olarak kabul edilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 15. Maddesinden itibaren suça sürüklenen çocuklara ilişkin soruşturma ve kovuşturma süreci, mahkemeler, savcılık, kolluk, sosyal inceleme ve denetim düzenlenmiştir. Bu bakımdan ÇKK, koruyucu ve destekleyici olmaktan ziyade cezalandırmaya yönelik düzenlemelere yer verildiği yönünde eleştirilmektedir. Ayrıca çocukların gözüaltına alınmasına ilişkin 16. Madde, uluslararası hukukun çocuklar için "gözüaltı" yerine "koruma" teriminin tercih ediliyor olması sebebiyle çocuk hakları bakımından sakıncalı bulunmaktadır.²⁷⁴

Gerek ÇHS gerek AB'nin direktifleri doğrultusunda kanunlarda çocuk haklarına ilişkin önemli düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Kız ve erkek çocuğu ayırımının, evlilik içi ve evlilik dışı çocuk ayırımının ortadan kaldırılması ile tüm çocukların aynı haklara sahip olduğu kabul edilmiş, çocukların eğitim hakkından faydalanabilmeleri anayasada düzenlenmiş, çocukların korunması için ailelere ve devlete yükümlülükler getirilmiştir. Kanunlarda çocuğun yaşam hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı ile ilgili düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Hukuki çerçevede Türkiye'nin çocuk haklarına ilişkin yükümlülüklerini büyük ölçüde yerine getirdiğini söylemek mümkündür. ÇKK ile çocuklara yönelik düzenlemeler getirilmiş olması önemli bir gelişmedir ancak Kanunun, daha kapsamlı olması gerektiği ve diğer kanunlardaki düzenlemeler yerine ÇKK'na çocukların ihtiyaçları doğrultusunda hükümler eklenmesi gerektiği görülmektedir. Tüm bu

²⁷⁴ Tomanbay, s.10-12.

düzenlemelere rağmen, çocuk haklarının istenilen noktada olmaması, AB-leşmenin başarılı olduğunu ancak uygulamada aynı başarının sağlanamadığını göstermektedir. Sivil toplum desteğinin yeterli olmaması, geleneksel toplum yapısı ve bu düzenlemelerin takibinin zayıf olması yeterince başarılı olunamamasına yol açmaktadır.

İncelenen kanunlar dışında, Milli Eğitim Kanunu, Sosyal Hizmet Kanunu, İş Kanunu gibi birçok kanun, tüzük ve yönetmelikte çocukları ilgilendiren maddeler yer almaktadır. Türkiye'de çocuk haklarına yönelik mevzuatın dağınıklığı, hem uygulamada birliğin sağlanması bakımından engel teşkil etmekte hem de önleyici olmaktan ziyade mağduriyet sonrasını düzenleyici hükümler içermesi sebebiyle çocuk hakları bakımından yetersiz uygulamalara yol açmaktadır. Ancak AB üyelik sürecinde bu eksikliklerin giderilmesine çalışılmış ve yeni düzenlemeler getirilmiştir.²⁷⁵

Çocuk hukuku çalışmalarında ise çocuğun temel alındığı bir hukuki zemin oluşturmak yerine, mevcut hukuk kurallarının çocuğu, kendi düzenine uydurmaya çalıştığı görülmektedir.²⁷⁶ Bu bakımdan ülkemizde çocuk hakları çalışmalarının olumlu yönde seyretmesine karşın henüz yeterli noktaya ulaşılamadığı görülmektedir.

2.1.3. 2013-2017 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı²⁷⁷

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013-2017 yıllarını kapsayan çocuk hakları strateji belgesi hazırlamıştır. Bu belge, ülkemizde çocuk haklarına dair hazırlanmış ilk belge olması nedeniyle önem taşımaktadır. Belgede öncelikle eğitim, sağlık, engellilere yönelik hizmetler, çocuk koruma ve bakım hizmetleri, çocuk adalet sistemi, çocuk işçiliği, çocuk ve medya, çocuk katılımı, çocuğun boş zamanlarını değerlendirme imkanları gibi konularda mevcut durum analiz edilmiştir. Çocuğun üstün yararı ilkesinden yola çıkarak, ÇHS'nin temeli olan; yaşama, gelişme, korunma, katılım ve ayrımcılığın önlenmesi haklarını geliştirerek, çocuk hakları kültürü tesis edilmesi amaçlandığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda dokuz stratejik amaç belirlenmiştir:

²⁷⁵ Alpsoy, s.255-258.

²⁷⁶ Şirin, s.58.

²⁷⁷ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013, <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/uploads/pages/yayinlar/ulusal-cocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-planı.pdf> (7 Haziran 2019).

2.1.3.1. Çocuğa Saygı ve Çocuk Hakları Kùltürünü Geliştirmek

Tùm kurumlarda çocuk hakları kùltürünün yerleştirilmesi amacıyla tüm kurumsal mevzuatın revize edilmesi, çocuklarla birlikte çalışan tüm meslek gruplarına çocuk hakları eğitimi verilmesi, ebeveynlere, çocuğa saygı kùltürü temelinde eğitim programları oluşturulması, çocuk hakları kùltürü işleyen çizgi film, şarkı, oyun, kitap vb. ile çocuk haklarının gùnlük hayata işlenmesi, sosyal, kùltürel, ticari tüm ürünlerin teşvik edilmesi, kamuoyunu bilinçlendirici kampanyalar düzenlenmesi planlanmıştır.

2.1.3.2. Haklarına İlişkin Karar Süreçlerine Bütün Çocukların Katılımını Sağlamak

Çocuk dernekleri, çocuk meclisleri gibi çocuk katılımı sağlayan yapıların desteklenmesi ve bunların artması için okullarda çocuklara tanıtılması, belediyelerin çocuk meclisleri arasında işbirliği kurarak Türkiye Çocuk Meclisi'nin kurulması, bu meclise özellikle suçla sürüklenmiş, kimsesiz, engelli vb. özel durumları olan çocukların dahil edilmesine çalışılması hedeflenmiştir.

2.1.3.3. Çocuğun Doğduğu, Büyüdüğu ve Yetiştiği Ortamı Korumak ve Fiziksel Çevreyi İyileştirmek

Farklı bölge ve kùltürlerden gelen çocukların, birbirlerine saygı çerçevesinde kaynaşmalarını sağlamak üzere organizasyonlar yapmak, eğitim sisteminde de farklı inanç ve kùltürlere saygının temel alınması, çocuğun özel hayatının gizliliğinin korunması için özellikle medyada ve adalet sisteminde mahremiyet ilkesi bakımından gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, “çocuk dostu kent” uygulamalarının yaygınlaştırılması ve engelli, bireylerin de erişimini ve ulaşımını kolaylaştırmak üzere fiziksel düzenlemeler yapılması planlanmıştır.

2.1.3.4. Çocuk Hakları Kültürü Çerçevesinde Eğitim Politika ve Programları Geliştirmek

Eğitim ortamlarında çocuklarla yapılan faaliyetlerde çocukların taleplerini temel alan idari düzenlemelerin yapılması, müfredatın ÇHS bakımından gözden geçirilmesi ve revize edilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi ve dezavantajlı bölgelerde ailelere şartlı eğitim desteği sağlanması, özel yetenekli ve engelli çocukları destekleyen programlar oluşturulması, çocukların sanat, spor ve bilim dallarına yönlendirilmesi, eğitimde her türlü şiddetin önlenmesi için okullarda çocuk, aile ve okul yönetimi işbirliğinin sağlanması amacıyla “okul sosyal hizmet sistemi”nin kurulması planlanmıştır.

2.1.3.5. Sağlık Hizmetlerini Geliştirmek

Anne-bebek ölümlerinin ve çocuk engelliliğinin nedenlerine yönelik bilimsel çalışmalar yapılması, eğitim kurumlarında bilgilendirici ve önleyici cinsel sağlık eğitimlerinin yaygınlaştırılması, çocukların sağlık hizmetlerine ulaşmalarının kolaylaştırılması için başta engellilerin ulaşımını kolaylaştıracak tedbirler alınması ve engellilerle ilgilenen personele yönelik eğitim uygulanması, yeni doğan bebeklerin nakli konusunda kurumlar arası işbirliği sağlayarak nakil esnasında gerçekleşen bebek ölümlerinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

2.1.3.6. Aileye ve Çocuğa Yönelik Destek ve Özel Koruma Hizmetlerini Geliştirmek

Çocuk ihmal ve istismarını önlemeye yönelik bilinçlendirici kamuoyu kampanyalarının oluşturulması, çocuklara ve ailelere riskli ve tehlikeli durumlardan nasıl korunacaklarına dair eğitim verilmesi, tüm çocukların bağımlılık türlerinden korunması ve madde bağımlısı çocuklara rehabilitasyon hizmeti sunulması, cinsel istismara uğrayan ve sokakta yaşayan çocuklara yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi, mağdur ve ailesine ücretsiz psiko-sosyal destek ve rehabilitasyon hizmeti veren birimler oluşturulması, çocuk işçiliği izleme birimlerinin oluşturulması ve bu birimlerde, çalışan çocukların

eğitiminin yanı sıra, sportif, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin de desteklenmesi, çocuk koruma sistemi içindeki kurumların koşullarının iyileştirilmesi, bu kurumlarda çalışan personelin düzenli olarak meslek içi eğitime tabi tutulması, anne ve babaların kaliteli ebeveynlik için desteklenmesi, çocuklarla veya çocuklar için çalışan personelin istihdamında özel ihtimam gösterilmesi ve asgari standartlar belirlenmesi, erken yaşta evliliklerin önüne geçmek için yasal düzenleme yapılması ve özellikle kız çocuklarının okula devamlılığının sağlanması planlanmıştır.

2.1.3.7. Çocuk Adalet Sistemini İyileştirmek

Özgün bir çocuk hukuku oluşturulması, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, suç tanımının fail göz önünde bulundurularak yapılması, ensestinin bir suç olarak tanımlanması, çocuğa yönelik cinsel istismarı ve şiddeti önlemek için caydırıcı yaptırım ve müdahale programlarının geliştirilmesi, çocuğu ceza adalet sistemi dışına itecek idari ve yasal düzenlemeler yapılması, çocuk mahkemelerinin durumunun iyileştirilmesi ve mahkemeler bünyesinde çocuklar için yeterli sayıda görüşme odasının oluşturulması, usulüne göre onaylanan ve yürürlüğe giren sözleşmelerin mahkemelerde direkt olarak uygulanabilmesine ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması planlanmıştır.

2.1.3.8. Çocuk Dostu Bir Medya Oluşturmak

Medyada çocuk hakları ihlallerinin önlenmesi, çocukların ve ailelerin medyanın zararları konusunda bilinçlendirilmesi için medya okur-yazarlığı eğitimlerinin yaygınlaştırılması, çocukların doğru ve zararsız bilgiye erişimlerinin sağlanması planlanmıştır.

2.1.3.9. Etkin Bir Denetleme, İzleme ve Değerlendirme Sistemi Kurmak

Ülke genelinde tüm çocukları kapsayan bir veri toplama ve izleme sisteminin geliştirilmesi için “Türkiye Çocuk Bilgi Merkezi” oluşturulması, çocuk refahı değerlendirme kılavuzları oluşturulması ve bu kılavuzlar aracılığıyla, uygulamada yaşanan sorunların tespiti, çocuklar için yapılan harcamaların takibinin kolaylaştırılması ve ilgili kurumların işbirliğiyle bütçe çalışmaları yapılması planlanmıştır.

Bu Eylem Planı, gerek çocuk hakları için düzenlenen ilk stratejik belge olması ve gerek eksikliklerin tespiti ile iyileştirilmesi düşüncesi bakımından önem taşımaktadır. Ancak belgedeki hedefler bakımından sınırlı düzeyde bir gelişme kaydedilmiş ve AB İlerleme Raporlarında bu durum sıklıkla eleştirilmiştir.

Gerek Türkiye’de gerek BM nezdinde çocuk hakları çalışmalarının, çocuğun haklarından ziyade, çocuğu korumaya yönelik olduğu görülmektedir. ÇHS’de de çocuğun korunması ilkeleri ağırlıklıdır. Bu bakımdan çocuğun bir özne olarak kabulü noktasında problemleri bir anlayışın olduğundan söz etmek mümkündür.²⁷⁸

2.2. İlerleme Raporlarına Göre Türkiye’de Çocuk Haklarının Durumu

Avrupa Birliği, aday ülkelerle ilişkilerinde, üyeliğin gerçekleşebilmesi için AB müktesebatına uyum şartı aramaktadır. Bu uyumun tespiti için AB Komisyonu tarafından, her sene İlerleme Raporu hazırlanmaktadır. Bu raporlarda, aday ülkenin demokrasi ve hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlık hakları gibi siyasi kriterlere, ekonomik kriterlere, üyeliğin üstlenilmesine yönelik kriterlere uyumu değerlendirilmektedir. Türkiye, 1999 Helsinki Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı’nda aday üyelik statüsü kazanmıştır. Tam üyeliğin gerçekleşebilmesi için Türkiye’nin AB müktesebatına uyum sağlaması gerekmektedir.

Çocuk hakları da Avrupa Birliği’nin uyum şartı aradığı ve İlerleme Raporları’nda yer verilen konulardan biridir. Bu başlık altında, 1998 yılında Türkiye için hazırlanan ilk İlerleme

²⁷⁸ Memduh Cemil Şirin, “Çocuk Hukuku Ne Değildir?”, **Çocuk ve Medeniyet**, Sayı.1 (2016), s.50.

Raporu'ndan itibaren günümüze kadar, AB'ye uyum sürecinde çocuk hakları bakımından gelinen aşama incelenecektir.

2.2.1. 1998 İlerleme Raporu²⁷⁹

Raporda, ILO tarafından yapılan uyarılara rağmen, Türkiye'de çocuk işçiliğin yüksek oranda olduğuna dikkat çekilmiştir. Güneydoğu'da bazı okulların kapatılması, çocukların eğitim hakkından mahrum kalmalarına yol açmış ve batıya zorunlu bir göç başlamıştır. Kişi başına düşen gelirin çok düşük olması sonucu çocuk ölümlerinin fazla olduğu belirtilmiştir. “Çocukların Velayetiyle İlgili Kararların Tanınması, Uygulanması ve İhyası Hakkında Avrupa Sözleşmesi” ve 25 Ekim 1980 tarihli “Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Medeni Hukukla İlgili Vehçeleri” sözleşmelerinin Türkiye tarafından imzalanmaması eleştirilmiştir.

2.2.2. 1999 İlerleme Raporu²⁸⁰

Türkiye'nin Haziran 1999'da Çocuk Haklarının Kullanımı Avrupa Sözleşmesi'ni imzalamış olması olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir. “Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve İcrası Üzerine Avrupa Sözleşmesi” Türkiye tarafından imzalanmış ancak 25 Ekim 1980 tarihli “Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Medeni Hukukla İlgili Vehçeleri” sözleşmesinin hala imzalanmamış olduğuna yer verilmiştir.

Çocuk işçiliğin hala yoğun bir şekilde devam etmesine karşın, Türkiye'nin bu konuda çaba sarf ettiği kaydedilmiştir. Çocuk ölüm oranlarının hala yüksek olduğu, ülkenin mali güçlüklerinin devam etmesi sebebiyle sağlık için ayrılan bütçenin yetersiz olduğu belirtilmiştir.

²⁷⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı,
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf (10.06.2019).

²⁸⁰ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı,
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf (10.06.2019).

2.2.3. 2000 İlerleme Raporu²⁸¹

Ceza davalarının çok uzun sürdüğüne değinilmiş ve on beş yaşından küçük çocuklar tarafından işlenen suçları yargılayan çocuk mahkemelerinde ortalama iki yıla yakın sürdüğü belirtilmiştir. Ceza evlerinin durumunun kaygı verici olduğu ve bu durumun iyileştirilmesinde çocuk suçluların kurumlarına öncelik verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Çocuk hakları ve çocuk emeği bakımından yasal düzenlemelerin ÇHS'ne uygun olmasına karşın, uygulamada istenilen gibi olmaması eleştirilmiştir. Tarım sektöründe çocuk işçiliğin yaygın olduğu ve OECD raporlarına göre 6-14 yaş grubundaki çocukların %30'unun okula gitmeyip, istihdam edildiği belirtilmiştir. 1992 yılında kurulan Ulusal Yönlendirme Komitesi'nin çocuk işçiliğinin azalması yönündeki çalışmalarının da yetersiz olduğu ve çocuk işçiliğin kaygı verici seviyede olduğu belirtilmiştir.

1997'de zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmış olmasının önemli bir adım olduğu ve çıraklık sisteminin, dolayısıyla çocuk emeğinin azalmasına katkı sağlayacak bir uygulama olduğuna değinilmiştir.

2.2.4. 2001 İlerleme Raporu²⁸²

Çocuk mahkemelerinin yeterli sayıda olmaması sebebiyle dava sürelerinin uzun olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca genç suçlulara yönelik yaptırımlar için proje ihtiyacının olduğu belirtilmiştir. Urfa Viranşehir'de yasa dışı örgütlere yardım ve yataklık suçundan göz altına alınan çocukların kötü muamele gördüklerine dikkat çekilmiştir.

Türkiye'de mevcut eğitim sisteminin, büyük ölçüde AB ile uyumlu olmasına karşın, kırsal kesimde eğitim kalitesinin düşük olduğuna ve göçmen işçi çocuklarının eğitime yönelik direktifin yerine getirilmediğine dikkat çekilmiştir.

Çocuk işçiliğinin fazla olması ve çocuk mahkemelerinin yetersizliği yinelenmiştir. Türkiye'nin "Çocuk Haklarının Uygulanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" ve "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Şekillerinin Ortadan Kaldırılması Hakkında ILO Sözleşmesi" olmak üzere

²⁸¹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (10.06.2019).

²⁸² T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (10.06.2019).

iki önemli sözleşme imzalayarak çocuk hakları konusunda önemli adımlar attığı ve Kamu Güvenliği Genel Müdürlüğü bünyesinde Çocuk Bürosu kurulmasının da takdirle karşılandığı belirtilmiştir. Ancak Türkiye'de çocuk haklarının durumunun Avrupa Sosyal Şartı'nın, çocukların ve gençlerin uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına sahip olduğunu ve medeni hallerine ve aile ilişkilerine bakılmaksızın, anne ve çocukların uygun sosyal ve ekonomik korunma hakkına sahip olduğunu içeren 7. ve 17. Maddeleriyle uyumlu olmadığı belirtilmiştir.

2.2.5. 2002 İlerleme Raporu²⁸³

2002'de yürürlüğe giren Medeni Kanun'da çocuklara yönelik yapılan değişiklikler olumlu karşılanmıştır. Yeni Medeni Kanun ile boşanma ve ayrılık hallerinde çocuğun haklarına yönelik düzenlemeler bulunması, miras bakımından evlilik içi evlilik dışı çocuk ayırımının kaldırılması olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir.

İki yeni çocuk mahkemesi açılmış olmasına rağmen çocuk mahkemelerinin sayısının hala yetersiz olduğu ve dava sürelerinin uzun olduğu tekrar belirtilmiştir. Ayrıca çocuk mahkemelerinin sadece 11-14 yaş arası çocukları kapsamaması nedeniyle 15-18 yaş aralığındaki çocukların genel mahkemelerde yargılanması eleştirilmiş, çocuk yargı sisteminin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Çocuk Satışı, Pornografisi ve Fahişeliği ile İlgili Çocuk Hakları Konvansiyonunun İhtiyari Protokolü”nün Türkiye tarafından onaylanması takdir edilmiştir. Çocuk felcini yok etme stratejileri sonucu, son üç yıldır çocuk felcine rastlanmıyor oluşu çocuk sağlığı bakımından olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir.

²⁸³ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf (10.06.2019).

2.2.6. 2003 İlerleme Raporu²⁸⁴

ÇHS'nin 1. Maddesi ile uyumlu olarak, on sekiz yaşından küçüklere ait adli sicil kayıtlarının incelenmesinin sıkı koşullara bağlanması ve ÇKK'da değişiklik yapılarak 15-18 yaş grubunun yargılanmasının da çocuk mahkemelerine dahil edilmesi olumlu karşılanmıştır. Çocuk mahkemelerindeki yargılama süresinin nispeten azalmakla birlikte hala uzun olduğu belirtilmiştir.

Çocuk işçi sayısında önemli bir düşüş olduğu kaydedilmiştir. Yeni İş Kanunu'nda çocuk işçi yaşının 12'den 15'e çıkarılması olumlu bir gelişme kabul edilmiştir. Eğitimde kız erkek eşitliği sağlanması çabaları takdirle karşılanmış ancak eğitim için ayrılan bütçe yeterli bulunmamıştır. Engelli çocukların eğitim hizmetlerine erişimin desteklenmesi gerektiği, engelli çocukların okul öncesi eğitime devam etmesini destekleme yönünde yol alınmadığı, 1997'de çıkarılan kanunla engelli çocukların okul öncesi zorunlu eğitimi öngörülmüşse de Türkiye'nin kapasitesinin yetersizliği sebebiyle uygulamada istenilen başarı sağlanamadığı belirtilmiştir. Göçmen işçi çocuklarının eğitimine ilişkin direktifin 2002'de kabul edildiği kaydedilmiştir. MEB'in temel eğitimde okul kitaplarının ücretsiz dağıtılması projesinin önemli bir gelişme olduğu ve özellikle kız çocuklarının okula gitme oranını yükselteceğinin beklendiği belirtilmiştir.

2.2.7. 2004 İlerleme Raporu²⁸⁵

Çocuk mahkemelerinde ortalama dava süresinin kısaldığı ancak hala çocuk mahkemelerinin sayısının yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bir grup hakimin uluslararası çocuk kaçırma suçu ile mücadele konusunda eğitim alması olumlu karşılanmıştır. "Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşmenin Çocukların Müdahil Oldukları Silahlı Çatışmalara İlişkin İhtiyari Protokolü" Ekim 2003'te Türkiye tarafından imzalanmıştır.

²⁸⁴ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf (10.06.2019).

²⁸⁵ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf (10.06.2019).

Çocuk işçiliğın hala önemli boyutta olduğu, kız çocukların eğitim hakkından yararlanmasında problem yaşandığı ve bazı bölgelerde sokak çocuğu sorununun mevcut olduğu belirtilmiştir. Zorunlu eğitim yaşının 15'e yükseltilmesinin 6-15 yaş arası çocuk işçi sayısının azalmasında etkili olduğu belirtilmiştir ancak İş Kanunu'nun 15 yaşın altındaki çocukların çalışmasını yasaklayan Maddesinin elliden az işçi çalıştıran tarım işletmelerine uygulanmıyor olmasına dikkat çekilmiştir. Çalışan Çocuklar Bürosu'nun kurumsal ve idari kapasitesinin güçlendirildiğine denilmiştir.

Mayıs 2002'de sunulmuş olması gereken Birleşmiş Milletler ÇHS'nin uygulanmasına ilişkin dönemsel raporun, BM'e ulaşmamış olduğuna dikkat çekilmiştir.

Güneydoğu Bölgesi'nde çocukların okula gitme oranlarının düşük olduğu ve resmi evlilik dışı dünyaya gelen çocukların kimliklerinin olmaması sebebiyle okullara kaydedilmiyor olması eleştirilirken, kız çocuklarının okula kaydedilmesini teşvik eden proje olumlu karşılanmıştır. Önceden sadece babaları azınlık üyesi olan çocukların gidebildiği Musevi, Rum ve Ermeni okullarına annesi azınlık üyesi olan çocukların da gidebilmesi yönünde değişiklik yapılması olumlu bir gelişme kabul edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi ve resmi olmayan okullarda eğitime ilişkin uluslararası eğitim standardı sınıflandırmasını temel alan standart müfredatı kabul ettiği belirtilmiştir. Engelli çocuklar için yapılan çalışmaların güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ücretsiz kitap yardımı projesinin yoksul ailelerin çocuklarının okula devamı oranını arttırdığı belirtilmiştir.

2.2.8. 2005 İlerleme Raporu²⁸⁶

2005 yasa değişiklikleri ile küçük suçlar işlemiş olan çocukların üç yargıçlı mahkeme yerine tek yargıçlı mahkemede yargılanması yönündeki değişikliğin mevcut dava birikmesini azaltacağı belirtilmiştir. Temmuz 2005'te kabul edilen çocukların korunmasına ilişkin yasa ile ilk kez suça sürüklenmiş çocukların haklarını gözeten bir yasal çerçeve oluşturulduğu belirtilmiştir. Bu gelişme olumlu karşılanmakla birlikte 12-18 yaş arası suçlu çocuklarla ilgili hükümlerin genel ceza yasasına dayandırılıyor olması sebebiyle uluslararası

²⁸⁶ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (10.06.2019).

standartlara uygun olmadığı belirtilmiştir. Çocuk suçluluğu konusunda mevcut ıslah evlerinin ve çocuk mahkemeleri sayısının yetersiz olduğuna değinilmiştir.

Kız çocuklarının okula devamında artış olsa da özellikle bazı bölgelerde nüfusa kayıtlı olmamaları sebebiyle okula devam etmeyen kız çocuğu sayısının yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle çocuk hakları bakımından özellikle kız çocuklarının eğitim hakkının ihlal edildiği vurgulanmıştır. Okul öncesi eğitime devam noktasında ciddi bir artış olmasına rağmen hala çocukların büyük bir çoğunluğunun okul öncesi eğitimden faydalanamadığı belirtilmiştir.

2004'te oluşturulan Sokak Çocukları Komisyonu'nun raporlarının önemli olduğuna değinilmiş, bunun yanı sıra sokak çocukları için oluşturulan, Bakanlıklar arası komitenin sekiz ilde sağlık hizmeti, rehabilitasyon, eğitim ve söz konusu çocukların toplumsallaşmasını içeren pilot uygulaması takdirle karşılanmıştır.

2.2.9. 2006 İlerleme Raporu²⁸⁷

Türkiye'nin Avrupa Sosyal Şartı'nın 7 ve 17. Maddelerine koymuş olduğu çekinceleri kaldırmış olması önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir. AB'nin görsel-işitsel müktesebatına uyumun, çocukların korunması yönünde uygun olmasına karşın anadili Türkçe olmayan çocuklar bakımından yetersiz kaldığına değinilmiştir.

2005 yılı sonlarında ortaya çıkan Malatya SHÇEK'nda çocuklara yapılan kötü muamelelerin, kurumların ve çocuk koruma sisteminin yetersiz olduğunu gösterdiği belirtilmiştir. Raporda çocuk hakları bakımından kayda değer değişikliklerin olmadığı, kız çocukların eğitimini teşvik projesinin başarılı olduğu belirtilmiştir.

²⁸⁷ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf (10.06.2019).

2.2.10. 2007 İlerleme Raporu²⁸⁸

Çocuk işçiliği azaltma yönündeki çaba, eğitimde kız-erkek ayrımının giderek azalması ve özellikle okul öncesi eğitim olmak üzere okullara kayıtların artması takdirle karşılanmıştır. Okullaşma yönünde olumlu gelişmeler olmakla birlikte Güneydoğu Bölgesi'nde hala nüfusa kaydedilmemiş beş yaş altında çocukların bulunması, bu çocukların gelecekte karşılaşılabilecekleri problemler bakımından endişe verici olarak kaydedilmiştir. Çalışma Yasası'nın 18 yaşından küçük çocukların gece çalışmasını yasaklıyor olması olumlu bir gelişme olarak görülmüştür ancak tarım sektöründe, sanatsal kültürel faaliyetlerde ve medyada, sokakta çalışan çocuklara yönelik bir düzenleme içermediğine dikkat çekilerek Türkiye'nin çocuk işçiliğinin önlenmesi bakımından daha çok çaba göstermesi gerektiği belirtilmiştir.

Kurumlarda kalan çocukların içinde buldukları olumsuz koşullara dikkat çekilmiş ve gerek kurum standartları gerek kurum personeli bakımından iyileştirme girişimleri olması gerektiği vurgulanmıştır.

Çocuk Koruma Kanunu'nun uygulanmasına yönelik çıkarılan yönetmelik kapsamında çocukların şahit olarak dinlenmesi yalnızca bir kez ve bir uzman nezdinde mümkün kılınmış, ayrıca çocuk suçluların kelepçelenmesi yasaklanmış olması da önemli gelişmeler arasında sayılmıştır.

2.2.11. 2008 İlerleme Raporu²⁸⁹

2008 yılı raporunda yeni Sosyal Sigortalar ve Sağlık Sigortası Kanunu ile 18 yaş altındaki tüm vatandaşların sosyal güvence kapsamına dahil edilmiş olması önemli görülmüştür. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Sivil Yönleri Hakkında Lahey Konvansiyonunun, Parlamento tarafından onaylandığı kaydedilmiştir. SHÇEK başta olmak üzere, yargı da dahil çocuk gözetimi ile ilgili kurumların personellerinin eğitiminde çalışmalar

²⁸⁸ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2007.pdf (10.06.2019).

²⁸⁹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2008.pdf (10.06.2019).

yapıldığı ve personel sayısının artırıldığı belirtilmiştir. Birkaç ilde suçun faili ve mağduru olan çocuklar için yurt açılması, bu merkezlerde ÇKK doğrultusunda, suça karışmış çocuklara yardım edilmesi ve rehabilitasyon süreci uygulanması olumlu karşılanmıştır. Suça sürüklenen çocukların tekrar suç işlemelerini önlemek için ailelerin desteklenmesi çalışmalarına ağırlık verilmesi ve şartlı tahliye sisteminin geliştirilmesi gerektiğine değinilmiştir. Anadilleri Türkçe olmayan çocukların resmi eğitim kurumlarında anadil eğitimi alamıyor olmaları eleştirilmiştir. Çocuk fakirliğin de yaygın olduğu belirtilmiştir. Okullaşma, çocuk işgücü ve sokak çocuğu sorunlarının devam ettiği belirtilmiştir.

2.2.12. 2009 İlerleme Raporu²⁹⁰

Güneydoğu'daki gösterilere katıldıkları gerekçesiyle gözaltına alınan 15-18 yaş arası çocukların avukata ulaşmada problem yaşamaları eleştirilmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun "Suç işlemek amacıyla örgüt kurma" başlıklı 220. Maddesinde ve "Silahlı örgüt" başlıklı 314. Maddesi bakımından 2006 yılında Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişikliklerle 15-18 yaş arası çocukların da yetişkinler gibi yargılanıyor olmasının hem ÇHS hem de ÇKK bakımından sakıncalı bir durum oluşturduğu belirtilmiştir. Çocuk ıslah evlerinin dolu olması sebebiyle, tutuklu yargılanan çocukların çoğunun yetişkin cezaevlerinde tutulmasının kaygı verici olduğu belirtilmiştir.

Okullaşma artmış, çocuk ölümleri oranları azalmış, çocuk mahkemesi sayısı artmış ancak bu gelişmeler yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Çocuk işçiliği ile mücadele için teftiş mekanizmasının olmaması çocukların önemli ölçüde, yoksulluk riski altında bulunmaları, çocukların orantısız cezalara maruz kalıyor olması eleştirilmiştir. Çocuk sağlığı bakımından son beş yılda yol kat edildiği belirtilmiştir.

²⁹⁰ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2009.pdf (10.06.2019).

2.2.13. 2010 İlerleme Raporu²⁹¹

Tutukluluk süresinin uzun olmasının çocuk tutuklular bakımından özellikle önemli bir sorun teşkil ettiğine, ayrıca eğitim evleri yetersiz olduğundan çocukların yetişkinlerden tamamen ayrı tutulmalarının sağlanamadığına değinilmiştir. Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişikliklerle kanunda yer alan bazı ağırlaştırıcı durumların, çocuklar için uygulanmasının önüne geçildiği, söz konusu kanunun çocuk mahkemelerinde hükmün açıklanmasını geri bırakma, hapis cezasını diğer bir yaptırımını dönüştürme veya terör suçları için verilen hükümlerin ertelenmesi kararı alma imkanı tanınması olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Şartlı tahliye sisteminin yeni olmasına rağmen hızla her ilde kurulduğu ve psikolojik ve sosyal hizmetler personelinin de hızla atandığı, bu sayede 6233 çocuğun şartlı tahliyeden faydalandığı belirtilmiştir. Çocuk evleri ve yatılı okullardaki şiddet olaylarının gündeme gelmesiyle, istismar ve şiddetle mücadele için ilgili kurumların sorumluluk almaları ve koordinasyon sağlamaları gerektiğinin görüldüğü vurgulanmıştır.

Anayasa'da yapılan değişiklikle, çocuklara pozitif ayrımcılık yapılmasının eşitlik ilkesine aykırı olmadığı kabul edilmesi, çocukların korunması ve desteklenmesi bakımından önemli kabul edilmiştir.

MEB, okulu bırakma riski olan çocuklar için erken uyarı sistemi geliştirmiştir. Bunun sonucunda okullaşmada artış sağlandığı belirtilmiştir. Aile Hekimliği uygulaması ile çocuk sağlığının daha iyi izlenmesinin sağlanacağından takdir edilmiştir. TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin, çocuklarla interaktif iletişim için kurulan internet sitesi ile daha etkin hale geldiği belirtilmiştir. Kayıp çocuklar ve çocukların diğer mağduriyetleri için TBMM'de bir Komisyon kurulması, mevsimlik gezici tarım işçileri ile ailelerinin durumlarını iyileştirmeye yönelik yayınlanan Başbakanlık genelgesinin çocuk işçiliğini önleme adına önemli bir gelişme olduğu belirtilmiştir. Mülteci ve sığınmacılara yönelik yasal çerçevenin bulunmamasının, çocukların hizmetlerden mahrum kalmasına yol açtığı belirtilmiştir.

²⁹¹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2010.pdf (10.06.2019).

2.2.14. 2011 İlerleme Raporu²⁹²

TBMM'nin, 2010'da "Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi"nin onaylanmasına ilişkin kanunu kabul ettiği belirtilmiştir. Türkiye Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Eğitimi Hakkında Mevzuat'ı kabul ettiği ancak uygulamada yetersiz kaldığı belirtilmiştir.

Yoksulluk oranının çok yüksek olması, aile içi şiddetle mücadele için bir mekanizma bulunmaması eleştirilmiştir. Çocuk hakları bakımından bilinçlendirme gerektiğine değinilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nun tüm illerde kurulmasının hala gerçekleştirilememiş olması sebebiyle çocukların genel mahkemede yargılanması eleştirilmiştir. Tutuklu ve hükümlü çocuk sayısının çok fazla olduğu ve bu seçeneklerin son çare olarak tercih edilmesi, tutuklama durumunda da uygun koşullar sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

2.2.15. 2012 İlerleme Raporu²⁹³

2012 yılı raporunda Adana Pozantı'da cezaevinde yaşanan olaylarda çocukların maruz kaldığı kötü muamele üzüntüyle karşılanmıştır.

2012-2013 ders yılı itibariyle orta eğitimde seçmeli olarak yaşayan diller ve lehçeler dersinin koyulmuş olması önemli bir gelişme kabul edilmiştir. Aile temelli bakım destek programı başlatılması desteklenmiş, 1996 tarihli "Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Tedbirleri Hakkında Yetkiye, Uygulanacak Hukuka ve Yetki Tanıma ve Tenfize ve İşbirliğine Dayalı Sözleşme"nin onaylanmamış olması eleştirilmiştir.

²⁹² T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2011.pdf (10.06.2019).

²⁹³ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2012.pdf (10.06.2019).

2.2.16. 2013 İlerleme Raporu²⁹⁴

2013 yılı raporunda Türkiye'nin "Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokol"ü imzalayarak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne bireysel başvuru inceleme yetkisi vermesi olumlu bir gelişme kabul edilmiştir.

Yoğun okul öncesi öğretmeni ataması ve müfredatın geliştirilmesi, okul öncesi eğitimin gelişmesi bakımından önemli kabul edilmiştir. Okula devamsızlığın yüksek olduğunun STK'lar tarafından tespit edildiği, Türkiye'de devamsızlık oranlarının izlenmesinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çocuk işçiliğinin ciddi bir problem olmayı sürdürdüğü ve 28 çocuğun iş kazasında öldüğü kaydedilmiştir. Çocuk yoksulluğu azalmakla birlikte, bölgeler arası dengesizlik devam etmektedir. Çocuğa yönelik şiddet ve erken yaşta evliliğin kaygı verici düzeyde olduğu, aile içi şiddetin açık bir şekilde yasaklanmadığı belirtilmiştir. Etkili bir şikayet ve bildirim mekanizmasının bulunmaması, 2012-2016 Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi'nin henüz uygulanmaya başlamaması, Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu'nun raporlarını geciktirmesi ve ilgili kurumlar arası koordinasyonun olmayışı eleştirilmiştir. Çocuğun yüksek yararı ilkesinin ülkenin politik, yasal, idari süreçlerine entegrasyonunda yeterince başarı sağlanamadığı belirtilmiştir. Engelli çocuklara yönelik ÇHS ile uyumlu olarak Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu oluşturulması takdir edilmiş ancak ulusal izleme mekanizmasının olmaması eksiklik kabul edilmiştir. Türkiye'nin 1990 tarihli Çocuk Koruma Sözleşmesi'ni henüz imzalamadığı belirtilerek, adli işbirliğinin sınırlı düzeyde kaldığına dikkat çekilmiştir.

2.2.17. 2014 İlerleme Raporu²⁹⁵

Bir önceki rapordaki sorunlar yinelenmiş, çocuk ıslah evlerindeki durumun daha da kötüye gittiği belirtilmiştir. Adana Pozantı'da cinsel istismara uğrayan çocukların davasının hala devam ettiği, Ankara'ya geldikten sonra çocukların aileleri ile düzenli görüşemediklerine ve istismar iddialarının arttığına dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin ilk defa Avrupa çocuk

²⁹⁴ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2013.pdf (10.06.2019).

²⁹⁵ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2014.pdf (10.06.2019).

obezitesi araştırmasına katılarak Dünya Sağlık Örgütü ile işbirliği yapması olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir.

2.2.18. 2015 İlerleme Raporu²⁹⁶

2013-2017 strateji belgesinin uygulanmadığı, Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu'nun toplanmadığı belirtilmiş, kadın ve çocuk hakları için görevlendirilen ombudsmanın kayda değer girişimleri olmasına rağmen etkililik sağlanamadığına yer verilmiştir. Çocuk işçiliğinin hala kötü bir biçimde devam ettiği ve çocukların ölümcül iş kazalarına maruz kaldığı, çocuğa şiddeti önlemeye yönelik bir strateji geliştirilmediği belirtilmiştir. Engelli çocukların ilk ve ortaöğretime devamında artış sağlandığı ancak yüksek öğretime geçişte sorun yaşadıkları belirtilmiştir. Mülteci çocukların eğitime erişim imkanı bulmada problemlerle karşılaştıklarına değinilmiştir.

2.2.19. 2016 İlerleme Raporu²⁹⁷

TBMM'de çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarını incelemek üzere Komisyon oluşturulması önemli bir adım olarak kabul edilmiş ancak bu konuda daha çok çaba gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. On beş yaşını doldurmamış çocuklara yönelik her türlü cinsel davranışın cinsel istismar sayılıp cezalandırılmasına yönelik hükmün Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesinin tepki ile karşılandığı ve bu kararın* çocuk istismarının artmasına yol açacağı endişelerine yol açtığı belirtilmiştir. Tutuklu yargılanan

²⁹⁶ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2015.pdf (10.06.2019).

²⁹⁷ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2016.pdf (10.06.2019).

* Söz konusu karar, Anayasa Mahkemesi'nin 12/11/2015 tarihli ve 2015/26-100 sayılı, TCK'nun 103. Maddesinin iptaline ilişkin karardır. Maddenin, hakimlere somut olayın özelliklerine göre takdir alanı bırakmaması, fiilin mağdurlarının farklı yaş kategorilerinde olması, failin de çocuk olması ve fiili beraberliğin devam ediyor olması gibi faktörlerin göz ardı edilmesi sebebiyle ölçülü olmadığına ve iptaline karar verilmiştir. Akabinde, gayri resmi olarak evlenen çiftlerin evlilik yaşına geldiklerinde evliliklerini resmileştirdikten sonra erkeklerin cinsel istismar suçundan hapis cezasına mahkum edilmeleri, aile bütünlüğünün bozulması ve kadın ve çocukların maddi ve manevi sıkıntıları sebebiyle çözüm talebinde bulunmaları sonucu, Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın geçici 1. Maddesine eklenen fıkra ile konuyla ilgili düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile aile bütünlüğünün sağlanması ve mağduriyetlerin giderilmesinin amaçlandığı belirtilmiş ve düzenlemeden yararlanabilecekler için belli şartlar sıralanmış ve düzenlemenin bir defaya mahsus uygulanacağı belirtilmiştir. Ancak bu düzenleme, çocukların cinsel istismarının artacağı, mağdurların tecavüzcüleriyle evlenmeye mecbur edileceği, erken yaşta evliliğinin önünün açılmış olacağı endişeleriyle toplumda tartışmaya yol açmıştır. Bu durum, Türkiye'nin yanlış Avrupalılaştırma stratejisi ve bu doğrultuda yapılan düzenlemelerin mevcut toplumsal ve kültürel yapıyı iyi tahlil edilmeden yapıldığının ve bunun sonucunda toplumsal sorunlar yaşandığının bir göstergesidir.

çocuk sayısının arttığı ve çocuklara sağlanan adli yardım ve rehabilitasyon sürecinin kaygı uyandırdığına değinilmiştir. Çocuklar için adaletin uygulanmasında uluslararası standartlardan sapma olduğu belirtilmiştir.

Engelli çocuklarda erken teşhisin yetersiz olması sebebiyle çocukların kendilerine uygun hizmete ulaşmalarının da geciktiğine değinilmiştir. Suriyeli çocuklarının okullaşması için çaba gösterilmesine karşın yeterli olmadığı ve çok sayıda Suriyeli çocuğun eğitim sistemine dahil olamadığı belirtilmiştir.

2.2.20. 2018 İlerleme Raporu²⁹⁸

Çocuk hakları bakımından önceki rapora göre sınırlı bir gelişme kaydedildiği, tutuklu yargılanan çocukların sayısının çok yüksek olduğu ve çocukların cinsel istismar ve kötü muameleye maruz kalmalarının endişe verici olduğu, çocuk hakları konusunda faaliyet gösteren STK'ların da yetkililerce kapatıldığı belirtilmiştir. Sağlıkta eşitsizlik olduğu ve uyuşturucu kullanan çocukların sağlık hizmetlerine erişiminin kolaylaştırılması gerektiği belirtilmiştir.

2.2.21. 2019 İlerleme Raporu²⁹⁹

Mahkum anneleri ile kalan çocuk sayısının yüksek olduğu ve bu çocukların sosyal hizmetlerden ve rehabilitasyon hizmetlerinden yeterince faydalanamadıkları belirtilmiştir. Yine çok sınırlı bir ilerleme olduğu belirtilmiş, çocuk yoksulluğu, çocuk işçilik, erken yaşta evlilik, tüm illerde çocuk mahkemeleri kurulması gibi konulardaki eksikliklerin devam ettiği vurgulanmıştır. 2013-2017 Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi'nin yenilenmediği ve uygulanmasının da takip edilmediği, çocuklara yönelik şiddet ve cinsel istismarın artmış olmasına karşın bu konudaki çalışmaların yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Çocuklar için adliye sürecinin kurumsal kalite ve rehabilitasyon süreci bakımından endişe verici olduğu

²⁹⁸ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2018.pdf (10.06.2019).

²⁹⁹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2019.pdf (10.06.2019).

kaydedilmiştir. Çocuk hakları alanında çalışan STK'ların kapatılmasıyla sivil toplumun mağdurlara verdiği desteğin azalmasına yol açıldığı belirtilmiştir.

İlerleme Raporlarında Türkiye'nin çocuk hakları bakımından mevzuat düzeyinde uyumu, büyük ölçüde sağladığı görülmektedir. Ancak uygulama aşamasında aynı senkronizasyonun yakalanamadığı raporlarda da yer almaktadır. Çocukların okula devamında artış olması ve zorunlu eğitimin uzatılması raporlarda olumlu gelişmeler arasında yer alırken Türkiye'nin en problemlili olduğu iki konunun, çocuk işçilik ve çocuk adalet sistemi olduğu görülmektedir. Çocuk haklarına ilişkin problemlerin aşılması, yalnızca mevzuatta yapılacak düzenlemelerle mümkün olmayıp, toplumun da sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Bu noktada sivil toplum kuruluşları önemli rol oynamaktadır. Devlet ve STK'ların eşgüdümü olarak çalışmaları sonucu, mevzuatta yapılan önemli uygulamalar toplum nezdinde de kabul görecektir. Toplumda çocuk hakları farkındalığının artması, çocukların toplum içindeki görünürliğini ve bir birey olarak kabulünü de destekleyecektir.

2.3. Türkiye'de Çocuk Suçluluğu

Ülkemizde, suça karışan çocukların aynı zamanda suçun mağduru da oldukları düşüncesinden hareketle, yaygın olarak "suça sürüklenen çocuk" terimi tercih edilmektedir.³⁰⁰ Fiziksel veya psikolojik şiddete maruz kalan çocukların, bunu dışarıya yansıttıkları ve kendi maruz kaldıkları şiddeti, başkalarına uyguladıkları görülmektedir. Bu nedenle suça sürüklenen çocuk ile mağdur çocuk arasında doğrudan bir bağlantı olduğu kabul edilmektedir.³⁰¹

ÇKK'na göre suça sürüklenen çocuk, "kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk"tur. TCK'nun 31. Maddesine göre, on iki yaşından küçük çocuklar hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılamadığına göre, on iki yaşından küçük çocuklar, suça sürüklenen çocuklar kapsamına girmemektedir.

³⁰⁰ Ebru Öztürk Çopur, Nilgün Ulutaşdemir ve Habip Balsak, "Çocuk ve Suç", Hacettepe **University Faculty of Health Sciences Journal**, Cilt.1, Sayı.2 (Mayıs 2015), s.121.

³⁰¹ Alpsöy, s.248.

Toplumun, suça sürüklenen çocuğa bakışı önem taşımaktadır. Suç işlemiş çocukların toplum içinde bir tehlike olarak görülmeleri, uzun bir süre, çocukların korunması prensibine aykırı uygulamalara yol açmıştır. Toplumun yararı, çocuğun üstün yararından önemli görülmüş, çocuğun bir tehlike olarak algılanması sonucu buna yönelik cezalandırmalar ortaya çıkmıştır. Sokakta yaşayan, dilencilik yapan çocukların, korunması gereken çocuklar iken suça sürüklenen çocuklar olarak görülmelerine yol açmıştır. Ancak 20.yy'dan itibaren bu durumun çocuk için oluşturduğu tehlike fark edilmeye başlamış ve çocuğun korunmasına öncelik verilmiştir.³⁰²

Türkiye'de 1930'lu yıllara kadar suç istatistiklerinin tutulmaması nedeniyle, çocuk suçluluğuna dair bilgi de yetersiz kalmıştır. Çocuk suçluluğuna yönelik çalışmalar, özellikle 1939-1954 yılları arasında ceza sisteminin en önemli konularından biri haline gelmiştir.³⁰³

2.3.1. Türkiye'de Çocuk Suçluluğuna Yönelik Sayısal Veriler

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılı yayınının verileri çerçevesinde Türkiye'de suça sürüklenen çocukların, sayısı, illere ve suç tiplerine göre dağılımı, verilen kararların sayıları ve nitelikleri incelenecektir.

Tablo 3.1'de yer alan bilgilere göre, 2011 yılında toplam suça sürüklenen çocuk sayısının 263.905 olduğu ve bu sayının 2014 yılına kadar artış gösterdiği görülmektedir. 2014 yılından itibaren ise azalmaya başlamış ve 2018 yılında 228.616'ya düşmüştür. Bu verilerde, açılan dosya sayısı referans alındığı için aynı çocuğun, birden fazla suç dosyası bulunması halinde, birden fazla sayılmış olması söz konusudur. Karara bağlanan dosya sayısına baktığımızda ise 2011 yılında dosyaların %51,4'ü karara bağlanırken, 2018 yılında %55,8'inin karara bağlandığı görülmektedir. Karara bağlanan dosya sayısının en yüksek olduğu yılın ise %61,3 ile 2015 yılı olduğu görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi bir önceki yıldan devreden dosya sayılarının fazla olması dikkat çekmektedir. Mahkemelerdeki dosya yükünün fazla olması dava sürecinin uzamasına yol açmaktadır. Bu durum, İlerleme

³⁰² Memduh Cemil Şirin, "Fransa ve Türkiye'de Korunması Gereken Çocuk ve Çocuk Koruma İdaresinin Tarihsel Gelişimi", **Çocuk ve Medeniyet**, Sayı.1 (2017), s.5.

³⁰³ Sibel Özdemir Can, "Kamu Politikası Analizi Çerçevesinde Türkiye'de Çocuk Suçluluğu ile Mücadele", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2018), s.49.

Raporlarında da sıklıkla eleştirilmiş ve özellikle suça sürüklenen çocukların dosyalarına öncelik verilmesi gerektiğine değinilmiştir. Davaların uzun sürmesi, çocukların kaygı duymasına yol açmakta ayrıca çocuklar, kollukta gördükleri muameleden ve akran grubu tarafından damgalanmaktan duydukları rahatsızlık neticesinde sosyal gelişim bakımından olumsuz etkilenmektedirler.

Tablo 3.1
Kamu Davası Açılan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayıları (2011-2018)

Yıllar	Gelen Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı					Karara Bağlanan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı	Karara Bağlanan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayısının Gelen Dosyalardaki Çocuk Sayısına Oranı (%)	Bir Sonraki Yıla Devreden Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı
	Geçen Yıllardan Gelen	Yıl İçinde Açılan	Bozularak Gelen	Toplam	D			
2011	122 493	137 499	3 913	263 905	100	135 732	51,4	128 173
2012	131 799	151 822	7 258	290 879	110	156 322	53,7	134 557
2013	137 426	172 934	9 374	319 734	121	184 507	57,7	135 227
2014	139 108	168 617	11 190	318 915	121	194 438	61,0	124 477
2015	127 521	162 684	10 613	300 818	114	184 318	61,3	116 500
2016	120 642	124 863	10 654	256 159	97	144 214	56,3	111 945
2017	114 483	105 391	15 395	235 269	89	128 801	54,7	106 468
2018	110 038	106 039	12 539	228 616	87	127 649	55,8	100 967

Kaynak: Adli Sicil İstatistik Kurumu, 2018, s.67.

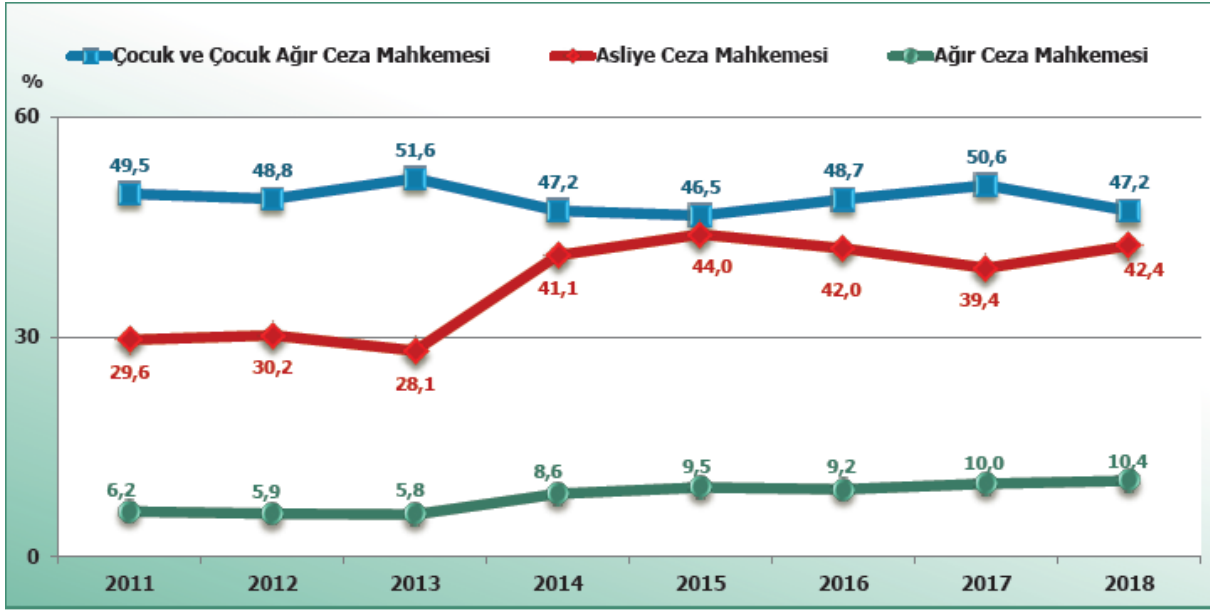
Tablo 3.2’de suça sürüklenen çocukların illere göre dağılımına baktığımızda, %17,1 ile en yüksek orana sahip ilimizin İstanbul olduğu görülmektedir. %5,8 ile İzmir’in ikinci sırada yer almasına karşın, İstanbul ile aralarındaki farkın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Tablodaki verilere göre en düşük oran ise %0,8 ile Siirt, Kütahya ve Elazığ’dadır. Genel olarak baktığımızda suça sürüklenen çocukların oranlarının,

büyükşehirlerde yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun, çocuk suçluluğunun nedenleri başlığında da değindiğimiz gibi göç unsuruyla açıklanması mümkündür. Göçün beraberinde getirdiği sorunlar, çocukları da etkisi altına almakta ve çocukların suça yönelmesine neden olmaktadır. İstanbul, hem en çok göç alan ilimiz olması sebebiyle, hem de kalabalık nüfusuyla suça sürüklenen çocuklar bakımından oldukça yüksek bir orana sahiptir. Karara bağlanan dosya sayısının en yüksek olduğu illerin %65,3 ile Gaziantep ve Elazığ olduğu görülürken, en düşük ilin ise %44,1 ile Kütahya olduğu görülmektedir.

Tablo 3.2
Kamu Davası Açılan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayıları, İller (2018)

İller	Gelen Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı					Karara Bağlanan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı	Karara Bağlanan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayısının Gelen Dosyalardaki Çocuk Sayısına Oranı (%)	Bir Sonraki Yıla Devreden Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı
	Geçen Yıllan Devren Gelen	Yıl İçinde Açılan	Bozularak Gelen	Toplam	%			
İstanbul	20 715	16 842	1 532	39 089	17,1	19 657	50,3	19 432
İzmir	5 593	6 802	821	13 216	5,8	7 789	58,9	5 427
Ankara	6 196	6 184	404	12 784	5,6	6 415	50,2	6 369
Bursa	3 797	4 467	568	8 832	3,9	5 195	58,8	3 637
Adana	3 693	4 139	465	8 297	3,6	4 999	60,3	3 298
Antalya	4 108	3 427	358	7 893	3,5	4 307	54,6	3 586
Diyarbakır	3 121	3 006	304	6 431	2,8	3 756	58,4	2 675
Şanlıurfa	3 173	3 016	162	6 351	2,8	3 519	55,4	2 832
Mersin	2 721	2 692	462	5 875	2,6	3 797	64,6	2 078
Gaziantep	2 546	2 317	215	5 078	2,2	3 315	65,3	1 763
Kocaeli	2 184	2 336	342	4 862	2,1	2 221	45,7	2 641
Manisa	2 178	2 120	394	4 692	2,1	2 844	60,6	1 848
Konya	1 847	2 375	431	4 653	2,0	2 913	62,6	1 740
Samsun	2 181	2 033	239	4 453	1,9	1 996	44,8	2 457
Hatay	2 098	2 089	192	4 379	1,9	2 470	56,4	1 909
Aydın	2 080	1 767	277	4 124	1,8	2 370	57,5	1 754
Balıkesir	1 718	1 924	310	3 952	1,7	2 275	57,6	1 677
Kayseri	1 447	2 180	156	3 783	1,7	2 244	59,3	1 539
Eskişehir	1 738	1 696	271	3 705	1,6	2 248	60,7	1 457
Tekirdağ	1 657	1 325	196	3 178	1,4	1 812	57,0	1 366
Sakarya	1 396	1 279	155	2 830	1,2	1 701	60,1	1 129
Mardin	1 588	1 027	101	2 716	1,2	1 274	46,9	1 442
Van	1 709	854	108	2 671	1,2	1 602	60,0	1 069
Denizli	1 195	1 300	167	2 662	1,2	1 560	58,6	1 102
Ağrı	1 293	940	129	2 362	1,0	1 261	53,4	1 101
Afyonkarahisar	934	1 253	145	2 332	1,0	1 380	59,2	952
Şırnak	1 116	1 073	85	2 274	1,0	1 322	58,1	952
K.Maraş	1 071	932	221	2 224	1,0	1 407	63,3	817
Muğla	1 052	860	137	2 049	0,9	1 139	55,6	910
Siirt	962	758	91	1 811	0,8	1 025	56,6	786
Kütahya	914	804	91	1 809	0,8	797	44,1	1 012
Elazığ	616	1 005	158	1 779	0,8	1 161	65,3	618
Diğer İller	21 401	21 217	2 852	45 470	19,9	25 878	56,9	19 592
Toplam	110 038	106 039	12 539	228 616	100,0	127 649	55,8	100 967

Kaynak: Adli Sicil İstatistik Kurumu, 2018, s.67.

Grafik 1: Suça Sürüklenen Çocukların Mahkemelere Göre Oranları (2011-2018)

Kaynak: Adli Sicil İstatistik Kurumu, 2018, s.71.

Grafik 1’de suça sürüklenen çocukların yargılamasının yapıldığı mahkemelerin oranları yer almaktadır. Buna göre, 2011 yılında çocukların %49,5’i çocuk mahkemelerinde yargılanıyorken bu oranın 2018’de daha da azaldığı ve çocukların ancak %47,2’sinin çocuk mahkemelerinde yargılanabildikleri görülmektedir. %52,8’nin ise asliye ceza mahkemesi ve ağır ceza mahkemesi olmak üzere genel mahkemelerde yargılandıkları görülmektedir. Belirtildiği gibi çocukların, çocukluk döneminin özelliklerine uygun bir yargılama amacıyla eğitim almış olan personelin bulunduğu çocuk mahkemelerinde yargılanmaları, çocuğun korunması ve üstün yararı bakımından önem taşımaktadır. Bunun için her ilde çocuk mahkemesi kurulması gerekmektedir. Ancak bu henüz gerçekleştirilemediğinden çocukların çoğu genel mahkemelerde yargılanmaktadır. Çocuk mahkemelerinin yetersizliği, İlerleme Raporlarında da sıklıkla belirtilen bir eksikliklerdir.

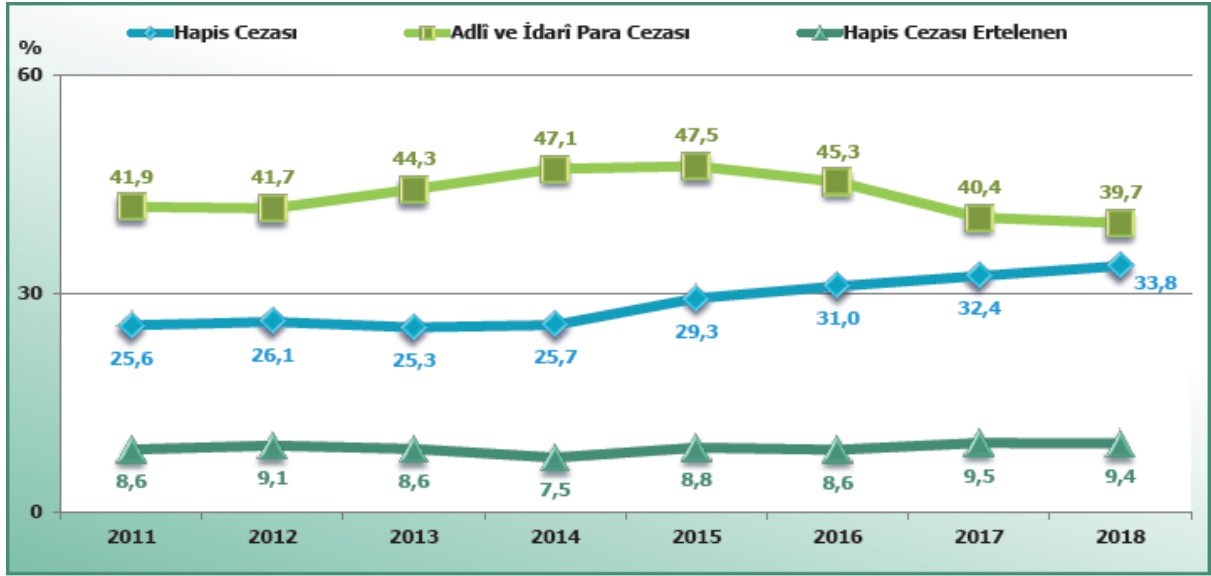
Tablo 3.3’te suça sürüklenen çocuklar hakkında verilen kararlar yer almaktadır. Mahkumiyet, beraat, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve diğer kararlar belirtilmiştir. Diğer kararlar; davanın düşmesi, ceza verilmesine yer olmadığı, hüküm verilmesine yer olmadığı, davanın reddi, özel yasalar gereğince erteleme, TCK m.32 gereğince verilen kararlar, yetkisizlik, görevsizlik ve birleştirme kararlarıdır. Tabloya baktığımızda verilen mahkumiyet kararlarının 2011 yılında %23 iken, 2018 yılına gelindiğinde %37 ile 2011-2018

yılları arasında en yüksek orana ulaştığı görülmektedir. Beraat kararları ise 2011 yılında %17,3 iken 2018 yılında %16,1'e düşmüştür. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına baktığımızda, 2011 yılında %27,9 ile en yüksek orandayken, 2018 yılında %15,9'a gerilediği görülmektedir. Kararlar içinde en yüksek orana sahip mahkumiyet kararlarınının, Grafik 2'de görüldüğü gibi nitelikleri bakımından incelemesi faydalı olacaktır.

Tablo 3.3
Suçta Sürüklenen Çocuklar Hakkında Verilen Karar Sayıları (2011-2018)

Yıllar	Türüne Göre Karar Sayıları ve Oranları								
	Mahkûmiyet (*)	%	Beraat	%	Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması	%	Diğer Kararlar	%	Toplam
2011	50 781	23,0	38 130	17,3	61 448	27,9	70 225	31,8	220 584
2012	63 252	23,8	46 270	17,4	71 639	26,9	84 727	31,9	265 888
2013	85 415	26,7	53 463	16,7	79 573	24,9	100 937	31,6	319 388
2014	104 124	31,2	55 164	16,5	71 379	21,4	102 701	30,8	333 368
2015	105 677	33,0	53 776	16,8	63 792	19,9	96 982	30,3	320 227
2016	87 335	34,6	44 123	17,5	45 608	18,1	75 277	29,8	252 343
2017	75 237	34,8	33 591	15,5	32 756	15,1	74 744	34,6	216 328
2018	83 840	37,0	36 458	16,1	36 097	15,9	70 074	30,9	226 469

Kaynak: Adli Sicil İstatistik Kurumu, 2018, s.74.

Grafik 2: Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Verilen Mahkumiyet Kararlarının Nitelikleri ve Oranları (2011-2018)

Kaynak: Adli Sicil İstatistik Kurumu, 2018, s.77.

Grafik 2’de hapis cezası, adli para cezası ve hapis cezası ertelenen çocukların oranlarına yer verilmiştir. Adli para cezasının 2011 yılında %41,9 iken 2015 yılında en yüksek oran olan %47,5’e yükseldiği ve 2018 yılında %29,7’ye düştüğü görülmektedir. Hapis cezasının ertelenmesi kararlarının ise 2011 yılında %8,6 iken 2018 yılında %9,4’e yükselmiş olması olumlu bir gelişmedir. Ancak hapis cezası kararlarını incelediğimizde 2011 yılında %25,6 oranındayken, 2018 yılına gelindiğinde %33,8 ile en yüksek orana ulaştığı görülmektedir. ÇHS ve çocuk adalet sisteminde, çocuğun hürriyetinden yoksun bırakılması en son çare kabul edilmektedir. Çocuk adalet sisteminin temel amacı, çocuğun tekrar suç işlemesini önlemek ve toplumla bütünleşmesini sağlamak, çocuğun toplum içinde rehabilitasyonuna ağırlık vermektir. Bu bakımdan hapis cezası kararları oranlarının artış göstermesi, Türkiye’de çocuk adalet sisteminin, çocuğun toplum içinde ve psiko-sosyal gelişimine zarar vermeden düzeltilmesi prensibine uymadığını söylemek mümkündür. Çocuklar suç işlediklerinde buna tepki gösterilmelidir, aksi takdirde çocuk yaptığı yanlışın farkına varamayacaktır. Ancak gösterilen bu tepki, mümkün olduğunca hapis cezası dışında, sosyal önlemler içeren tepkiler olmalıdır.³⁰⁴ Aksi takdirde çocuğun, maruz kaldığı olumsuz

³⁰⁴ Akyüz, s.585.

cezalandırma koşulları içinde, psikolojik ve sosyal gelişimi zarar görecektir, çocuk suçta sürüklenme eğilimini devam ettirecektir.

Son olarak Tablo 3.4'te suç tiplerine göre suçta sürüklenen çocukların oranları incelenecektir. En yüksek oran %42,6 ile malvarlığına karşı işlenen suçlardır. TCK 141-169 Maddeleri arasında düzenlenmiş olan bu suçların, suçta sürüklenen çocuklar bakımından en çok rastlananları ise hırsızlık, yağma ve mala zarar verme suçlarıdır. 12-15 yaş aralığında hakkında malvarlığına zarar verme suçundan dava açılan çocukların sayısı 37.307 iken 15-18 yaş aralığında bu sayının 42.620 olduğu görülmektedir. Her iki yaş grubunda da erkek çocukların sayısı kız çocuklara göre oldukça fazladır. %18,2 ile en yüksek orana sahip ikinci suç türü, TCK 106-124 Maddeleri arasında düzenlenen hürriyete karşı suçlardır. Suçta sürüklenen çocuklar bakımından en çok görülen hürriyete karşı suçlar ise konut dokunulmazlığının ihlali, tehdit, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçlarıdır. 12-15 yaş aralığında hürriyete karşı işlenen suç sayısının 14.794, 15-18 yaş aralığında ise 19.321 olduğu görülmektedir. TCK 86-93 Maddeleri arasında düzenlenen vücut dokunulmazlığına karşı suçlar ise %13,6 ile en yüksek üçüncü orana sahip suç türüdür. Suçta sürüklenen çocuklar bakımından en çok görülen vücut dokunulmazlığına karşı suçlar kasten yaralama ve taksirle yaralamadır. 12-15 yaş aralığında vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suç sayısı 8.905 iken, bu sayı 15-18 yaş aralığında 16.682'ye yükselmektedir. Tüm suç türlerinde, suçta sürüklenen erkek çocukların sayısı kız çocukların sayısından oldukça fazladır. Ayrıca yine tüm suç tiplerinde 15-18 yaş aralığında suçta sürüklenen çocukların sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3.4
Suçta Sürüklenen Çocuklar Hakkında Açılan Davalardaki Suç Dağılımları
(2018)

İnanç Edilen Suç Türü	Suçta Sürüklenen Çocukların Suçu İşledikleri Yaşa ve Cinsiyete Göre Suç Sayıları					
	12-15 Yaş		15-18 Yaş		Toplam	%
	E	K	E	K		
Malvarlığına Karşı Suçlar (TCK 141-169)	34 823	2 484	40 482	2 138	79 927	42,6
Hürriyete Karşı Suçlar (TCK 106-124)	13 738	1 056	18 018	1 303	34 115	18,2
Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar (TCK 86-93)	7 663	1 242	15 111	1 571	25 587	13,6
Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar (TCK 185-196)	1 836	301	6 703	435	9 275	4,9
Şerefe Karşı Suçlar (TCK 125-131)	1 674	605	3 672	845	6 796	3,6
Cinsel Dokunulmazlığına Karşı Suçlar (TCK 102-105)	2 693	61	2 526	51	5 331	2,8
6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun	897	23	2 326	37	3 283	1,7
Adliyeye Karşı Suçlar (TCK 267-298)	533	244	1 647	288	2 712	1,4
Genel Tehlike Yaratan Suçlar (TCK 170-180)	607	23	1 473	30	2 133	1,1
Bilişim Alanında Suçlar (TCK 243-246)	887	21	1 067	55	2 030	1,1
Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar (TCK 247-266)	537	51	1 269	67	1 924	1,0
Hayata Karşı Suçlar (TCK 81-85)	538	25	1 226	40	1 829	1,0
3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu	533	42	1 054	95	1 724	0,9
Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (TCK 309-316)	448	54	944	102	1 548	0,8
Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar (TCK 132-140)	389	203	581	162	1 335	0,7
5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu	380	4	858	10	1 252	0,7
Kamu Güvenine Karşı Suçlar (TCK 197-212)	253	77	697	132	1 159	0,6
2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu	374	15	571	13	973	0,5
6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun	176		733	2	911	0,5
Genel Ahlak Karşı Suçlar (TCK 225-229)	346	60	420	74	900	0,5
Kamu Barışına Karşı Suçlar (TCK 213-222)	129	10	417	25	581	0,3
Diğer Suçlar	566	85	1 502	123	2 276	1,2
Toplam	70 020	6 686	103 297	7 598	187 601	100,0

Kaynak: Adli Sicil İstatistik Kurumu, 2018, s.80.

Sonuç olarak, Türkiye'de suçta sürüklenen çocukların sayısının yüksek olduğu ve söz konusu çocukların toplumsallaşmasını sağlayacak alternatif yöntemler yerine çocukların gelişimlerinin zarar göreceği cezaların yoğun olduğu görülmektedir. Türkiye'de çocuk adalet sistemine yönelik en büyük problem, yetişkinlere yönelik düzenlemelerin çocuklara uyarlanmasına çalışılması ve çocuklara özgü bir sistemin olmamasıdır. ÇKK çocuklara özgü düzenlemeler noktasında yetersiz kalmakta, büyük ölçüde yetişkinler için oluşturulan kanunların hükümleri uygulanmakta ve çocukların, yetişkinler için uygulanan ceza sistemi dışında tutulmasını sağlayacak çözümler yetersiz kalmaktadır.

2.3.2. Türkiye'de Çocuk Suçluluğunun Nedenleri

Çocuk suçluluğunun incelenmesinde en önemli hususlardan biri de çocukları suçta iten nedenlerin tespit edilmesidir. Ülkemizde risk faktörlerinin tespiti çalışmaları ihmal edilmekte ve dolayısıyla suçun önlenmesi stratejileri de oluşturulamamaktadır. Tespit edilen risk faktörlerinin; ebeveynlerin davranışları, parçalanmış aile gibi ailevi etkenler, akran gruplarıyla olan ilişkinin niteliği, okulda fiziksel şiddete maruz kalma, okulun sosyo-ekonomik özellikleri gibi unsurlar olduğunu söylemek mümkündür.³⁰⁵

Çocukları suçta iten nedenler farklılık gösterebilmektedir ancak çoğunlukla aileden ve sosyal çevreden kaynaklanan etkenlerdir. Düşük gelirli ve düşük eğitim seviyesine sahip ailelerde yetişen çocuklar, göç eden ailelerin çocukları ve aile içi şiddete maruz kalan çocuklar sıklıkla suçta yönelen çocuklar olmaktadır. Arkadaş grubunun suç işlemiş veya suçta meyilli kişilerden oluşması da çocukların sapma davranışı göstermesinde etkili olmaktadır. Aynı şekilde çocuğun yaşadığı muhit ve çevresi de çocuk suçluluğuna neden olan önemli unsurlardandır.³⁰⁶

Göç problemi, Türkiye'de suçta sürüklenen çocuklar bakımından oldukça etkilidir. Sanayi Devrimi sonrası artan çocuk işçi sayısı ve göçlerin beraberinde getirdiği sosyo-ekonomik sorunların yol açtığı çocuk suçluluğu, Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Türkiye'nin geçirmiş olduğu hızlı dönüşüm, sorunlara çözüm üretme fırsatı olmaksızın, çocukların bu değişimden olumsuz etkilenmeleriyle sonuçlanmıştır.³⁰⁷ Kırsaldan kente göç, beraberinde hem kültürel uyumsuzluk hem de ekonomik güçlük getirmektedir. Bunun yanı sıra göç ve gecekondulaşma, altyapı ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu altyapının sağlanamaması ve göçün yol açtığı mücadele süreci, çocukların gereksinimlerinin karşılanamaması ve sokağa yönelmeleri ile sonuçlanmaktadır.³⁰⁸

Göç, çocuk işçilik ve sokak çocuğu sorunlarına yol açmaktadır. Sokak çocukları, her türlü fiziksel ve psikolojik şiddete açıktır. Bu nedenle sokak çocuklarının gerek darp edilmeleri gerek cinsel istismara uğramaları ve gerek bir tehdit unsuru olarak kabul edilerek

³⁰⁵ Topçuoğlu, s.222-223.

³⁰⁶ Öztürk Çopur, Ulutaşdemir ve Balsak, s.122.

³⁰⁷ Özdemir Can, s.48.

³⁰⁸ Oğuz Polat, "Türkiye'de Çocuk Haklarının Durumu", **Toplum ve Demokrasi**, Cilt.2, Sayı.2 (Ocak-Nisan 2008), s.151-153.

ötekileştirilmeleri, sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Ayrıca sokak çocukları, çetelerin tesiri altında kalmaya da müsaittir. Nitekim ya ailesi olmayan ya da ailesinden yeterince ilgi görmeyen çocuklar, ait olma isteğiyle, çetelere dahil olabilmektedir.

Özetle Türkiye'de, ailelerin ilgisiz ve eğitimsiz olması, sosyo-ekonomik sorunlar, göçün yol açtığı adaptasyon problemi ve çocuğun bulunduğu çevre çocukların suça sürüklenmesinde etkili olmaktadır.

2.3.3. Türkiye'de Çocuk Adalet Sistemi

Çocuk adalet sisteminin temel amacı, çocuğa bedensel, zihinsel, toplumsal beceriler ile sorumluluk bilincinin kazandırılması ve nihayetinde çocuğun yeniden toplumla bütünleşmesinin sağlanmasıdır.³⁰⁹

Çocuk adalet sistemi, çocukların gelişimsel özellikleri ve düşünce dünyası nedeniyle yetişkinlerden farklı oldukları ve bu nedenle yetişkinlerden farklı bir muameleye tabi tutulmaları gerektiğinin anlaşılmasıyla, çocuklara özel hükümlerin, kurumların ve yargı sürecinin oluşturulması ile gelişmiştir. Çocuk adalet sisteminde en önemli husus, çocukların suç işlemesini önlemek, suça sürüklenen çocuklar için de çocuğun üstün yararını gözeterek muamele etmek ve çocuğu rehabilite ederek suçun tekerrürünü önlemektir.³¹⁰

2.3.3.1. Çocukların Ceza Sorumluluğu

Çocuk adalet sistemini incelerken öncelikle yaş unsurunu ele almak gerekmektedir. Belirtildiği gibi TCK m.31'de yaş küçüklüğü, üç grup olarak ele alınmıştır. İlk yaş grubunu, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış çocuklar oluşturmaktadır. 12 yaşından küçük çocuklar, ceza sorumluluğu kapsamı dışında kabul edilmiş ve söz konusu çocuklar hakkında ceza kovuşturması yapılamayacağına ancak güvenlik tedbirleri uygulanabileceğine yer verilmiştir. Kanun, on iki yaşından küçük çocukların işlediği fiilin hukuki sonuçlarını

³⁰⁹ Akyüz, s.542.

³¹⁰ Özdemir Can, s.59-60.

algılayamadığını ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişmediğini, başka bir koşul aramaksızın mutlak surette kabul etmektedir.³¹¹ On beş yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler hakkında da on iki yaşını doldurmamış çocuklara ilişkin hükümler uygulanmaktadır.

İkinci grubu ise fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup on beş yaşını doldurmamış çocuklar oluşturmaktadır. Ayrıca on beş yaşını doldurmuş, on sekiz yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler de bu gruba dahildir. Bu gruptaki çocukların suç işleme durumunda, çocuğun işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği olup olmadığı tespit edilir. Bu kararı verecek olan bizzat hakimdir. Hakim, çocukların kusur yeteneğini takdir ederken, sosyal inceleme raporunu göz önünde bulundurabilir. Çocuğun kusur yeteneği genel olarak değerlendirilmeyip, her olay için ayrı ayrı ele alınmalıdır. Yaş küçüklüğünün kusur yeteneğine etkisi suç türü bakımından farklılık gösterebilmektedir.³¹² Fiilin sonuçlarını anlayamadığına veya davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olmadığına karar verildiği takdirde birinci yaş grubu gibi, çocuğun ceza sorumluluğu olmadığı kabul edilir. Ancak çocuk fiilinin sonuçlarının farkındaysa ve davranışlarını yönlendirme yeteneğine de sahipse, çocuk hakkında cezaya hükmedilecektir.

On beş yaşını doldurmuş, on sekiz yaşını doldurmamış çocukların oluşturduğu üçüncü yaş grubunda, çocuğun fiilinin sonuçlarını anlayabilecek ve davranışlarını yönlendirebilecek durumda olduğu kabul edilir. On sekiz yaşını doldurmuş ancak yirmi bir yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler için de aynı hüküm uygulanmaktadır. Bu yaş gurubundaki çocuklar için kusur yeteneğine ilişkin bir inceleme yapılmaksızın cezaya hükmedilir.

2005 yılında yürürlüğe giren TCK ile, ceza sorumluluğu alt sınırının 11 yaştan 12 yaşa yükseltilmesiyle çocuk hakları bakımından olumlu bir adım atılmıştır. Suça sürüklenen çocuklar için belirlenen yaş sınırının düşük olması, suçlu çocuk kategorisinin genişlemesine ve suça sürüklenen çocuk ile korunması gereken çocuk arasındaki yelpazenin açılmasına yol açmaktadır. Alt limit olarak belirlenen yaş sınırı yükseldikçe, korunması gereken çocuk kavramı daha belirgin hale gelmektedir.³¹³ Avrupa ülkelerinde ceza sorumluluğu

³¹¹ Akyüz, s.548.

³¹² Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 8. Basım, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s.303.

³¹³ Şirin, *Fransa ve Türkiye'de Korunması Gereken Çocuk ve Çocuk Koruma İdaresinin Tarihsel Gelişimi*, s.6.

başlangıcının genellikle on üç-on dört yaş olduğu ve Türkiye'de birçok Avrupa ülkesinden düşük olduğu görülmektedir.

2.3.3.2. Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararları ve Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri

Belirtildiği gibi ÇKK'da düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, barınma tedbiri ve sağlık tedbiridir. ÇKK m.11'e göre, söz konusu koruyucu ve destekleyici tedbirler, suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anlaşılır. Buna göre suça karışmamış ancak korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ile ceza sorumluluğu bulunmayan suça sürüklenmiş çocuklar için aynı tedbirler uygulanacaktır.³¹⁴ Ancak Kanun'da güvenlik tedbirlerinin koruyucu ve destekleyici tedbirlerden ayrılmamış olması, güvenlik tedbirlerinin yaptırım olmasına karşın, koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasında, alkol ve uyuşturucu madde bağımlısı çocuklar haricinde zor kullanılmaması ve yaptırım olmaması bakımından eleştirilmektedir. Güvenlik tedbirleri, gerektiğinde zor kullanılarak Cumhuriyet savcılığınca infaz edilebilmektedir.³¹⁵

Tedbir kararının verilmesinden önce yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun görüşü alınır, ilgililer dinlenebilir, çocuk hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmesi istenebilir. Tedbir kararı verilirken sosyal inceleme raporlarının değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu rapor çerçevesinde belirlenen tedbir türü, çocuğun içinde bulunduğu şartlar bakımından daha uygun olacaktır. Tedbir kararı bölgesel farklılıklar, aile yapısındaki farklılıklar vb. nedenlerle, çocuğun durumuna göre bireysellik göstermektedir. Tedbir uygulanması kararında mevzuatın gerekli gördüğü; tedbirin türü ile tedbir uygulanacak kişi, kurum veya kuruluş adlarının gösterilmesi önem taşır. Aynı olay için birden fazla tedbir kararı alınabilir, gerekli görülürse tedbirin süresine yer verilir. Alınan tedbir kararının hangi kurum tarafından uygulanacağı mutlaka belirtilmelidir, karar ilgili kuruma mahkeme tarafından gönderilmelidir.³¹⁶

³¹⁴ Akyüz, s.562.

³¹⁵ Mahir Topaloğlu, **Türk Hukukunda Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri**, 1. Basım, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2010, s. 67.

³¹⁶ Ali İhsan İpek, **Suçta Sürüklenen Çocukların Muhakemesi**, 1. Basım, Ankara: Adalet Yayınevi, 2004, s.40.

Kanun'a göre tedbir kararı, çocuğun yararı gözetilerek kendisinin, ana-basının veya vasisinin veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerdeki çocuk hakimi tarafından alınır. Suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklarla, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında duruşma yapılmadan tedbir kararı verilir. Ancak hakim gerekli görürse duruşma yapabilir.

“Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik”e göre tedbir kararları, kesinleşmesi beklenmeksizin infaza gönderilir. Tedbir kararlarını yerine getirmekle görevli kişi, kurum veya kuruluşlarca, bu tedbir kararlarının nasıl yerine getirileceği konusunda bir plan hazırlanarak uygulamaya konulur. Bu plan, çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde mahkeme veya çocuk hakiminin onayına sunulur. Mahkeme veya çocuk hakimi, gerektiğinde uygulama planının değiştirilmesini isteyebilir. Tedbirin uygulanması, mahkeme sosyal çalışma görevlileri tarafından en geç üçer aylık periyotlarla incelenir. Sosyal çalışma görevlisi, inceleme neticesinde hazırladığı raporu on gün içinde mahkemeye veya hakime teslim eder. Rapor yeterli görülmediği takdirde inceleme tekrarlanır. Tedbirlerin uygulanmasında kurumlar arası koordinasyonu sağlayacak olan kurum Adalet Bakanlığı'dır.

On sekiz yaşın doldurulmasıyla tedbir kararı kendiliğinden sona erer. Ancak çocuğun eğitim öğrenimine devam edebilmesi için, çocuğun da rızası alınarak tedbirin bir süre daha devamına karar verilebilir. Hakim, çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak koruyucu ve destekleyici tedbirin kaldırılmasına karar verebileceği gibi, tedbir kararının kaldırılmasını denetim görevlileri, çocuğun velisi, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kimseler, tedbir kararını yerine getiren kişi ve kuruluşun temsilcileri ile Cumhuriyet savcısı da talep edebilir.

Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir. Denetim, ÇKK'nun 36-41 Maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler uygulanan çocuk için denetim kararı, kararların yerine getirilmesinin denetlenmesini; diğer kararlar için ise suça sürüklenen

çocuğun, belirlenen denetim planı doğrultusunda toplumla yeniden bütünleşmesi için ihtiyaç duyduğu hizmet ve programın sağlanmasını ifade etmektedir.³¹⁷

Denetim kararı verildikten sonra, denetimli serbestlik ve şube müdürlüğü tarafından bir denetim görevlisi görevlendirilir. Çocuk için uygulanacak denetim yöntemi, görevlendirmeyi takip eden on gün içinde denetim görevlisi, sosyal inceleme uzmanı ve mahkeme sosyal çalışma görevlisi tarafından belirlenir. Denetim görevlisi, çocuğun ana-babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse ve öğretmenleriyle işbirliği yapar. Söz konusu kişiler, denetim görevlisine bilgi vermek ve yardımcı olmak zorundadır, denetim görevlisinin yetkilerine müdahalede bulunamazlar.³¹⁸ Denetim görevlisi her ay, ayrıca talep halinde mahkeme veya çocuk hakimine rapor verir.

Denetim, belirlenen sürenin dolmasıyla veya beklenen yararın gerçekleşmesi halinde süre dolmadan kaldırılarak sona erer. Ayrıca çocuğun başka bir suçtan tutuklanması veya cezasının yerine getirilmeye başlaması durumunda da denetim sona ermektedir.

2.3.3.3. Türk Ceza Hukukunda Suça Sürüklenen Çocukların Yargılanması

Çocuk adalet sisteminin temel ilkeleri, ÇKK'da yer verildiği üzere, çocuğun üstün yararı gözetilerek çocuğa özel ihtimam gösterilmesi, eğitim ve sosyal haklarından mahrum kalmadan desteklenmesi, özgürlüğünden yoksun bırakmanın son çare olması ve çocuğun kimliğinin gizli tutulmasıdır.

a. Çocuk Mahkemeleri

Çocuk mahkemeleri, çocuk adalet sisteminin en önemli unsurlarından biridir. Türkiye'de çocuk mahkemeleri çalışmaları 1945'te başlamış ancak icrai olarak

³¹⁷ İpek, s.65.

³¹⁸ Fendoğlu, s.290.

gerçekleştirilebilmesi 1979 Çocuk Mahkemeleri Yasası ile mümkün olmuştur. 1987 yılında Ankara'da açılan çocuk mahkemesi ise ülkemizde açılan ilk çocuk mahkemesidir.³¹⁹

Çocuk mahkemelerinde çocukluk döneminin özelliklerine uygun bir yargılama amacıyla, bu yönde eğitim almış personel yer almaktadır. Bu bakımdan çocukların, çocuk mahkemelerinde yargılanmaları büyük önem taşımaktadır. Ancak suça sürüklenen çocukların yarısına yakınının kovuşturma sürecinin genel mahkemelerde gerçekleştirildiği görülmektedir.³²⁰ ÇKK'na göre her il merkezinde çocuk mahkemelerinin kurulması gereklidir ancak henüz gerçekleştirilememiştir. Bu durum İlerleme Raporlarında da sıklıkla eleştirilmiştir.

ÇKK'nun 25. ve 26. Maddelerinde çocuk mahkemelerinin kuruluşuna ve görevlerine yer verilmiştir. Kanun'a göre çocuk mahkemeleri tek hakimden oluşur ve her il merkezinde kurulur. Çocuk mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz. Çocuk ağır ceza mahkemeleri ise bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur. Bu mahkemeler, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen yerlerde Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak kurulur. Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar. Çocuk ağır ceza mahkemesi ise çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.

ÇKK m.42'ye göre Kanun'da hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu, Türk Medeni Kanunu, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümleri uygulanır. Bu maddeyle, çocuk mahkemeleri veya çocuk ağır ceza mahkemeleri; velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurma konularında da karar vermeye yetkili kılınmıştır. Bu yönüyle çocuk mahkemeleri ve çocuk ağır ceza mahkemeleri farklılık arz etmektedir, bu istisna dışında ceza mahkemeleri, Medeni Kanun'a göre karar verme yetkisini haiz değildir. Çocuk mahkemeleri için getirilen bu düzenleme, çocuğun üstün yararı ilkesine ve çocuk adalet

³¹⁹ Sosyal Aktürk, Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Güvenliği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi SBE, 2006), s.61-62.

³²⁰ Özdemir Can, s.61.

sisteminin amacının cezalandırma olmayıp, çocuğun korunması ve topluma kazandırılması prensibine dayanmaktadır.³²¹

b. Soruşturma Aşaması

Suçta sürüklenen çocukların soruşturmasına yönelik düzenleme, ÇKK'nun 15-21. Maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu süreçte çocukların karşılaştıkları ilk birim, kolluktur. Çocuklarla ilgili kolluk görevi, ÇKK'nun 31. Maddesine göre kolluğun çocuk birimi tarafından yerine getirilir. Ancak ayrı bir çocuk kolluğunun bulunmadığı yerlerde genel kolluk yetkilidir. Soruşturma bizzat Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır.

Cumhuriyet savcısı gerekli gördüğü takdirde soruşturma esnasında, çocuk hakiminden çocuk için koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını isteyebilir. Çocuklar, ifadelerinin alınması sürecinde, olayı farklı birimlerde tekrar tekrar anlatmak durumunda kaldıklarında ve çocuklarla görüşme yapan kişilerin yeterli eğitime sahip olmaması durumunda, daha çok zarar görmektedir. Bu nedenle öncelikle cinsel istismara uğrayan çocukların yaşadıkları travma göz önünde bulundurularak, çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli bir şekilde müdahale edilebilmesi için Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastaneler bünyesinde, Çocuk İzlem Merkezleri kurulmuştur. Bu merkezlerin bulunmaması durumunda, üniversitelerin çocuk koruma merkezlerinde, bu da mümkün değilse adliyelerde çocuk görüşme odalarında ifade alınmalıdır.³²²

c. Kovuşturma Aşaması

ÇKK m.22'ye göre suçta sürüklenen çocukların duruşmalarına katılabilecek olan kişiler; çocuk, velisi, vasisi, mahkemelerce görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve çocuk kurumda bakılıyorsa kurum temsilcisidir. Çocuğun sorgusu sırasında sosyal çalışma görevlisi bulunabilir. Çocuk, kendisi için daha yararlı olacaksa

³²¹ İpek, s.37.

³²² İpek, s.102-106.

duruşma salonundan çıkarılabilir veya çocuğun duruşmada hazır bulunmasına gerek görülmeyebilir.

Duruşma günü ve saati çocuğun kanuni temsilcisine bildirilir. Sosyal çalışma uzmanı, çocuğa yöneltilen suç da dahil olmak üzere, çocuğun anlayabileceği bir dilde yargılama süreci hakkında çocuğu bilgilendirir. Çocuk mahkemelerinde, ceza yargılamalarında açıklık ilkesinin istisnası olarak duruşma gizlidir ve hüküm de gizli duruşmada açıklanır. Çocuğun zarar görmesini önlemek amacıyla, duruşmaya katılabilecek kişiler ÇKK m.22’de belirtilen kişilerle sınırlanmıştır.

Pekin Kurallarının 16. Maddesinde çocukla ilgili alınacak her karar öncesi, sosyal inceleme raporuna başvurulması gerektiği belirtilmiştir. ÇKK’nun 35. Maddesinde de sosyal inceleme raporuna yer verilmiş ve mahkemeler, çocuk hakimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılacağı belirtilmiştir. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulur. Sosyal inceleme raporu gerekli görülmezse, bunun gerekçesi kararda belirtilir. Doktrinde, sosyal inceleme raporu istenmediği takdirde gerekçe belirtilmesi hükmü, sosyal inceleme raporunun zorunlu olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.³²³

2.3.3.4. Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Koruma Tedbirleri

CMK’da “Koruma Tedbirleri” başlığı altında düzenlenen yakalama ve gözaltı, tutuklama, adli kontrol hükümleri, çocuklara özel düzenlemeler içermektedir. Bu başlık altında, koruma tedbirlerinin suça sürüklenen çocuklara uygulanması incelenecektir.

³²³ İpek, s.72.

a. Yakalama ve Gözaltı

ÇKK'nun 16. Maddesinde, gözaltına alınan çocukların kolluğun çocuk biriminde, çocuk birimi yoksa yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulacağı belirtilmiştir. Gözaltına ilişkin esaslar ise "Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği"nin 19. Maddesinde özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre, fiili işlediği sırada on iki yaşından küçükler ve on beş yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler suç nedeniyle yakalanamaz ve hiçbir surette suç tespitinde kullanılamaz. Söz konusu çocuklar kimlik tespiti için yakalanabilir ancak kimlik tespitinin akabinde derhal serbest bırakılmaları gerekir.

On iki yaşını doldurmuş olup on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar yakalanabilir. Gözaltına alınan veya yakalanan çocuğun ana-baba veya vasisine durum bildirilir ve çocuğun uzman desteği alması, talebi olmaksızın avukatla görüşmesi sağlanır. Çocuğun ifadesi, müdafinin bulunması şartıyla alınır. Çocukların savunma hakkının ÇKK'da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiş olması eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu eksiklik ise CMK ile kapatılmaya çalışılmış ve on sekiz yaşından küçükler için talep aranmaksızın avukat görevlendirileceği belirtilmiştir.³²⁴ Çocuklar, yetişkinlerden ayrı yerlerde tutulur ve çocukların kimlikleri ve eylemleri gizli tutulur. Çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önleme durumu haricinde çocuğa kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Çocuklarla ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir. Çocukların yetişkinlerle birlikte işledikleri suçlarda çocukların evrakları ayrılır ve soruşturmaları ayrı ayrı yürütülür.

b. Tutuklama

Hem ÇHS'nde hem de Pekin Kuralları'nda tutuklamanın en son çare olarak düşünülmesi ve bu yöndeki uygulamanın süresinin mümkün olduğunca kısa tutulması gerektiği belirtilmiştir.

ÇKK'nun 21. Maddesinde, on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama yasağı getirilmiştir.

³²⁴ Akyüz, s.560.

Ayrıca on beş yaşını doldurmuş çocuklar için, adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağına anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebileceği şeklinde bir sınırlama getirilmiştir. Ancak Kanun'da çocukların tutuklanmasına ilişkin düzenleme bulunmamakta ve çocukların tutuklanmasında CMK hükümleri uygulanmaktadır. Bu durum, çocukların tutuklu kalma süresi, tutuklamaya karar verecek mahkeme vb. içeren tutuklama süreci, çocukların yetişkinlerden farklı bir yargılama sistemine tabi tutulması prensibine uymaması nedeniyle ÇHS'ne aykırıdır.³²⁵

CMK'nda tutuklama m.100-108 arasında düzenlenmektedir. Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren deliller ve bir tutuklama nedeninin varlığı halinde tutuklama kararı verilebilir. Tutuklama kararı, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine soruşturma evresinde sulh ceza hakimi tarafından, kovuşturma evresinde mahkeme tarafından verilir. Bu istemlerde gerekçe gösterilmesi ve adli kontrolün yetersiz kalacağını belirten nedenlere yer verilmesi gereklidir. Tutuklama istenilmesi durumunda, şüpheli veya sanık, baro tarafından atanan veya kendisinin seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanır. Tutukluluk süresi en fazla bir yıldır ancak gerekçe gösterilerek altı ay daha uzatılabilir. Şüpheli ve sanık soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında salıverilme talebinde bulunabilir. Cumhuriyet savcısı, sulh ceza hakiminden şüphelinin adli kontrol ile serbest kalmasını isteyebileceği gibi adli kontrol veya tutuklamanın gereksiz olduğuna karar verdiği takdirde kendisi şüpheliyi serbest bırakır. Salıverilme öncesinde şüpheli veya sanığın yetkili yargı merciine veya tutuk evi müdürüne adres ve telefon bildiriminde bulunması gereklidir. Tutuklama ve tutuklamanın uzatılması hakim kararlarıyla, tutuklunun ailesine veya kendisinin belirlediği bir kişiye bildirilir.

Çocuklara yönelik düzenlenmiş tutuklama hükümlerinin olmaması ve çocukların tutukluluk sürelerinin uzun olması İlerleme Raporlarında Türkiye'nin en çok eleştirildiği noktalardan biridir. Bu nedenle çocukların tutuklanmasına ilişkin hükümler, çocuğun üstün yararı gözetilerek daha ayrıntılı şekilde düzenlenmelidir.

³²⁵ Akyüz, s.565.

c. Adli Kontrol

Adli kontrol, kişiyi hürriyetinden yoksun kılmanın en son çare olması prensibiyle, tutuklamanın şartlarının oluşması halinde tutuklama yapılmaksızın, tutuklamadan beklenenlerin karşılanmasına yönelik alternatif bir kurumdur.³²⁶ ÇKK m.20’de suça sürüklenen çocuklar hakkında adli kontrol tedbirinin uygulanması için CMK m.109 hükümlerinin esas alınacağı belirtilmiş, bunlara ilaveten ÇKK m.20’de “belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak, belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak” şeklinde tedbirler getirilmiştir. Bu tedbirlerin bir veya birkaçına karar verilebilir. CMK m.109’a göre, “yurt dışına çıkamama, hakim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süre içinde düzenli olarak başvurmak, hakimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek, konutunu terk etmemek, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek, belirlenen yer veya bölgelere gitmemek” yükümlülüklerinden biri veya birden fazlası uygulanabilir.

Adli kontrole ilişkin diğer düzenlemeler, CMK m.110-115 arasında yer almaktadır. Adli kontrol kararı, Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hakimi tarafından alınır. Şüpheli veya sanığın istemi üzerine hakim, Cumhuriyet savcısının görüşünü alarak adli kontrol kararını kaldırabilir. Adli kontrol hükümleri yerine getirilmediği takdirde, şüpheli veya sanık hakkında hükmedilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilecektir. Bu hükmün, on beş yaşını doldurmamış çocukların üst sınırı beş yılı geçmeyen hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklanmalarına getirilen yasağı kapsayıp kapsamadığı tartışmalıdır. Ancak çocuğun üstün yararı gözetilerek, çocuklar için getirilen tutuklama yasağı üstün kabul edilmeli ve CMK’nda öngörülen tutuklama sebebi, çocuklar için uygulanmamalıdır.³²⁷

Tutuklamanın, çocuklar için başvurulabilecek en son çözüm olması ve çocuklar için tutuklama şartları oluşmuş olsa dahi, adli kontrol uygulamasına öncelik verilmesi

³²⁶ Özdemir, s.128.

³²⁷ Özdemir, s.131.

gerekmektedir. Belirtildiği gibi, ancak adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınmadığı veya sonuç alınamayacağı anlaşıldığı takdirde tutuklama kararı verilebilecektir.

2.3.3.5. Türk Ceza Hukukunda Cezaların Kişiselleştirilmesinde Çocuklara Yönelik Uygulamalar

Cezaların kişiselleştirilmesi, kanunda soyut olarak belirlenen cezanın, somut olayda fiilin ve failin özellikleri göz önünde tutularak belirlenmesidir.³²⁸ Bu başlık altında, suça sürüklenen çocuklara uygulanacak yaptırımlarda cezanın kişiselleştirilmesine yönelik düzenlemeler incelenecektir.

a. Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar

Ceza sorumluluğu başlığı altında belirtildiği gibi, Türk Ceza Hukukunda yaş küçüklüğü üç gruba ayrılarak incelenmekte, on iki yaşından küçük çocukların ceza sorumluluğu olmadığı kabul edilmekte ve bu yaş grubu için hürriyeti bağlayıcı cezalar verilmemektedir. Diğer yaş gruplarında ise müebbet hapis cezası verilmemekte ayrıca TCK m.31’de belirtildiği gibi cezalarında indirim yapılmaktadır.

On iki yaşını doldurmuş on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası gerektiren suçlar için on iki yıldan on beş yıla kadar, müebbet hapis cezasını gerektiren suçlar için dokuz yıldan on bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezalar ise yarı oranında indirilir, bu halde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz. Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup, on sekiz yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocuklar da bu yaş grubu hükümlerine tabi tutulur.

On beş yaşını doldurmuş on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar hakkında, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren fiillerinde on sekiz yıldan yirmi dört yıla, müebbet hapis cezasını gerektiren fiillerinde on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına

³²⁸ Koca ve Üzülmüş, s.632.

hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz.

Çocukların hapis cezalarının yerine getirilmesine ilişkin hükümler, 5272 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİK)'da yer almaktadır. Çocukların hapis cezaları çocuk kapalı ceza kurumlarında veya çocuk eğitim evlerinde yerine getirilir.³²⁹ CGTİK m.11'de çocuk kapalı ceza infaz kurumları, “çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlar” olarak tanımlanmaktadır. On iki- on sekiz yaş grubundaki çocuklar, cinsiyetleri ve gelişim durumları göz önünde bulundurularak kurumların ayrı bölümlerine yerleştirilirler. Çocuklara özgü kurumun bulunmaması halinde, diğer ceza infaz kurumlarında çocuklar için ayrılan bölümlere yerleştirilirler. Kurumlarda ayrı bölüm bulunmaması durumunda, kız çocuklarının kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılmaları gerekmektedir. Ayrıca kurumlarda çocuklara eğitim ve öğretim verilmesi ilkesine tam olarak uyulur.

Kanun'un 15. Maddesinde çocuk eğitim evleri, “çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleşmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesisler” şeklinde tanımlanmıştır. Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim veya öğretim programına devam eden on sekiz yaşını doldurmuş çocukların, yirmi bir yaşını doldurana kadar bu tesislerde kalmasına müsaade edilebilmektedir. Haklarında tutuklama kararı bulunanlar ile m.11 kapsamına girenler haricinde, bu tesislerde bulunan çocuk hükümlüler kapalı ceza infaz kurumuna gönderilemezler.

CGTİK m.29'da çocuk hükümlülerin ancak, meslek eğitimine yönelik çalıştırılabileceği, öğretim kurumlarına veya örgün eğitime devam eden çocukların ise öğretim yılı içinde atölye ve işyerlerinde çalıştırılmayacakları belirtilmiştir. 31.Maddede de çocuk hükümlülerin kendi yaşam alanları ve eğitsel amaçlar dışında çalıştırılmayacaklarına yer verilmiştir.

³²⁹ Akyüz, s.577.

Çocukların mümkün olduğunca toplum içinde rehabilitasyonu ve hürriyeti bağlayıcı tedbirlerin son çare olması, çocukların psikolojik gelişimleri bakımından önemlidir. Hapis cezası çocukların kişiliklerinin zarar görmesine ve gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Ayrıca kapalı ceza infaz kurumlarında, çocukların yetişkinlerden ayrı tutulması, çocuk istismarını önlemek ve çocukların yanlış rol model almalarını engellemek bakımından hassasiyet gösterilmesi gereken bir husustur.

b. Seçenek Yaptırımlar

TCK m.50 hükmüne göre, fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış çocukların bir yıl veya daha az süreli hapis cezaları, seçenek yaptırımlara çevrilir. Bu seçenek yaptırımlar; adli para cezası, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, en az iki yıl süreyle bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkanı bulunan bir eğitim kurumuna devam etme, mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklama, mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalışmadır.

CGTİK m.106/3'te adli para cezasının ödenmemesi halinde kalan kısım hapis cezasına çevrilebilecekken, m.106/4'te çocuklar hakkında hükmedilen adli para cezasının ödenmemesi halinde bu cezanın hapis cezasına çevrilemeyeceği belirtilmiştir. Bu durumda m.106/11 hükmü uygulanacak ve 6183 Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre kalan adli para cezası tahsil edilecektir.

c. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

CMK m.171/2'ye göre kamu davasının açılmasının ertelenmesi; Cumhuriyet savcısının, soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olup, üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu

davasının açılmasını beş yıl süreyle erteleyebilmesidir. Bu hükümde yer alan beş yıllık erteleme süresi ÇKK m.19'a göre çocuklar için üç yıldır.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebilmesi için CMK m.171'de yer alan koşullar aranır. Bunlar; şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkum olmamış bulunması, yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi, kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması, suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşullarının birlikte gerçekleşmesidir. Çocuklar için de bu koşullar aranmaktadır.

Erteleme süresi içinde kasıtlı olarak bir suç işlenmemesi durumunda kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilir ancak kasıtlı bir suç işlenmesi halinde kamu davası açılır. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun kabulüyle, kısa süreli hapis cezalarının yol açacağı sakıncaların önlenmesi amaçlanmıştır.³³⁰

d. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezalarının sakıncalarının giderilmesine yönelik bir uygulama olup, iki yıl veya daha kısa süreli hapis cezası veya adli para cezasına hükmolunduğunda, hükümün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması ceza yargılaması sonucunda kurulan hükümün, sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmamasıdır.

Türk hukukuna ilk defa ÇKK'nun 23. Maddesiyle girmiş olan hükümün açıklanmasının geri bırakılması kurumu, 2006 yılında CMK'nun 231. Maddesine de aktarılmıştır.³³¹ CMK'daki koşulların varlığı halinde mahkeme, çocuklar için denetim süresi

³³⁰ Koca ve Üzülmöz, s.554.

³³¹ Akyüz, s.571.

üç yıl olmak üzere hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebilir. CMK’nda beş yıl olan denetim süresi, ÇKK’da üç yıl olarak düzenlenmiştir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için; sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmamış bulunması, mahkemece sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması, suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararı, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekir.

Denetim süresi içinde bir yılı geçmemek üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, denetimli serbestlik tedbiri olarak; bir meslek veya sanat sahibi olmayan çocuğun meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, bir meslek veya sanat sahibi olanların ise bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine karar verilebilir.

Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranılması halinde mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu değerlendirerek, cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara çevrilmesine yeni bir mahkumiyet hükmü kurabilir.

e. Uzlaşma

Uzlaşma, “soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar ile kanunda belirtilen bazı suçlarda şüphelinin bir edimi yerine getirmeyi, mağdurun veya suçtan zarar görenin de bununla yetinmeyi kabul etmesi halinde, soruşturma aşamasında kovuşturmaya yer olmadığı veya kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının verilmesini, kovuşturma

aşamasında davanın düşmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını sağlayan kurum”dur.³³²

ÇKK m.24’te, CMK’nun uzlaşmaya ilişkin hükümlerinin suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanacağı belirtilmiştir. CMK m.253’te düzenlenmiş uzlaşma başlığı, 02.12.2016 tarihli 29906 sayılı Kanun’la “uzlaştırma” olarak değiştirilmiştir.

Suçta sürüklenen çocuklara uzlaşma hükümlerinin uygulanabilmesi için öncelikle çocuğun suç işlediğine dair kuvvetli şüphe bulunmalıdır. Uzlaşma ancak, hakkında ceza soruşturması yürütülen veya yürütülmesi mümkün fail için uygulanabilecektir. Bu nedenle ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar için uzlaşma hükümleri uygulanamayacaktır.³³³

CMK m.253’te uzlaştırmaya gidilebilecek suçlar; soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar, şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, TCK’nda yer alan; kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç, m.86; m.88), taksirle yaralama (m.89), tehdit (m.106/1), konut dokunulmazlığının ihlali (m.116), hırsızlık (m.141), dolandırıcılık (m.157), çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (m.234), ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç, m.239) şeklinde sayılmıştır. Ayrıca suça sürüklenen çocuklar için, mağdur veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasında da uzlaştırma yoluna gidilir. Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olsa dahi, uzlaştırma yoluna gidilemeyecektir. Ayrıca birden fazla suçun birlikte işlenmiş olması halinde suçlardan biri uzlaştırma hükümleri kapsamında değilse, diğer suç bu kapsamda olsa da uzlaştırma hükümleri uygulanamayacaktır. Birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet veren bir suç işlenmesi durumunda ise ancak mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi ile uzlaştırma yoluna gidilebilir.

Soruşturma konusu suçun uzlaşmaya tabi olması ve kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunması halinde dosya, uzlaştırma bürosuna gönderilir. Büro tarafından görevlendirilen uzlaştırmacı, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene uzlaşma teklifinde

³³² Hakan Hakeri ve Yener Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**, 1. Basım, Ankara: Adalet Yayınevi, 2007, s.338.

³³³ Akyüz, s.574.

bulunur. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar gören, kendisine uzlaşma teklifinde bulunulduktan itibaren üç gün içinde kararını bildirmediği takdirde, teklifi reddetmiş sayılır. Bu Maddede şüphelinin, mağdurun veya suçtan zarar görenin reşit olmaması halinde, uzlaşma teklifi kanuni temsilcilerine yapılacağı belirtilerek, kural olarak bizzat fail veya mağdur tarafından teklif götürülmesi gerekirken, çocuklar için bir ayrıma gidilmiştir.³³⁴ Uzlaşma teklifinde bulunulması halinde, kişiye uzlaşmanın mahiyeti ve uzlaşmayı kabul veya reddetmesinin hukuki sonuçları anlatılır.

Uzlaştırma müzakerelerinin gizli yürütülmesi esastır. Uzlaştırma müzakerelerine katılabilecekler; şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanuni temsilci, müdafî ve vekildir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin kendisi veya kanuni temsilcisi ya da vekilinin müzakerelere katılmaktan kaçınması durumunda, uzlaşma kabul edilmemiş sayılır.

Uzlaşma müzakereleri sonunda uzlaştırmacı, bir rapor hazırlayarak kendisine verilen belge örnekleriyle birlikte uzlaştırma bürosuna verir. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde, tarafların imzalarını da içeren raporda, ne suretle uzlaşıldığı ayrıntılı olarak açıklanır. CMK'na Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'te tarafların uzlaşma sonucunda kararlaştırabileceği edimler; fiilden kaynaklanan maddi veya manevi zararın tamamen ya da kısmen tazmin edilmesi veya eski hale getirilmesi, bir kamu kurumu veya kamu yararına hizmet veren özel bir kuruluş ile yardıma muhtaç kişi ya da kişilere bağış yapmak gibi edimlerde bulunulması, mağdur, suçtan zarar gören, bunların gösterecekleri üçüncü şahıs veya bir kamu kurumu ya da kamu yararına hizmet veren özel bir kuruluşun belirli hizmetlerinin geçici süreyle yerine getirilmesi, topluma faydalı birey olmayı sağlayacak bir programa katılımın sağlanması, mağdurdan veya suçtan zarar görenden özür dilenmesi olarak belirtilmiştir. Taraflar, bu edimlerden bir veya birkaçını belirleyebilecekleri gibi bir edim belirlemeksizin uzlaşmaları da mümkündür. Ayrıca ahlaka ve hukuka aykırı olmayan başka bir edim de belirleyebilirler. Uzlaşma sonucunda parasal edim belirlenmesi halinde, bu edim çocuk tarafından yerine getirilemeyeceği için hem cezanın şahsiliğine aykırılık teşkil edecek hem de çocuğun işlediği fiil dolayısıyla sebep olduğu haksızlığı anlamasına ve sorumluluk üstlenmesine engel olacaktır. Bu nedenle suça sürüklenen çocuklar

³³⁴ Özdemir, s.145.

bakımından özür dileme, mağdur veya toplum yararına iş görme gibi edimlerin tercih edilmesi daha faydalı olacaktır.³³⁵

Türkiye’de çocuk adalet sistemini ÇHS ve AB aday üyeliği çerçevesinde değerlendirdiğimizde, ÇHS’nin ceza sorumluluk yaşı olarak en az 12 yaş belirlenmesi tavsiyesinin ve çocukların, suçun ve cezanın mahiyetini anlayabilecek durumda olup olmadıklarının tespitine ilişkin hükümlerinin uygulandığı görülmektedir. Ancak 12 yaş, birçok AB üyesi ülkenin asgari ceza sorumluluk yaşından düşük ve daha çok çocuğun ceza adalet sistemine dahil olması bakımından sakıncalıdır. Yine sözleşmenin bir gereği olarak suça sürüklenen çocukların savunma hakkına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir ancak bu düzenlemeler, çocuklar için hazırlanan kanunda değil, genel kanun içerisinde yer almaktadır. Ayrıca koruma ve güvenlik tedbirlerinde, korunmaya muhtaç çocuk ile suça sürüklenen çocuk ayrımı yapılmayıp aynı koruma ve güvenlik tedbirlerinin uygulanması, çocukların içinde buldukları koşulların yol açtığı farklı ihtiyaçların karşılanmasında yetersizliğe neden olmaktadır. Çocuğa yönelik kurumlar ve düzenlemeler oluşturulması çocuğun toplum içinde daha görünür olmasını sağlarken, çocukların genel düzenlemelere tabi tutulmaları, yetişkinlerden farklı özelliklerinin ve gereksinimlerinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle ÇKK’nun çocuklara özgü düzenlemeler noktasında yetersiz kaldığı görülmektedir.

Çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmaları da AB-leşme çerçevesinde hukuk sistemimizde yerini almıştır ancak her ilde çocuk mahkemeleri kurulamadığından çocukların çoğu genel mahkemelerde yargılanmaktadır. Hem ÇHS’nin hem Avrupalılaşıma düşüncesinin bir gereği olarak çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmalarının son çare olması ilkesi doğrultusunda alternatif yaptırımlar düzenlenmesine karşın hürriyeti bağlayıcı cezaların da yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Bu durum, çocuğun sorumluluk alması ve toplumsallaşması, toplum içinde rehabilite edilmesi düşüncesine aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca çocuk ıslahevlerinin koşulları da çocuğun üstün yararı ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin AB-leşme çerçevesinde AB ile uyumu büyük ölçüde yakaladığı, ÇHS’nden kaynaklı yükümlülüklerini de mevzuat düzeyinde yerine getirdiği görülmektedir. Ancak tüm bu düzenlemeler, hem çocukların suça sürüklenmelerini önleyecek

³³⁵ Akyüz, s.576.

uygulamalarla desteklenmemesi hem de fiziksel koşulların yetersiz kalması sebebiyle Türkiye'nin, önemli bir yol kat etmesine rağmen istenilen noktaya gelememesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin AB-leşme üzerine inşa edilen Avrupalılaşma politikasının, çocuk haklarının korunması ve çocuk suçluluğunun önlenmesinde başarılı olabilmesi önünde engel teşkil etmektedir. Türkiye AB'ye uyumun yanı sıra, kendi kurumsal ve kültürel yapısı çerçevesinde çocuk hakları politikaları geliştirmelidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye'de çocuk hakları, uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükler ve AB entegrasyon süreci doğrultusunda şekillenmiştir. Türkiye'nin hukuki düzenlemeler noktasında, diğer birçok ülkeye göre daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu düzenlemelerin mevzuat düzeyinde kalması ve ülke içi uygulamalarda etkisinin zayıflığı dikkat çekmektedir. Bu çalışma sonucunda Türkiye'nin, mevzuat uyumunda yakalanan başarıyı uygulama noktasında yakalayamamış olması, Türkiye'nin Avrupalılaşıma stratejisinin AB-leşme çerçevesinde ilerlemesi ile ilişkilendirilmektedir. Türkiye'de Avrupalılaşıma, Avrupa kurum ve politikalarının transferine odaklanmış ancak gerek toplumsal-kültürel yapının, gerek politik birikimin bu yeniliklere uygun olup olmadığı gözlemlenmiştir. Bunun sonucunda Türkiye'de çocuk haklarının korunması ve desteklenmesine, çocuk suçluluğunun önlenmesine yönelik hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmasına karşın, istenilen başarı elde edilememiştir.

Öncelikle Türkiye'de yaşanan dönüşümün kaynağı olan AB'ye bakacak olursak, ekonomi ve güvenliğe dayalı başlayan birlikteliğin derinleşmesi sonucu, AB'nin yapısının da değiştiği görülmektedir. AB, müktesebata uyumun ötesinde, Avrupa değerleri olarak kabul edilen hümanizm, insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük gibi normatif değerlere de sahip çıkmış ve ilişki içinde olduğu ülkelere bu değerleri benimsetme misyonu üstlenmiştir. AB'nin Avrupa kültürü ve kimliği oluşturma çabasının “içerde olanlar” ve “dışarıda kalanlar” farklılaştırması ile inşa edildiği görülmektedir. AB'nin Avrupa kültürü söylemlerinin Doğu Avrupa ülkelerine karşı da telaffuz edildiği ve Batı Avrupa uygarlığın merkezi kabul edilirken, Doğu Avrupa'nın kötü geçmişiyle değerlendirildiği görülmektedir.³³⁶ Bu nedenle Avrupa'nın kendi içinde dahi kapsayıcı olmaktan çok, ötekileştirici olduğunu söylemek mümkündür. Avrupa kimliğinin kendini üstün gören, “biz” ve “öteki” ayrımı üzerinden şekillenen bir kimlik oluşu, zaman zaman ırkçı söylemlerle kendini göstermektedir. Türkiye de bu ırkçı söylemlerin hedefi olmakta ve Türkiye'nin AB üyeliğine olan inancı ve motivasyonu zedelenmektedir. Üstelik bu söylemlerin yakın zamana dek devam ediyor olması, Avrupa'nın da yeterince Avrupalılaşmadığını ve Avrupalı değerlerin içselleştirilmekten çok, söylem üzerinden devam ettiğini göstermektedir. Avrupa'da Türk

³³⁶ Ertuğrul s.149-153

düşmanlığı üzerinden siyasetin devam ediyor olması, Avrupa'nın uygar değerlerinin yanı sıra *Orta Çağ* değerlerini de sürdürdüğünü göstermektedir.

AB düzeyinde çocuk hakları çalışmaları, ODAÜ'nin katılımıyla birlikte hız kazanmış ancak AB'nin hükümetler arası yönetimi sebebiyle iç hukuka yansımaları zayıf kalmıştır. Avrupa'da özellikle pedofili eğiliminin ve çocuk fuhşunun artışı, çocukların şiddet suçlarının artması endişe vericidir. Bununla birlikte yaşanan göçmen krizlerinde en çok çocukların mağdur olduğu, çocukların hem ırkçı ayrımcılıklara, hem de istismara maruz kaldıkları ve AB'nin göçmen çocukların durumu hakkında daha özenli çalışmalar yürütmesi gerektiği görülmektedir. Özellikle Çek, Romanya, Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerinde çocuk hakları problemlerinin çözülmediği, artarak devam ettiği görülmektedir. Ancak Doğu Avrupa'nın çocuk istismarının merkezi gösterilmesine karşın, çocuk seks turizmi için buraya gelenlerin Batı Avrupa'dan olması düşündürücüdür. Dolayısıyla çocuk haklarıyla ilgili karşılaşılan problemlerin evrensellik gösterdiğini söylemek mümkündür. AB'nin bu problemlerle mücadele edebilmek için, tavsiye niteliğindeki belgeler yerine yaptırım gücü olan politikalar geliştirmesi ve Birlik düzeyinde çocuk hakları çalışmalarının kurumsallaştırılması gerekmektedir.

Avrupa'nın bozulan aile yapısı da çocukların zarar görmesine yol açmaktadır. Çocuk suçluluğunun temel sebeplerinden olan ailevi problemler sonucu, ebeveynleriyle paylaşımları azalan, üvey anne ve baba ile yaşayan, ailesinden yeterince ilgi göremeyen çocuklar suça yönelmektedir. Çocukların suça sürüklenmelerini önleme, Avrupa'da da sorun olmasına rağmen, çocuk dostu çocuk adalet sistemi geliştirilmesi yönünde örnek teşkil eden Avrupa ülkeleri mevcuttur. Avrupa'da ceza adalet sistemi içerisindeki uygulamaların, çocuk suçluluğunu önleme ve azaltmada yetersiz kaldığı görülmüş, bu nedenle ceza adalet sistemi dışında suç önleme stratejilerine yönelme gereği ortaya çıkmıştır.³³⁷ Avrupa ülkelerinde çocuğun toplum içinde rehabilite edilmesi düşüncesinin yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'de çocuk haklarının gelişim süreci, Batılılaşma perspektifinden ilerlemiş ve bu süreçte AB entegrasyonu da etkili olmuştur. Türkiye, taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden ve AB'nin koşulluluk prensibinden doğan yükümlülüklerini yerine

³³⁷ Topçuoğlu, s.219.

getirmektedir. Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşme sürecinin hukuki boyutunda, diğer aday hatta bazı üye devletlere nazaran daha başarılı olduğu söylenebilir. Ancak bütünleşmenin sorunlu olan kısmı iktisadi veya hukuki olmayıp, kültürel tercihler noktasındadır.³³⁸ Türkiye, Avrupalılaşmayı Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren, güç kaybına yönelik bir çözüm olarak görmüş ve Avrupa'nın teknik, kurumsal-politik gelişimlerini transfer etme düşüncesiyle hareket etmiştir. Ancak Avrupa'da oluşan bu gelişmelerin, belli bir tarihsel süreç üzerine inşa edilmesi ve Türkiye'nin aynı köklere sahip olmaması nedeniyle uyumsuzluklar yaşandığı görülmektedir. Türkiye, sahip olduğu toplumsal ve kurumsal-politik birikime, AB yapılarını eklemeye çalışmakta ve görünüşte bir benzerlik sağlanmasına karşın, uyumsuzluk giderilememektedir.

AB'nin koşulluluk prensibi çerçevesinde AB politika ve normlarının aktarımı şeklindeki Avrupalılaşma, tüm ülkelerde aynı değişim sürecini beraberinde getirmemiş, iç dinamikler çerçevesinde hızlı ve güçlü uyum veya AB politikalarına ilgisizlik gibi farklılıklar göstermiştir.³³⁹ Bu durum Avrupalılaşmanın kültürel boyutunun önemini göstermektedir. Türkiye, çocuk haklarında uluslararası anlaşmaları imzalamış, iç hukukta düzenlemeler yapmıştır. Ancak bu düzenlemelerin benimsenmesinde zayıf kalmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın düzenlediği çocuk hakları strateji belgesi, ülkedeki mevcut durumun analiz edilmesi ve bu doğrultuda hedefler belirlenmesi bakımından önemli bir gelişmedir. Ancak belgenin, 2013 yılında olması dikkat çekicidir. Çocuk hakları başlığı, 1998 yılında Türkiye'nin ilk İlerleme Raporunda dahi yer almasına rağmen, Bakanlık'ın bu konuda bir eylem planı hazırlaması oldukça gecikmelidir. Üstelik bu eylem planındaki hedeflerin başarılı olup olmadığı değerlendirilmemiş, yeni bir eylem planı da hazırlanmamıştır. Bu durum da Türkiye'deki çocuk hakları çalışmalarının mevzuat düzeyinde kaldığını ve çocuk hakları konusunda farkındalık oluşturma amacından ziyade AB direktiflerinin uygulanması hedefi doğrultusunda hareket edildiğini göstermektedir. Sözleşmelerin veya transfer edilen AB müktesebatının, Türkiye'nin kültürel yapısı ile uyumunun ne ölçüde örtüştüğü tespit edilmeden atılan adımlar sonucunda, AB'nin de İlerleme Raporları'nda değindiği gibi AB'nin araçsallaştırılmasından öteye gidilememiş, aksine toplumsal sorunlarla karşılaşmıştır. Şerif Mardin, Batı ile bütünleşmenin büyük ölçüde dış görünürde benzerlik kurma ile

³³⁸ Ortaylı, *Batı Kültürü ve Türkiye*, s.5.

³³⁹ Balkır ve Soyaltın, s.62.

sonuçlandığını, Müslüman-Osmanlı kültürünün bıraktıklarının göz ardı edilmesi sebebiyle yapılan reformların mevcut dinamiklere uyum sağlayamadığını ve “arka plan uyuşmazlığı” oluştuğunu savunmaktadır.³⁴⁰ Türkiye’nin Avrupalılaşma sürecindeki arka plan uyuşmazlığı sorunu, birçok konuda görüldüğü gibi çocuk hakları çalışmalarında da kendini göstermektedir.

Gerek AB düzeyinde gerek Türkiye’de söz konusu düzenlemelerin toplum tarafından benimsenmesini sağlama noktasında sivil toplumun desteği elzemdir. Ancak AB çalışmalarının yürütülmesinde de Türkiye’deki çocuk hakları çalışmalarında da sivil toplum desteğinin yetersiz olduğu görülmektedir. AB’nin Komisyon çalışmalarındaki sivil toplum katılımına çok yer vermemesine rağmen, dış politikada çocuk hakları grupları ile yakın çalışma ilişkileri olduğu görülmektedir.³⁴¹

Türkiye’de eğitim seviyesinin artması ve çocuklarına karşı daha bilinçli yaklaşan bir nüfusun oluşması, çocuk haklarının gelişmesi bakımından önemlidir. Özellikle çocuk işçilik ve başta kız çocukları olmak üzere çocukların eğitim hakkından mahrum bırakılması problemleri büyük ölçüde azalmıştır. Ancak çocukların cinsel istismarı ve göçmen çocukların durumu Türkiye’de de endişe vericidir. Göçmen çocukların eğitim hakkından faydalanabilmelerine karşın, sokak çocuğu, çocuk yoksulluğu ve ayrımcılığa maruz kalma problemleri dikkate alınmalıdır.

Türkiye’de çocuk suçluluğu ise oran olarak azalmakla birlikte ciddiyetini korumaktadır. Özellikle çocuk dostu adalet sistemi noktasında Türkiye’nin eksikleri göze çarpmaktadır. Ceza sorumluluğu yaşı eski kanuna göre yükseltilmiştir ancak hala birçok Avrupa ülkesinden düşüktür. Bu durum, daha çok çocuğun “suça sürüklenen çocuk” olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Ayrıca çocuklara hürriyetinden yoksun bırakma cezalarının verilmesinin, alternatif yaptırımlara oranla yüksek oluşu, çocukların toplumla bütünleştirilmesi prensibine aykırılık teşkil etmektedir. Çocuk mahkemelerinin sayısının yetersizliği ve çocukların yetişkin mahkemelerinde yargılanmaları, sosyal inceleme raporunun yeterince önemsenmemesi ve yargılama sürecinde çocukların kötü muamele görmeleri ÇHS’ne aykırıdır. Ayrıca, çocuklara ilişkin mevzuatın çok dağınık olması, çocuklara özgü bir

³⁴⁰ Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s.121.

³⁴¹ Iusmen, s.150.

sistemin bulunmaması, mevcut hukuki düzenlemelerin çocuklara uyarlanmaya çalışılması da çocuğun üstün yararı ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Türkiye'de çocuk haklarının desteklenmesi için öncelikle sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği sağlanması ve çocuk haklarına ilişkin farkındalığın artırılması gerekmektedir. Benimsenen politikaların toplum tarafından içselleştirilmesi ve kültürel yapının bir unsuru haline gelmesi, yapılan düzenlemelerden sonuç elde edilebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bunun için öncelikle okullarda çocuklara ve velilere yönelik düzenli çocuk hakları programları düzenlenebilir. Velilerin, çocukluk döneminin önemini anlamalarına yardımcı olacak ve mevcut çocuk hakları sorunlarının ele alındığı etkinlikler düzenlenmesi, ebeveynlerin daha bilinçli olmasını sağlayacaktır. Görünürde bir Avrupalılaştırmanın ötesinde, kendi kültürümüzün ve değerlerimizin önemli unsurları olan aile ve çocuğa dair farkındalığın, yine kendi değerlerimiz ile desteklenmesi, daha sağlıklı sonuçlar sağlayacaktır.

Öğretmenlerin ve hukukçuların, çocuk hakları konusunda daha donanımlı yetiştirilmeleri gerekmektedir. Ancak eğitim ve hukuk fakültelerinde çocuk hakları dersleri seçmeli ders olarak verilmekte, hatta bazı üniversitelerde seçmeli ders olarak dahi bulunmamaktadır. Özellikle eğitim ve hukuk fakültelerinde çocuk hakları dersleri zorunlu olmalı, diğer fakültelerde de seçmeli ders olarak yer almalıdır. Ayrıca üniversiteler bünyesinde bir "çocuk çalışmaları birimi" oluşturulmalı ve sorunlara yönelik projeler üretilmelidir.

Çocuk haklarının desteklenmesinde belediyelerle de işbirliği sağlanmalıdır. Belediyelerde bulunan çocuk meclisinin faaliyetleri etkili olmamaktadır. Çocuk meclisi çalışmaları desteklenmeli, ayrıca çocukların bizzat belediyelerden talepte bulunabilmelerine imkan tanınmalıdır. Bunun için çocuk görüşme günleri planlanması mümkündür. Böylelikle çocuk katılımı da desteklenecektir. Ayrıca tüm belediyelerde çocuk sokaklarına yer verilmelidir. Bazı belediyeler tarafından düzenlenen çocuk sokakları, hem çocukların kaliteli zaman geçirmesini sağlamakta, hem de onların yanlış ortamlara yönelmesine engel olmaktadır. Çocuk sokağı projeleri yaygınlaştırılmalı, bu sokaklar sadece oyun alanı olarak değil, çocukların deney yaptıkları, eğlenirken öğrendikleri bir yer haline getirilmelidir. Burada bulundurulacak personeller arasında, suça sürüklenen gençlere de yer verilebilir. Böylelikle hem hapis cezası dışında bir alternatif uygulanmış, hem de gencin topluma faydalı

olması sağlanmış olacaktır. Belediyeler bünyesinde göçmen çocuklara yönelik olarak, hem göçmen çocukların adaptasyonunu sağlayacak, hem de diğer çocuklar ve toplum tarafından ayrımcılığı engelleyecek çalışmalar da yapılmalıdır. Belediyelerin parklarda bilgilendirici panolara yer vermeleri de farkındalığı artırıcı olabilecektir.

Çocuk esirgeme kurumlarının koşullarının eskiye göre iyileştirildiği görülmesine rağmen, bu kurumlarda bulunan çocukların kurum dışı sosyal faaliyetleri zayıf kalmaktadır. Bu kurumlarda yer alan çocuklar, sosyal aktivitelere de kurum bünyesinde veya kurumdaki görevlilerle katılabilmektedir. Öncelikle koruyucu aile uygulamasının yaygınlaştırılmasına çalışılmalı, toplum bu konuda bilgilendirilmeli ve çocukların bir aile ortamında büyümesi desteklenmelidir. Bunun dışında yine sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle işbirliği sağlanarak çocukların kurum dışı faaliyetlerinde kurum dışındaki insanlarla da iletişimi sağlanmalıdır.

Çocuk suçluluğunu önlemek için özellikle çocukların proje üretmelerine imkan verilmelidir. Nitekim, konuya dışarıdan bakan yetişkinlerin yaklaşımı afaki olacaktır. Bu nedenle başta suça sürüklenen çocuklar olmak üzere, çocuklardan çocuk haklarını destekleyici veya suça sürüklenen çocukları topluma kazandıracak projeler üretmeleri istenmeli ve bu projeler faaliyete geçirilmelidir. Ayrıca suça sürüklenen çocukların aileleriyle özel olarak ilgilenilmeli, ailenin bilgilendirilmesine ve denetimine özen gösterilmelidir. Çocuk suçluluğuna ilişkin çalışmalarda, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde olmalı ve geliştirilen projelerin takipçisi olmalıdır. Hürriyetinden yoksun bırakılan çocukların sosyal ihtiyaçlarının yanı sıra, psikolojik destek almaları sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Avrupalılaşıma düşüncesi üzerinden şekillenen siyasetinin, AB müktesebatına uyuma indirildiği ve bu doğrultuda yapılan düzenlemelerin, gerek Türk politik kültürü gerek toplumun kültürel yapısı ile uyumu noktasında gerekli özenin gösterilmediği, Türkiye'de çocuk hakları çalışmalarında görünürde bir başarı yakalanmasına karşın, istenilen noktaya gelinememesi ile sonuçlandığı görülmüştür. Türkiye'nin, Avrupa'dan politika transferi yerine, Avrupa'yı referans alarak, kendi mevcut politik ve kültürel yapısı ile uyumlu düzenlemeler ile etkin bir politika izlemesi gerektiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akarşlan, Mediha. **Ana Hatlarıyla Çocuk Hakları ve Çocuk Hakları Mevzuatı**. 1. Basım. İstanbul: Alfa, 1998.
- Akyüz, Emine. **Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması**. 6. Basım, Ankara: Pegem. 2018.
- Balkır, Canan ve Diğdem Soyaltın. **Avrupalılaşıma: Tarih, Kavram, Kuram ve Türkiye Uygulaması**. 1. Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Burman, Michele and Susan McVie. "Scotland". Scott H. Decker ve Nerea Marteache (Ed.), **International Handbook of Juvenile Justice** içinde Cham: Springer. 2017, ss.371-395.
- Delanty, Gerard. **Avrupa'nın İcadı**. Hüsamettin İnaç (çev.). 3.Basım. Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- Dumartier, Els, Jenneka Christiaens and An Nuytiens. "Belgium". Scott H. Decker ve Nerea Marteache (Ed.), **International Handbook of Juvenile Justice** içinde Cham: Springer. 2017, ss. (239-267).
- Erbil, Fetiye. "Çocuk Algısı ve Çocuk Katılımı". **Değerler Eğitimi Eğitimde Farklılık ve Katılım Hakkı**. Ayhan Kaya, Gülperi Vural ve Aslı Aydın (drl). 1. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2016, ss.107-127.
- Erdoğan, Oktay. **Çocuk Hakları**. 1. Basım. İstanbul: Acar Basım, 2017.
- Erkal, Mustafa E., Cihat Özönder, Ahmet Erdoğan, Şeref Ünal, İsmail Kapan ve Fazilet Feyzioğlu. **Avrupa'daki Türk Çocuklarının İnsan Hakları Sorunları**. 1. Basım. Ankara: Şafak Matbaacılık, 1997.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. **Çocuk Hakları Hukuku**. 1.Basım. Ankara: Yetkin Yayınları. 2014.
- Franklin, Bob. **Çocuk Hakları**. Alev Türker (çev.). İstanbul: Renk Basımevi, 1993.
- Hakeri, Hakan ve Yener Ünver. **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**. 1. Basım. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Hammarberg, Thomas. **Avrupa'da İnsan Hakları**. Ayşen Ekmekci (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Heywood, Colin. **Baba Bana Top At: Batı'da Çocukluğun Tarihi**. Esin Hoşsucu (çev.). 1. Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.

- İçli, Tülin Günşen. **Çocuk Suç ve Sokak**. 1. Basım, Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. 2009.
- İnaç, Hüsamettin. **Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri**. 3.Basım, Ankara: Adres Yayınları. 2016.
- İpek, Ali İhsan. **Suçta Sürüklenen Çocukların Muhakemesi**. 1. Basım. Ankara: Adalet Yayınevi, 2004.
- Junger Tas, Josine, Ineke Haen Marshall, Dirk Enzmann, Martin Killias, Majone Steketee and Beata Gruszczynska (Ed.). **Juvenile Delinquency in Europe and Beyond: Results of The Second International Self-Report Delinquency Study**. 1.Basım. New York: Springer, 2010.
- Kalaycıoğlu, Ersin ve Ali Yaşar Sarıbay. "Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme". **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (drl.). Bursa: Dora. 2009, ss.1-39.
- Karluk, S. Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. 4.Basım. İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1996.
- Koca, Mahmut ve İlhan Üzülmez. **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**. 8. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Mardin, Şerif. **Türk Modernleşmesi Makaleler IV**. 1.Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Mardin, Şerif. "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma". **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (drl.). Bursa: Dora. 2009, ss.39-91.
- Moroğlu, Nazan. **Türkiye'de ve Dünyada Çocuk Hakları**. İstanbul: Alman Liseliler Kültür ve Eğitim Vakfı, 2003.
- Oran, Baskın. **Türkiye'de Azınlıklar**. 7.Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Ortaylı, İlber. **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İstanbul: Timaş, 2011.
- Onur, Bekir. **Türkiye'de Çocukluğun Tarihi**. 1. Basım. Ankara: İmge Kitabevi, 2005.
- Özyurt, Cevat. "Çocuk Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi". Kadir Canatan ve Ergun Yıldırım (Ed.). **Aile Sosyolojisi** içinde. İstanbul: Açılım Kitap. 2011. ss.155-181.
- Serozan, Rona. **Çocuk Hukuku**. 2.Basım. İstanbul: Vedat Yayıncılık, 2017.
- Solak, Adem. **Çocuk Suçluluğu ve Aile**. 2. Basım. Ankara: Serya Yayıncılık, 2009.
- Tahiroğlu, Bülent ve Belgin Erdoğan. **Roma Hukuku Dersleri**. 10. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2014.

- Topaloğlu, Mahir. **Türk Hukukunda Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri**. 1. Basım. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2010.
- Yavuzer, Haluk. **Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu**. 1. Basım. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986.
- Yavuzer, Haluk. **Çocuk ve Suç**. 9. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi. 2016.
- Yörükoğlu, Atalay. **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**. 3. Basım. İstanbul: Özgür Yayınevi, 1989.
- Zürcher, Erik Jan. “Jön Türkler, Müslüman Osmanlılar ve Türk Milliyetçileri: Kimlik Politikalar, 1908-1938”. **Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si**. Kemal H. Karpat (dr.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2004, ss.261-293.

Sürelî Yayınlar ve Diğer Yayınlar

- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. **Adli Sicil İstatistikleri**. Ankara, 2018.
- Afşar, Önder Aytaç. “Rayonel Kurumsalcılık ve Sosyolojik Kurumsalcılık Açısından Avrupalılaşıma Yaklaşımı”. **Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. Cilt.17. Sayı.30.Yıl Özel Sayısı (2017), ss.65-84.
- Aktürk, Soysal. “Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Çocuk Hakları ve Güvenliği”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Mustafa Kemal Üniversitesi SBE, 2006.
- Alioğlu Çakmak, Gizem. “Avrupalılaşımasının Aşıl Tendonu: Göç Politikaları ve Yunanistan Örneği”. **Mukaddime**. S.1 (2018), ss.39-57.
- Alpsoy, Arif N.. “Uluslararası Hukuk ve Ulusal Mevzuatımız Işığında Mağdur Çocuklara Yönelik Düzenlemeler”. **TBB Dergisi**. Sayı. 58 (2005), ss.247-263.
- Arıkoğlu, Cemile. “Avrupa Birliğinin İnsan Hakları Politikası Türkiye Üzerine İnceleme”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Trakya Üniversitesi SBE, 2003.
- Atılğan, Aydın ve Eylem Ümit Atılğan. **Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hakim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi**. Ankara, 2009.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Kurumu ve Avrupa Konseyi. **Çocuk Haklarıyla İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı**. Lüksemburg, 2015.
- Belge, Murat. “Ortaçağ”. **Doğu Batı**, Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), ss.77-85.
- Bilgin, Recep. “Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Devlet ve Millet Modernleşmesi”. **JOMSES**. Vol.1. Nu.2 (October 2015). ss.90-128.
- Boztemur, Recep. “Avrupa’nın Uzun On Dokuzuncu Yüzyılı”. **Doğu Batı**. Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001). ss.53-69.
- Bölükbaşı, H. Tolga, Ebru Ertugal ve Saime Özçürümez. “Avrupa Entegrasyonu Kuramlarıyla Türkiye’yi Konu Alan Yazının Etkileşimi: Avrupalılaşıma Araştırma Programını Türkiye Özelinde Yeniden Düşünmek”. **Uluslararası İlişkiler Dergisi**. Cilt.8. Sayı.30 (2011). ss.77-102.
- Börekçi, Emrah. “Suça Sürüklenen Çocuklarda Suç Geçmişî ile Aile ve Akran Etkisinin Mükerrer Suçluluğa Etkisi: Ankara İli Örneği”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2012.
- Campistol, Claudia ve Marcela F. Aebi. “Are Juvenile Criminal Justice Statistics Comporable Across Countries? A Study of The Data Available in 45 European Nations”. **European Journal on Criminal Policy and Research**. Vol.24. Nu.1 (March 2018), ss.55-78.

- Çalış, Şaban H. ve Kısmet Metkin. “Algı ve Yanılgı: AB Normları, Türkiye'nin Üyeliği ve AK Parti'nin Rolü”. **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**. Cilt.25. Sayı.2 (2017), ss.1-39.
- Çelen, Nermin. “Suçlu Çocukların Topluma Yeniden Kazandırılması”. **İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri**. İstanbul: İstanbul Barosu. 17-18 Kasım 1995, ss.90-113.
- Çırakman, Aslı. “Avrupa Fikrinden Avrupa Merkeziliğe”. **Doğu Batı**. Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), ss.28-47.
- Çoban, Sevgi. “Bazı Sosyal Etkenlerin Çocuk Suçluluğu ile İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.31. Sayı.2 (Aralık 2014), ss.76-95.
- Council of Europe. **Stop Child Abuse**. Strasbourg, 2019.
- Dethloff, Nina ve Alexandra Maschwitz. “Avrupa'da Çocuk Hakları-Biz Nerede Duruyoruz?”. Kerem Öz (çev.). **Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. Sayı.2 (Aralık 2013), ss.147-154.
- Diez, Thomas, Apostolos Agnantopoulos ve Alper Kaliber. “File: Turkey, Europeanization and Civil Society”. **South European Society and Politics**. Vol.10. Nu.1 (April 2001). ss.1-15.
- Duran, Burhanettin. “Türk Dış Politikasının İç Siyaset Boyutu: 2010 Değerlendirmesi”. **Türk Dış Politikası Yıllığı**, 2011, ss.13-64.
- ECPAT International. **Country Overview A Report On The Scale, Scope and Context of The Sexual Exploitation of Children**. Bangkok, 2019,
- Eldem, Tuba. “The End Of Turkey's Europeanization”. **Turkish Policy Quarterly**. Vol.12. Nu.1 (Spring 2013), ss.125-135.
- Europol. **Criminal Networks Involved In The Trafficking And Exploitation of Underage Victims In The European Union**. Hague, 2018.
- Erdenir, Burak. “Türkiye'nin Siyasi Reform Sürecinde Avrupa Birliği'nin Demokratik Koşulluluğu”. **Amme İdaresi Dergisi**. Cilt.45. Sayı.4 (Aralık 2012), ss.95-117.
- Erdiller Yatmaz, Zeynep, Berna, Ersoy Erdemir ve Fetiye Erbil. “Çocuk ve Çocukluk: Okul Öncesi Öğretmen Adayları Anlatıyor”. **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**. Cilt.6, Sayı.3 (Kasım 2018), ss.284-312.
- Ertuğrul, Kürşat. “AB ve Avrupalılık”. **Doğu Batı**. Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), ss.144-156.
- Fişek, Gürhan, Can Umut Ciner ve Taner Akpınar. “Çocuk Suçluluğunda Öncü Çalışmalar ve İki Doktora Tezi”. **AÜHFİD**. Cilt.57, Sayı.2 (2008), ss.17-29.

- Flochard, Trine. "Europeanization or EU-ization? The Transfer of European Norms Across Time and Space". **Journal of Common Market Studies**. Vol.48. Nu.4 (2010). ss.787-810.
- Gıl'adı, Avner. **3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk**. "İslam Uygarlığında Bir Çocukluk Kavramı Var Mı?". Ankara: Ankara Üniversitesi. 16-18 Ekim 2000, ss.105-115.
- Gökkaya, Şevket. "Suçlu Çocukların Topluma Yeniden Kazandırılması". **İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri**. İstanbul: İstanbul Barosu. 17-18 Kasım 1995, ss. 208-215.
- Gökpınar, Mahmut. "Sosyal ve Kriminal Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu". **TBB Dergisi**. Sayı.72 (2007), ss.206-233.
- Güçlü, Sevinç. "Çocuk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları". **Sosyoloji Dergisi**. Cilt.1. Sayı.2 (2016), ss.1-22.
- Hasselbach, Cristoph. "Avrupa'daki Çocuk Yoksulluğu Endişelendiriyor". *Deutsche Welle*, 2 Şubat 2018, <https://p.dw.com/p/2s3Jh>, (20 Temmuz 2019).
- Iusmen, Ingi. "Civil Society Participation and EU Children's Rights Policy". **Journal of Civil Society**. Vol.8. Nu.2 (August 2012), ss.137-154.
- Kaliber, Alper. "Europeanization of Public Debates And Civil Society in Turkey: The Kurdish Question". **Second European Workshops in International Studies**. İzmir: European International Studies Association. 21-24 Mayıs 2014, ss.1-16.
- Kaliber, Alper. "Contextual and Contested: Reassessing Europeanization in the Case of Turkey". **International Relations**. Vol.27. Nu.52 (March 2013), ss.52-73.
- Karabulut, Umut. "12 Eylül Döneminden Gümrük Birliği Üyeliğine Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Avrupa Birliği Politikalarına Genel Bir Bakış". **Belgi**. Sayı.1 (Kış 2011), ss.73-85.
- Karakuş Öztürk, Hatice. "Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler". **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı. 13 (Ekim 2017), ss.253-276.
- Kaya, Saliha Merve. "Uygulamada Çocuk Yargılaması İstanbul Anadolu Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde Dosya İncelemesi". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2015.
- Kılıçbay, Mehmet Ali. "Tarihsizliğin Marjından Marjinalleştiren Tarih Alanına: Avrupa'nın Kendini ve Dünyayı İnşa Etmesi". **Doğu Batı**. Sayı.14 (Şubat, Mart, Nisan 2001), ss.90-97.
- Kobat, İsmet Baysan. "Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kırıkkale Üniversitesi SBE. Kırıkkale, 2009.

- Kurt, Sevil Lale. “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”. **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**. Sayı.36 (Ocak-Haziran 2016), ss.99-27.
- Musayeva, Günay. “Avrupa Birliği, Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyetlerinde Çocuk Hakları”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, 2013.
- Ongur, Hakan Övünç. “Avrupalılaşıma Avrupalı mı?”. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt.11. Sayı.1 (2009), ss.237-258.
- Ortaylı, İlber. “Batı Kültürü ve Türkiye”, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'nin Avrupalılaşıma Sorunu**. Ankara, 24-28 Mart 1997, ss.5-58.
- Ozansoy, Cüneyt. “Öznesini Arayan Nesnelere: Çocuk ve Çocuk Hakları”. **TBBD**. Sayı.1 (1999), ss.39-62.
- Özdemir Can, Sibel. “Kamu Politikası Analizi Çerçevesinde Türkiye'de Çocuk Suçluluğu ile Mücadele”. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2018.
- Özdemir, Fatma Betül. “Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesinde Soruşturma Evresi”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE. İstanbul, 2014.
- Özkan, Ömer. “Hukuki ve Sosyolojik Açından Ülkemizde Çocuk ve Çocuk Suçluluğu”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE. İstanbul, 1994.
- Öztan, Güven Gürkan. “Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası”. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2009.
- Öztürk Çopur, Ebru, Nilgün Ulutaşdemir ve Habip Balsak. “Çocuk ve Suç”. **Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal**. Cilt.1. Sayı.2 (Mayıs 2015), s.120-124
- Polat Oğuz. “Türkiye'de Çocuk Haklarının Durumu”. **Toplum ve Demokrasi**. Cilt.2. Sayı.2 (Ocak-Nisan 2008), ss.149-157.
- Ruxton, Sandy. **What about us? Children's Rights in the European Union Next Steps**, Brussels: The European Children's Network, 2005.
- Sağlam, Mehmet ve Neriman Aral. “Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”. **Çocuk ve Medeniyet Dergisi**. Sayı.2 (Aralık 2016), ss.43-56.
- Samur, Hakan. “Değişen ve Popülerleşen Bir Kavram Olarak Avrupalılaşıma”. **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt.17. Sayı.2 (2008), ss.379-386.
- Sarıkaya, Makbule. “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti”. **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. Sayı. 34 (2007), ss.321-338.
- Sözen, Edibe. **Sosyolojik Açından Çocuk Suçluluğu ve Paşakapısı Cezaevinde Bir Deneme**, ss.261-285.

- Şimşek, Hüseyin. “Eğitim ve Oyun Bağlamında 19.Yüzyılda Türk Çocukluk Anlayışında Değişmeler”. **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt. 11. Sayı.25 (Haziran 2015), ss.215-249.
- Şirin, Memduh Cemil. “Çocuk Hukuku Ne Değildir?”. **Çocuk ve Medeniyet**. Sayı.1 (2016), ss.49-59.
- Şirin, Memduh Cemil. “Fransa ve Türkiye'de Korunması Gereken Çocuk ve Çocuk Koruma İdaresinin Tarihsel Gelişimi”. **Çocuk ve Medeniyet**. Sayı.1 (2017), ss.43-69.
- Tat, Damlanur. “Avrupa Birliği Aday Ülkelerinde Çocuk İşçiliği Çocuk İşçiliğini Önleme Politikaları Önerileri”. **Birey ve Toplum**. Cilt.6. Sayı.11 (Bahar 2016), ss.107-147.
- Topçuoğlu, Tuba. “Çocuk Suçluluğu ve Gelişimsel (Risk-Odaklı) Suç Önleme”. **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. Cilt.16. Sayı.1 (2014), ss.217-226.
- Tutkun, Ömer ve Mustafa Koç. “Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye'de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler”. **Ege Eğitim Dergisi**. Cilt. 3. Sayı. 2 (2003), ss.11-23.
- Uğur, Ömer. “Ulusal Dış Politikaların Avrupalılaşması: Kavramsal Bir Tartışma”. **Turkish Studies**. Vol.12. Nu.24 (January 2017), ss.193-214.
- Uğur, Ömer ve Metin Aksoy. “Avrupalılaşma Kavramı ve Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecine Etkisi”. **KTÜ SBE Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı. 10 (2015), ss.163-180.
- Uğurlu, Zeynep ve İpek Aksoy Gülsen. “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”. **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**. Cilt.1, Sayı.1 (Haziran 2014), ss.2-24.
- Usul, Ali Resul. “Avrupa Birliği'nin Demokrasi/ Siyasi Şartlılığında Çekme-İtme Dengesi ve Bu Dengenin Bozulması”. **Uluslararası İlişkiler**. Cit.5. Sayı.17 (Bahar 2008), ss.105-125.
- Uysal, Ceren. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**. Sayı.1 (2001), ss.140-153.
- Uzgören, Elif. “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Entegrasyon Teorileri: Gramsci'ci Tarihsel Materyalizmin Literatüre Katkıları”. **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**. Cilt.11, Sayı.2 (2012), ss.141-166.
- Üste, Bahar. “Türkiye'de Siyasal İktidara Gelen Partilerin AET/AT/AB İlişkileri Hakkındaki Görüşleri ve Yönetim Yapısına Etkileri”. **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt.8. Sayı.3 (2006), ss.332-349.
- Yazgan, Hatice. “Bir Kavramsal Çerçeve Olarak Avrupalılaşma: Kapsam, Gerekliklik ve Sınırlar”. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.12. Sayı.4 (2009), ss.123-140.

Yenisey, Feridun. “Mukayeseli Hukuk Açısından Ceza Sorumluluğu Yaşı ve Ceza Sorumluluğu Olmayan Çocuklar ve Gençler İçin Ceza Hukukunda Uygulanan Alternatif Yaptırımlar”. **Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer Armağanı**. Cilt.2. 2007, ss.1443-1535.

Dijital Yayınlar

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. **Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi ve Eylem Planı**. 2013. <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/uploads/pages/yayinlar/ulusal-cocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plani.pdf> (7 Haziran 2019).
- Berg Sanchia, “Paedophilia in The Czech Republic”, *BBC*, 3 Ekim 2014, https://www.bbc.co.uk/radio4/today/reports/archive/international/czech_paedophilia.shtml (10 Temmuz 2019).
- Commision of The European Communities, Towards an EU Strategy on the Rights of the Child, 2006, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/com_2006_367_strategy_on_the_rights_of_the_child_en_0.pdf (25 Haziran 2019).
- CNN, “Çocuk İstismarı Sitelerinin Çoğu Avrupa'da”, 2017, <https://www.cnnturk.com/dunya/dw/cocuk-istismari-sitelerinin-cogunlugu-avrupada> (10 Temmuz 2019).
- EU and UNICEF, Child Rights Toolkit: Integrating Child Rights in Development Cooperation, 2015, <https://www.unicef.org/eu/crtoolkit/> (25 Haziran 2019).
- European Commision. EU Guidelines on The Promotion and Protection of The Rights of The Child-Leave No Child Behind, 2017, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_guidelines_rights_of_child_0.pdf, (25 Haziran 2019).
- EUROSTAT. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, (16 Temmuz 2019).
- Özkan, Yusuf. “Avrupa'da Her On Çocuktan Biri Aile İçi Şiddet Mağduru”. *BBC*. 22 Eylül 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150922_avrupa_aile_ici_siddet_cocuk (20 Temmuz 2019).
- Pınar, Övgü. “Rapor: İtalya-Fransa Sınırını Geçmeye Çalışan Göçmen Çocuklar Fuhuşa Zorlanıyor”. *BBC*. 27 Temmuz 2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44982468>, (7 Temmuz 2019).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı. **İlerleme Raporları**.
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf (10.06.2019).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf (10.06.2019).
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2007.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2008.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2009.pdf (10.06.2019),

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2010.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2011.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2012.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2013.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2014.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2015.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2016.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iiskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2018.pdf (10.06.2019).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2019.pdf (10.06.2019).

Tomanbay İlhan, “AB Ülkelerinde Çocuk Koruma Anlayışı ve Türkiye’deki Çocuk Koruma Kanunu”, <https://www.ilhantomanbay.com/2019/02/05/avrupa-birligi-ulkelerinde-cocuk-koruma-anlayisi-ve-turkiyedeki-cocuk-koruma-kanunu/> (9 Nisan 2019).